

**T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

**BERİTAN AŞİRETİ'NİN KONAR-GÖÇER YAYLACILIK
FAALİYETLERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**Hazırlayan
Necdet YETİM**

**Danışman:
Prof. Dr. Tuncer DEMİR**

ŞANLIURFA - 2016

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Coğrafya Anabilim Dalı 125225017 numaralı Necdet YETİM'in hazırladığı "Beritan Aşiretinin Konar-Göçer Yaylacılık Faaliyetleri" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması, 06/05/2016 tarihinde, saat 13:00'te yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

06/05/2016

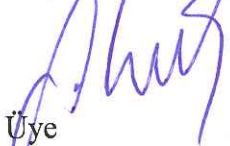
(Danışman)

Prof.Dr. Tuncer DEMİR

Üye

Doç. Dr. Sedat BENEK

Üye

Yrd.Doç.Dr. Nihat KÜÇÜK

Bu tezin Coğrafya Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

3 3 6
...../...../2016

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı :Necdet YETİM
Öğrenci Numarası :125225017
Enstitü Anabilim Dalı :Coğrafya
Programı :Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe) :Beritan Aşiretinin Konar-Göçer Yaylacılık Faaliyetleri

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 112 sayfalık kısmına ilişkin, 08/04/2016 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 24'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimededen daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntılarının bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

06/05/2016

Hazırlayan Öğrencinin
İmzası

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım 06/05/2016

Prof. Dr. Tuncer DEMİR
Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
(İmzası)

ÖNSÖZ

Türkiye'nin coğrafi yapısı, topografik özellikleri, dağlık alanlarda bir çok yaylanın oluşumunu sağlamıştır. Son zamanlarda yaylalar büyük önem kazanmaktadır. İnsanlarımızın ekonomik ve sosyal gelişmeleri yaylaların hayvancılık, sayfiye yaylacılık şeklinde ayrılmasına yol açmaktadır. Karadeniz Bölgesinde ve Akdeniz Bölgesinde hayvancılıkla uğraşan göçebelerin gün geçtikçe sayıları azalmaktadır. Buna karşılık sayfiye yaylacılığa katılanların sayısı artmaktadır. Ülkemiz insanları; yaz mevsiminde alternatif bir tatil, dinlenme, güzel vakit geçirme ve de doğayla baş başa kalmanın yolunu yaylalara çıkmakta bulmaktadır.

Modern Dünyada şehirleşmenin, kentleşmenin arttığı, her yerin binaların, alış-veriş merkezlerin kapladığı yerlerden insanın; daha sakin, gürültüsüz, güzel manzaraların olduğu, temiz havanın, suyun, organik ürünlerin çok olduğu yaylaları tercih etmektedir. Son zamanlarda Karadeniz Bölgesine, Akdeniz Bölgesine Türkiye'nin diğer bölgelerinde yaşayan insanların yaz mevsiminde bu bölgelerde ki yaylalara gittiği, tatilini geçirdiği bilinmektedir.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan yaylalar yaz mevsiminde Beritan Aşireti göçebeleri, yarı göçebeleri tarafından hayvancılık için kiralanmakta ve kullanılmaktadır. Kış mevsimini ise Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ki kışlaklarda geçirmektedirler. Beritan Aşireti Osmanlı Döneminden beri göçebelikle uğraşmaktadır. Osmanlı Döneminde Suriye'yi kışlak olarak kullanan, Ortadoğu ülkelerine hayvan satan, geniş bir coğrafyada söz sahibi idiler. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra bu imkanları kaybettiler. 1943 yılında Ceylanpınar devlet üretme çiftliğinin kurulmasıyla kışlaklarını tamamen kaybolmasına neden olmuştur.

Günümüzde Beritan Aşireti göçebelerinin bir çoğu yerleşik hayata geçmiştir. Ancak eskiye oranla sayıca önemli ölçüde azalmasına rağmen halen göçebelik yapan aşiret üyeleri bulunmaktadır. Bu çalışma ülkemizin giderek kaybolmaya yüz tutmuş

olan göçebe hayatının, Şanlıurfa'nın Hilvan ilçesine kışın göç eden, kışlak olarak kullanan, yazın Erzurum'un Çat yaylasına göç eden, yaz boyu yaylada kalan göçebelerin; yaylak-kışlak yaşamlarını iklim, bitki örtüsü, yer şekilleri, ekonomik ve sosyal yönden araştırmaktır.

Erzurum Çat yaylasında ve kışın Şanlıurfa-Hilvan'daki çadırlarında bizi misafir eden, görüşmelerimizde, yaylaya göçü eskiden yürüyerek yapan, şimdilerde motorlu araçlarla yapmanın farklılıklarını, yayla hayatının tüm özelliklerini, kışın ise kışlağa dönmenin zamanını, zorlukları, kışlak'taki yaşamın tüm yönleri gibi sorularımıza sabırla cevap veren, misafirperver, Beritan Aşireti mensubu göçebe ve ailesine teşekkür ederim.

Bu araştırmanın her kademesinde; desteğini esirgemeyen, değerli görüşlerini paylaşan, kimi zaman kışlaktaki göçebeleri beraber ziyaret etmede bana eşlik eden, vakit ayıran, değerli hocam Prof. Dr. Tuncer DEMİR'e şükranlarımı sunarım.

Necdet YETİM
Şanlıurfa, 2016

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	iii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT	x
GİRİŞ	11

1. BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA ALANI VE TEMEL KAVRAMLAR

1.1.Araştırmanın Yeri Sınırları ve Özellikleri.....	14
1.2.Araştırmanın Amacı ve Önemi	15
1.3.Araştırmanın Yöntemleri	16
1.4.Kavramsal Kelimeler	17
1.4.1.Yaylacılık İle İlgili Kavramlar	18
1.4.1.1.Rekreasyon Amaçlı Yaylacılık	20
1.4.1.2.Sayfiye Yaylacılığı	21
1.4.1.3.Yarı Yaylacılık ve Özellikleri.....	23
1.4.2.Göçebelik İle İlgili Kavramlar	23
1.4.2.1.Tam Göçebelik.....	23
1.4.2.2.Yarı Göçebelik.....	24
1.5.Dünyada Yaylacılık Faliyetleri	25
1.5.1.Transhumans Hayvancılık	25
1.5.2.Alp Hayvancılığı.....	27

1.6.Türkiyede Yaylacılık Faaliyetleri	27
1.6.1.1.Cumhuriyet Öncesinde Yaylacılık Faaliyetleri.....	36
1.6.1.2.cumhuriyet döneminde yaylacılık faaliyetleri	39
1.6.1.3.Beritan Aşiretinin Konar-Göçer Yaylacılık Faaliyetleri.....	42

İKİNCİ BÖLÜM

BERİTAN AŞİRETİNİN YAŞAM ALANLARI VE COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

2.1. Erzurum'un Coğrafi Yapısı ve Jeomorfolojik Özellikleri	48
2.2. Erzurum ve Çevresinin Jeolojik Özellikleri	49
2.3. Çat ilçesi	51
2.4. Çat İlçesinin Yerşekilleri	52
2.4.1. Çat İlçesinin İklimi	53
2.4.1.1.Sıcaklık	54
2.4.1.2. Yağış	54
2.4.1.3. Bitki Örtüsü.....	55
2.6. Beritan Aşiretin Kışın Kaldığı Şanlıurfa'nın Coğrafi Özellikleri	56
2.6.1. Şanlıurfa ve Çevresinin Jeolojik Ve Jeomorfolojik Özellikleri	58
2.6.2. Hilvan	60
2.6.3. Çalışma Sahasının Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikleri	61
2.6.4. Çalışma Sahasının İklimi Ve Bitki Örtüsü	63
2.6.5. Hilvan'ın ulaşımı	65
2.6.6. Hilvan'ın Ekonomisi ve Sanayisi	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BERİTAN AŞİRETİ'NİN YAŞAM KOŞULLARI

3.1. Beritan Aşireti'nin Yaylakları, Kışlakları ve Göç Yolları	66
3.2. Beritan Aşiretinin Yaylada Ve Kışlaktaki Mesken Tipleri.....	68
3.2.1. Çadır	70
3.2.2. Kıl Çadır	70
3.2.3. Branda Çadır.....	71
3.2.4. Naylon Çadır	72
3.3. Beritan Aşireti Mensuplarının Ekonomik Faaliyetleri.....	72
3.3.1. Göçerlerin Ürettiği Başlıca Ürünler	73
3.3.2. Göçerlerin Elde Ettikleri Ürünlerin Muhafazası, Pazara Taşınması Ve Pazarlaması.....	79
3.3.3. Aile Fertlerinin Üretime Katkıları	82
3.4. Beritan Aşiretin Yaşama Biçimi	83
3.4.1. Yaylaktaki Yaşama Biçimi.....	84
3.4.1.1. Göçerlerin Kışlaklardaki Yaşamı.....	85
3.5. Göçerlerin Enerji Kullanımı	86
3.6. Aile Fertlerinin Eğitim Durumu	90
3.7. Aile Fertlerinin Sosyal Yaşamı	91
3.8. Aile Fertlerinin Sağlık Güvenceleri ve Sağlık İşleri.....	92
3.9. Beritan Aşiretin Gelenek Ve Göreneklere.....	92
3.9.1. Aile yapısı ve evlilik.....	92
3.9.2. Söz kesme, nişan ve düğün.....	93
3.9.3. Aile İçinde Kadının Konumu	96
3.9.4. Ölüm ve Diğer Adetler	96

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BERİTAN AŞİRETİNİN YAPISI VE SORUNLARI

4.1. Beritan Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	98
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	101
KAYNAKLAR	105

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1 Van yaylasından bir görünüm	29
Şekil 1.2: Bingöl yaylasından bir görünüm	30
Şekil 1.3 Ayder yaylasından bir görünüm	31
Şekil 1.4 Kadirga yaylasından bir görünüm.....	31
Şekil 1.5 Abant yaylasından bir görünüm.....	32
Şekil 1.6. K.Maraş Başkonuş yaylasından bir görünüm	33
Şekil 1.7 Antalya Yörüklerinin yaylaya göç etmelerinden bir görünüm	34
Şekil 1.8 Rekreasyon amaçlı yayla gezmelerinden bir görünüm.....	34
Şekil 1.9 Adana bürücek yaylasından bir görünüm	35
Şekil 2.1 Çalışma alanının lokasyon haritası	50
Şekil 2.2. Araştırma alanının kuzey-güney yönlü yükselti profili	50
Şekil 2.3. Çalışma alanının fiziki haritası	51
Şekil 2.4. Çatın fiziki haritası.....	52
Şekil 2.5. Çatın topoğrafya haritası.....	53
Şekil 2.6. Erzurum 1970-2011 yağış ve sıcaklık grafiği.....	54
Şekil 2.7. Şanlıurfa'nın lokasyon haritası	58
Şekil 2.8. Şanlıurfa'nın jeoloji haritası (Şahinalp, 2005).....	59
Şekil 2.9. Hilvan fiziki haritası	62
Şekil 2.10. Hilvan topoğrafya haritası.....	63
Şekil 2.11: Şanlıurfa'nın yağış ve sıcaklık grafiği	64
Şekil 3.1 Göçerlerin sürülerini kamyonlarla yaylaya taşımalarından bir görünüm	67
Şekil 3.2.Yaylada bir göçe ailesine ait koyunlar ve çobandan bir görünüm.....	68

Şekil 3.3 Yaylada kıl çadırdan bir görünüm	71
Şekil 3.4.Kışlaktaki branda çadırından bir görünüm	71
Şekil 3.5 Kışlaktaki naylon çadırdan bir görünüm.....	72
Şekil 3.6. Yaylada lor üretiminde kullanılan bir aparat	74
Şekil 3.7 Süt sağımının yapıldığı beriye alanından bir görünüm.....	75
Şekil 3.8 Sürünün dinlenme alan (fez alanından) bir görünüm	76
Şekil 3.9 Yaylada mayalanmaya hazır süttten bir görünüm.....	76
Şekil 3.10 Yaylada süütün mayalanmasından bir görünüm.....	77
Şekil 3.11 Yaylada elde edilen peynirden bir görünüm.....	78
Şekil 3.12 Yaylakta ve kışlakta üretilen peynirin pazara taşınmasından bir görünüm.....	80
Şekil3.13 Göçerlerin yaylada peynirlerini muhafaza ettikleri çadırdan bir görünüm	81
Şekil 3.14 Koyunlardan kırpılan yünlerin bırakıldığı alandan bir görünüm.....	81
Şekil 3.15:Yaylakta sürünün su içmesinden bir görünüm	83
Şekil 3.16 Yaylada elektrik enerjisi elde edilen güneş panosundan bir görünüm	86
Şekil 3.17 Yaylada göçerlerin içme suyunu merkeple taşımalarından bir görünüm .	87
Şekil 3.18 Kışlakta içme suyunun içinde muhafaza edildiği tankerden bir görünüm	88
Şekil 3.19 Kışlakta mera dönüşü hayvanlara yem verilmesi	88
Şekil 3.20 Kışlakta kışın ısınmak için yakıt olarak kullanılan tezek alanından bir görünüm	89
Şekil 3.21. Kışlakta sürünün su içme yerinden bir görünüm	89
Şekil 3.22 Kışlakta koyun, oğlak ve kuzu çadırlarından bir görünüm.....	90
Şekil 3.23 Yaylakta hastalanan koyuna göçerin iğne yapmasından bir görünüm.....	90
Şekil 4.1. Beritan Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Başkanı Musa YEŞİLTAŞ.....	100
Şekil 4.2. Yazın yaylada bizi misafir eden Beritanlı göçerlerden bir görünüm.	100

ÖZET

BERİTAN AŞİRETİ'NİN KONAR-GÖÇER YAYLACILIK FAALİYETLERİ

Bu çalışmada, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde konar-göçer yaylacılık faaliyetlerinde bulunan Beritan Aşireti'nin yaşam koşulları ele alınmıştır. Bu kapsamda, Beritan Aşireti'ne mensup ailelerin Güneydoğu Anadolu bölgesindeki alçak ovalarda bulunan kışlak alanları ile Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan yüksek plato sahalarında bulunan yaylak alanlarındaki mevsimlik yaşam koşullarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Bulgular, Beritan Aşiretinin doğal şartlar nedeniyle hayvancılık faaliyetleriyle uğraştıklarını, bundan dolayı da yaylak ve kışlaklar arasında göç etmek zorunda kaldıklarını göstermiştir. Ayrıca, bu yaylacılık faaliyetleri modern metodlardan ziyade geleneksel yöntemlere bağlı olarak yapılmaktadır. Geçmiş dönemlerle karşılaştırıldığında bu faaliyete katılan ailelerin sayısında zamanla azalmalar olmuştur. Sadece bazı aileler halen daha bu faaliyetleri devam ettirmektedirler ve kendi geleneklerini devam ettirmektedirler.

Anahtar Kelimeler :Yaylacılık, Konar-Göçer Yaylacılık, Beritan Aşireti, Kışlak

ABSTRACT

NOMADIC-TRANSHUMANCE ACTIVITIES OF THE BERITAN TRIBE

The aim of this study is to examine the living conditions of the Beritan Tribes, who, to this day, continue their nomadic activities in the Southeast and Eastern Anatolia regions. In this regard daily living traditions of the Beritan families were closely observed and examined, who carried out their seasonal nomadic activities between their wintering low plains of the Southeastern Anatolia and the high plateaus of Eastern Anatolian.

The results show that, due to natural conditions of the region, the families of Beritans Tribe are engaged in their nomadic transhumance activities and, therefore, they must move seasonally between high plateaus and low plains of the Eastern and Southeastern Anatolian Regions. In addition, it was also shown that, these transhumance activities are usually performed by traditional methods rather than modern methods. Compared to past, the number of families involved in this activity has decreased significantly and only some families still continue these activities and maintain their own traditional culture.

Key words: Transhumance, Nomadic-Transhumance, Beritan Tribe, Winter-sheltering

GİRİŞ

Türkiye 814.578 km² yüz ölçümü ile iki yarımadadan oluşmaktadır. Birincisi Anadolu ve Trakya Yarımadalardan oluşmaktadır. Ülkemiz; elverişli coğrafi şartlar nedeniyle, insanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren yerleşilmiş ve sahip olduğu doğal olanaklar nedeniyle çok çeşitli ekonomik faaliyetlerin yapılmasını kolaylaştırmıştır. Tarım ve hayvancılık faaliyetleri ise bu ekonomik faaliyetlerin başlıcalarını oluşturmuştur. Yerleşik hayata geçen ilk insanlar; ilk yerleşme nüvelerini bu topraklarda kurmuşlardır. Önceleri genellikle avcılık ve toplayıcılık faaliyetleri ile yaşamlarını idame eden insanlar daha sonra ekip biçme faaliyetlerine başlamışlardır. Hayvancılık faaliyetleri ise çoğu durumda ek bir geçim kaynağı olarak yapılmış, bazen de başlı başına bir ekonomik faaliyet olarak yapılmıştır. Hayvancılık faaliyetleri için her zaman geniş mera alanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Dağlık ve engebeli bir yapıya sahip olan ülkemizde, kısa mesafelerde meydana gelen yükselti farkı bitkilerin türlerini ve vejetasyon dönemlerini etkilemektedir. Göçebe hayvancılık ve yaylacılık faaliyetleri ile uğraşanlar açısından elverişli topografik, biyolojik ve iklimik şartlar; hayvancılık faaliyetleri açısından da uygun bir ortamın oluşmasını sağlamaktadır.

Türkiye topraklarında geniş bir yer kaplayan ve Türk insanın ekonomik, sosyal ve kültürel hayatında önemli bir yer tutan yaylacılık konusunda, coğrafyacılar arasında günümüze kadar araştırma yapanlar çok değildir (Somuncu, 2005).

Yaylacılık; geçimini daha çok topraktan sağlayan insan gruplarının, hayvan sürülerine bol ve taze ot bulmak, hayvansal gıdalar üretmek amacıyla sıcak mevsimde sabit konutlarını terk ederek düz sahalardan, ovalık alanlardan yaylaya çıkmayı ifade eder. Ülkemizde 3-6 ay kadar devam eden yaylacılık; sürüleri ile beraber, bütün köyün, tüm aile fertleriyle katıldığı bir faaliyettir (Sözer, 1972).

Türkiye’de yaylacılık faaliyetleri, yaygın olarak Akdeniz Bölgesi, Karadeniz Bölgesi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ile yüksek dağlık alanlarda, orman sınırının üstündeki sahalarda gerçekleşmektedir. Bu alanlar birçok dağlık, sarp,

yollardan uzak ve ulaşılması zor yerlerdir. Bu sebeple yaylacılık faaliyetleri üzerine araştırma yapmak genellikle zor olmaktadır (Emiroğlu, 1977).

Yaylacılık, Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde köy, kasaba ve kent gibi devamlı yerleşmelerde yaşayan insanların yaz aylarında hayvancılık, eğlenme, dinlenme, turizm, güzel vakit geçirme ve sağlık nedenlerinden dolayı geçici bir süre gerçekleştirdikleri bir faaliyettir. Ekonomik amaçlara yönelik olarak hayvancılık gayesiyle gerçekleştirilen yaylacılık faaliyetine aile fertleri arasında çoğunlukla çocuklar ve yaşlılar katılır. Aile bireylerinin geri kalan kısmı ise köylerdeki tarla, bağ- bahçe işleri ile uğraşırlar. Kasaba ve kentlerde yaşayanlar ise ticaret, sanayi, hizmet gibi tarım dışı işlerle uğraşırlar ancak bunlar da fırsat buldukça hafta sonları yaylalara giderek aile fertlerine katılırlar. Başka bir ifade ile Akdeniz ve Karadeniz bölgelerindeki yaylacılık, yerleşik ailelerin gerçekleştirdikleri bir ekonomik faaliyettir. Yaylalar, tarım faaliyetlerinin yanında hayvancılık faaliyeti ile uğraşan ailelere hayvanlarını daha iyi besleme, daha iyi ürün elde etme ve daha çok hayvan yetiştirme imkanı sağlamaktır (Tandoğan, 1994).

Göçebelik ise, sabit bir konuta ve toprağa bağlı olmadan, ekip-biçme gibi etkinlikler dışında, tarımın yalnız hayvancılık kolu ile uğraşılan bir ekonomik faaliyet türüdür. Bu faaliyete katılan insanlar sahip olduğu hayvanların verimini, artırmak için mevsim ve bitki örtüsü durumuna göre kışlak ile yaylaklar arasında düzenli göç hareketine katılmaktadırlar. Göçebelerin tüm yaşamları, bütün yıl çadırlarda geçmektedir. Az-çok kapalı bir ekonomik yapıya sahip olan bu göçebelerin bireyleri arasında güçlü akrabalık ilişkileri, yardımlaşma ve dayanışma duygusu bulunmaktadır (Güney, 1993).

Türkiye’de toprağa bağlı olmayan, çadır hayatı yaşayan, ekonomik faaliyeti yalnız küçükbaş hayvan yetiştirmeye dayanan, ilkbaharda kışlaklardan - yaylaklara göç eden, sonbaharda ise yaylaklardan- kışlaklara bazen hızlı (araçlarla), bazen yavaş (yaya olarak) geri dönen, akrabalık ve soy ilişkileri ile birbirine bağlı, kendi içinde geleneksel bir toplumsal örgütlenme tipi gösteren göçebe aşiretler bulunmaktadır. Bu göçebe aşiretler daha çok ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile Güneydoğu Toroslar’da yaşamaktadırlar. Bunlar son 50’li yılda sayıları giderek çok azalmıştır (Emiroğlu, 1977).

Göçebelik hayatı yaşayanların en önemli özelliği, ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde büyük hayvan sürüleriyle göç faaliyetlerine katılmalarıdır. Bu göçler sıradan gezicilikten ziyade, hayvanların otlatılması ile doğrudan ilişkili göçler özelliğindedir. Göçebeler gerek kışlak alanlarında ve gerekse de yaylak yerlerinde genellikle hayvancılık faaliyetleri ile uğraşmaktadırlar (Sümer, 1980; Şahin, 1998).

Çadır, göçebeliliğin en karakteristik özelliği olup göçebelerin hayatları çadırlarda geçmektedir. Çadır, yaşam şartlarının hareketliliğine uygun olacak şekilde, çabuk kurulup çabuk kaldırılabilir yapıda olan bir meskendir (Sakin, 2006).

Göçer nüfusun artış hızının yerleşik nüfustan daha yüksek olmasına rağmen, günümüzde giderek göçer nüfusun aleyhine bir azalma olmuştur. Bunun en temel sebebi ise göçerlerin imkan buldukları taktirde yerleşik hayat geçmeleri etkili olmuştur. Türkiye’de halen göçerlik yapan insanların sayıları ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Bununla birlikte bazı kaynaklarda tahmini rakamlara rastlanmıştır. 1965’lerde ülkemizde 7-8 bin dolayında çadır ve yaklaşık 15-20 bin göçebe ailenin bulunduğu, bunun da yine tahmini olarak 100 bin civarında bir göçer nüfusa tekabül ettiği tesbit edilmiştir (Doğan, 2007).

Türkiye’de göçebelik faaliyetini sürdüren sayısı zaman içersin de hızla azalmıştır. İnsanların göçebeliliği bırakmalarının birçok nedeni olmakla birlikte özellikle; 1950’li yıllardan sonra ulaşım ve araçların artması, tarım topraklarının meralar aleyhine çoğalması orman kanunu hükümlerinin katı olması gibi sebepler göçerliği çekilmez hale getirmiş ve birçok aşiret göçerliği bırakmak zorunda kalmıştır (Bakır, 1991).

Bu çalışma kapsamında Beritan Aşiretinin konar-göçer yaylacılık faaliyetleri dört aşamada incelemiştir. Birinci bölümde genel olarak yaylacılık faaliyetlerinin tanıtımı ve konar-göçer yaylacılık faaliyetlerinin özellikleri incelenmiştir. İkinci bölümde konar-göçerlik faaliyetlerinin tarihsel gelişimi incelenmiştir (Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası konar-göçerlik faaliyetleri araştırılmış). Üçüncü bölümde Beritan Aşiretine mensup bazı konargöçer ailelerin yaylacılık faaliyetleri ayrıntılı olarak araştırılmıştır.

Dördüncü bölümde ise günümüzde Beritan Aşiretinin konar-göçer özellikleri, eğitim durumları, sosyal yapıları incelenmiştir.

1.BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA ALANI VE TEMEL KAVRAMLAR

1.1.Araştırmanın Yeri Sınırları ve Özellikleri

Çat İlçesi, Erzurum ilinin güneyinde yer alan Palandöken dağların güney batısındaki 1960 rakıma sahip, volkanik ve kayalık, etrafı tepelerle çevrili bir arazi görünümü arz eden yüksek platoların geniş alanlara yayıldığı, fazlaca düzgün arazinin olmadığı kısmen çorak ve tuzlu topraklara sahip bir yapıda olan ilçe doğusunda Tekman ilçesi, Batısında Tercan ilçesi, kuzeyinde Erzurum ili ve Güneyde Bingöl ili, Karlıova ve Yedisu ilçeleri ile çevrilidir.

1986 yılında hizmete giren Erzurum - Bingöl Karayolu ilçeden geçmektedir. Erzurum iline 52 km uzaklıkta olan ilçe Bingöl ilinin Karlıova ilçesine 61 km mesafededir. Yüzölçümü 1386 m² olup, Palandöken Dağları eteklerinden gelen Tuzluca ve Ağa mahallesi çayları ilçeyi iki taraftan çevirir. geçimini hayvancılıkla sağlayan bir ilçedir geçim kaynağı ya da gelir kaynakları yoktur. kendi başına bir ilçedir.

Tipik karasal iklim özelliği taşıyan ilçede kış ayları şiddetli olup, yaz ayları sıcak ve kurak geçer. Yağmur genelde bahar aylarında yağar. Kış aylarında ısı derecesi -10, -18 derece olup, zaman zaman -35 °C, -40 °C dereceyi bulur. Yoğun kar yağışı ve tipi kış aylarında ilçenin bazı Köyleriyle bağlantısını kesmekte ise de ilçede bulunan Köy Hizmetleri Bakımevi Ekiplerinin yoğun çalışmaları ile kısa zamanda köy yollar ulaşımına açılmaktadır.

Hilvan , İlçe topraklarının batı ve kuzeybatısında Fırat Vâdisi yer alır ve Güneydoğudan batıya doğru alçalan bir plato görünümündedir. Köyler genelde Fırat'ın kolları olan akarsu boyları ile Fırat Vâdisinde toplanmıştır. Karacadağ eteklerinden kaynaklanan dereler Fırat'a karışır. Bu derelerin Fırat'a karıştıkları bölgede Hilvan Ovası yer alır.

Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Başlıca tarım ürünleri arpa, buğday, üzüm, mercimek, susam ve pamuktur. Ayrıca az miktarda antepfıstığı nohut ve erik elde edilir. İlçede mer'a hayvancılığı yapılır. En çok koyun ve kılkeçisi beslenir. İlçede bir yem fabrikası ile halı ve yün ipliği fabrikaları vardır. İlçe merkezi Diyarbakır-Urfa karayolu üzerinde yer alır. İl merkezine 54 km mesâfedir.

1820 yılında Hacı Mûsâ isimli bir şahsın aşiretiyle Haşin köyündekilerin göç ederek buraya yerleşmesiyle Karacurun adıyla kurulmuş ve diğer aşiretlerin de karışık kaynaşmasıyla büyüyerek Hilvan ismini almıştır. Hilvan 1926'da ilçe merkezi hâline getirilerek Urfa'ya bağlanmıştır.

1.2.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Beritan Aşireti ile ilgili yazılı kaynaklar yok denecek kadar azdır. Ayrıca göçer aşiretlerin kökenini tespit etmekte oldukça zordur. Aşiret ile ilgili bilgiler aşirete mensup kişilerin anlattıklarına dayanmaktadır. Beritan aşireti 5000 aile ve tahminen 100.000 nüfusu ile ülkemizin en büyük aşiretlerinden biridir. Nüfusunun yarısından azı halen göçer olan aşiret kışları Şanlıurfa, Diyarbakır ve Mardin, yazları ise Erzurum'un Çat, Tekman yaylalarında geçirmektedir. Aşiretin bir bölümü şehirlere göç etmiştir. Erzurum yaylaları, Beritanlıların neredeyse 400 yıldır kullandıkları topraklardır. Beritan aşireti yaz aylarını (5-6 ay) hayvan beslemek için yaylada otlaklarda geçirmekte, yaylada yerleşme süresi içinde sadece hayvancılıkla ilgili üretimi sürdürmekte ve çadırlarda barınmaktadır. Göçer hayvancılık, geniş hayvan sürülerini beslemeyi ve yaylalara yayılarak ilkbahar ve yaz mevsiminin her türlü imkânlarından yararlanmayı gerektirmektedir.

Geçmişten günümüze Beritan aşiretinin geleneksel yaşamında çok önemli bir değişiklik olmamıştır. Süt ürünlerinin işlenmesinden dokumacılık yöntemlerine kadar yüzlerce yıl hiçbir değişim olmamıştır. Yöntemler dededen toruna geçmiştir. 1950 yılından itibaren yerleşik hayata geçme girişimleri başlamıştır. Son 50 yıldan bu yana meraların daralması, yaylaların yasaklanmasından dolayı hayvancılığın veya göçerliğin sürdürülemeyeceğine kanaat getirilmiştir. Bu amaçla 1991 yılında Beritanlılar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi kurulmuştur.

Bütün bunların çerçevesinde beritan aşiretinin coğrafi ilkelere bağlı kalarak araştırılması ve sebep-sonuçlarının ortaya konulması gerekmektedir. Araştırmanın amacı beritan aşiretinin geçmişten günümüze geçirmiş olduğu evleri ve bu evlerin coğrafi olarak incelenmesi ve analiz edilmesidir.

Daha önce beritan aşireti ile ilgili detaylı bir çalışmanın yapılmamış olması ve kaynakların az olması bakımından ilk kez bu denli detaylı bir çalışma yapılması ve diğer kaynaklara kaynakça oluşabilecek olması bakımından oldukça önemlidir.

1.3.Araştırmanın Yöntemleri

Beritan aşireti üyeleri göçer ve yarı göçerlerden oluşmaktadır. Bu çalışma kapsamında halihazırda göçerlik yapan ve Beritan aşireti mensubu olan bir kaç ailenin yaylak ve kışlaklardaki yaşam şekilleri, ekonomik faaliyetleri, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı incelenmiştir. Bu amaçla ailelerin kışlak ve yaylak alanları muhtelif zamanlarda ziyaret edilmiş, yaşam alanları, günlük yaşam şekilleri yerinde gözlemlenmiştir. Ayrıca fırsat buldukça yörede benzer türde, konar-göçer yaylacılık faaliyetlerinde bulunan diğer ailelerin de faaliyetleri yakından izlenmiştir. Diğer taraftan, daha önce bu tür faaliyetlerde bulunmuş ancak günümüzde bu faaliyeti terk etmiş Beritan Aşireti mensupları ile de Elazığ, Diyarbakır ve Bingöl’de görüşülmüştür.

Çalışmada aşiret mensupları anket çalışmalarına sıcak bakmadıklarından, gezi, gözlem ve görüşme yöntemlerine başvurulmuştur. Gezi olarak yazın Erzurum-Çat yaylasına gidilmiş, göçerlerin yaşamları yerinde gezilmiştir (Şekil, 5.14). Yaşamları yaylada onlarla birlikte yaşayarak gözlemlenmiştir (Şekil, 5.7). Göçerlerin ürettikleri peynirlerin mayalanması (Şekil, 5.9), süt sağım alanları, mera alanları (Şekil, 5.23), çadırları yerinde incelenmiştir (Şekil, 7.1). Kışın ise göçerlerin kışlak olarak kiraladıkları Hilvan’ın Ulaş (Aşağı garoz) mezrasına gidilmiştir. Kışlak yaşamları yerinde incelenmiştir (Şekil, 5.18, 5.19, 5.20, 5.21, 5.22). Dolayısıyla görüşmeler, daha ziyade sohbet tarzında olmuştur. Ayrıca Beritan aşiretine mensup göçerlerle yapılan görüşmelerde aşağıda belirtilen hususlara özellikle dikkat edilmiştir:

a) Kişilerin görgü, anane, töre, kişilik haklarına aykırı olan ve rencide edici hiçbir soru sorulmamasına dikkat edilmiştir.

b) İleride aleyhlerine kullanılabilecek sorular sorulmaması hususuna itina gösterilmiştir.

c) Görüşmeler daha ziyade sohbet niteliğinde ve samimi ortamda geçmiştir.

Ayrıca çalışma alanının haritaları ve verileri temin edilerek çalışmaya konulmuştur.

1.4.Kavramsal Kelimeler

Aşiret: dil ve kültür yönünden büyük bir türdeşlik gösteren, birçok sülaleden oluşan, yapısındaki aileler arasında köken, ekonomi, din, kan veya evlilik, akrabalık ilişkileri kuvvetli olan, soy yönünden bağları bulunan göçebe veya yerleşik nitelikteki topluluk, oymaktır. Türkiye'nin özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde gün geçtikçe azalan bir eğilim gösterse de halen aşiret sistemi bazı ailelerde varlığını sürdürmektedir. Başlıca bir reisten ve reisin yardımcılarında oluşan aile topluluğu genellikle diğer aşiretlere karşı kendi bölgelerini koruma adına oluşmuştur. Günümüz Türkiye'sinde aşiretler genellikle ülkenin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde varlıklarını sürdürmektedir. Fakat göçler nedeniyle bu aşiret bireyleri başta büyük şehirler olmak üzere ülkenin genelinde ikamet etmektedirler.

Aşiret kan bağı ve soy birliği ile birbirlerine bağlı olan insanların kader birliği yapmasına da denir. Osmanlı arşiv kaynaklarına göre ülkemizde 7230 aşiret bulunmaktadır (Taşdelen, 1997)

Kabile : Kabile, birbirine tamamen soy-sop ve kan bağı ile bağlı olan kişilerin oluşturdukları birliktir. Aşireti meydana getiren önemli alt birimlerinden biridir.

Sülale: aynı kan bağından gelen ve akrabalardan oluşan topluluğa denir. aileler sülaleyi oluşturmaktadır.

Aile, toplumun en küçük birimi olarak kabul edilir. Aile denince genellikle bir evde oturan anne ve baba ile, varsa onların evlenmemiş çocukları anlaşılır.

1.4.1.Yaylacılık İle İlgili Kavramlar

Alagöz, “yayla” teriminin eski “Türkçede yaz mevsimi anlamına gelen “yay” kökü ile hayvanları açıkta ve dağınık olarak otlatmak anlamını da ifade eden “yaymak” mastarından çıktığını belirterek, köy sürülerinin yazın en sıcak devresinde çıkıp uzun süre kaldıkları dağ merası anlamına gelen yayla kavramı, yayla tanımları içerisinde en önemlisidir (Alagöz, C. 1941: 150-152; 1993: 1-4). Yayla ve yaylacılığın Türkiye’de özellikle kırsal alanın ekonomik yapısında önemli bir yeri vardır.

Tunçdilek (1964) ise, yaylayı “Yılın belirli bir süresi içerisinde hayvan otlatmak, tarım yapmak ve geçimin sağlanmasında menfaat temin eden her türlü işte çalışmak, hatta dinlemek için çıkılan veya gidilen, köyün müşterek mülkü olan, köyden ayrı ve çok zaman pek uzak olmakla beraber sosyal-ekonomik bağlarla tamamen köye bağlı bir mahal veya köyün esas geçim alanına ekli ikinci bir bölüm” olarak tanımlamaktadır.

Emiroğlu da yayla kavramını geniş bir şekilde ele almakta ve yaylayı şöyle tanımlamaktadır: “ Yayla, yerleşme coğrafyası terimi olarak çoğu kez geçici bir yerleşme yerini anlatır. Yaylalar yaz mevsiminde en sıcak aylarda çıkılan ve geçici olarak yerleşik hale getirilen mahallerdir. Yaylalar genellikle geçici bir yerleşme yeri olmaları yanında, insanların bir süre ekonomik faaliyette buldukları mahallerdir. Yaylalar, göçebelerin, yarı göçebelerin, yaylacı ve yarı yaylacıların geçim alanları olmalarından başka, kasaba ve kent halkının da çeşitli yönlerden ilgilendikleri alanlardır” (Emiroğlu, 1977: 17).

Aynı konuda Ögel (1985), Türk Kültür Tarihine Giriş adlı eserinde yaylak ve yayla kavramlarına tarihi açıdan bakmakta ve şöyle ifade etmektedir. “Türkçe’ de yaylak veya yayla denilince ilk akla gelen şey, hayvanların otlatıldığı yüksek yerler ve dağlar akla gelir. Aslında ise, yaylak sözü, “kışlak” deyiminin bir karşıtıdır. Yani, “Yazın oturulan yer” manasına gelir. Bu sebeptendir ki, eski Anadolu metinlerinde, yay evi, yazla evi, yaz evi gibi aynı kökten gelen değişik deyişlere rastlanır. Eski Orhun yazıtlarında da yaylag, “yayla, yazın oturulan yer” manasına gelir. Yayladım,

yaylayur, yaylayurmen gibi, “yaylaya çıkmak, yazlığa gitmek ve yazlamak” anlayışlarıyla ilgili eski fiil köklerine de rastlıyoruz” (Ögel, 1985: 23).

Sözer (1990) ise yayla kavramını şöyle ifade etmektedir: “ yazın çıkılıp yerleşilen yüksek ve serin yer, bir köy-altı yerleşme şekli, yaz mevsimi boyunca ahır hayvanlarını beslemek ve nadir olarak da tarımsal faaliyetlerde bulunmak için yararlanılan bir yaşama alanı. Bununla birlikte, aynı sözcüğün farklı anlamlarda kullanıldığı da bilinmektedir. Yayla, şehir veya alçak bölge sakinlerinin – iktisadi bir fonksiyona sahip olmadan- dağda veya ormanda yazın ikamet ettiği çadır veya ev grupları anlamını taşıyabilir. Normal bir köy, yalnız bir çiftlik veya çobanların götüğü küçükbaş hayvan sürüleri için yazlık bir otlak anlamına da gelebilir. Bütün bu açıklamalar, yaylanın çok değişik amaçlarla kullanılan ve fakat yine de ortak özellikler taşıyan yazlık bir ikametgah, bir mera alanı olduğunu göstermektedir.”

4342 sayılı Mera Kanunu’nda ise yaylak “Çiftçilerin hayvanları ile birlikte yaz mevsimini geçirmeleri, hayvanlarını otlatmaları ve otundan yararlanmaları için tahsis edilen veya kadimden beri bu amaçla kullanılan yer” olarak tanımlanmaktadır (Surlu, 2000: 182).

Yayla ile ilgili olarak yapılan tanımlamalardan şu sonucun çıkarılması mümkündür: “Yayla, göçebe ve yarı göçebelerle, köylerin ekonomik ve çalışma alanıdır. Bu ekonomik çalışmalarda hayvancılık önde olmakla birlikte, bazı tarımsal faaliyetler de yapılabilmektedir. Bunun yanında yaylalar; aynı zamanda kasaba ve şehirlerde yaşayan insanların da sosyal amaçlı gezdikleri, kullandıkları veya faydalanma amacıyla gidilen yerdir” (Somuncu, 2005).

Yazları sürüleri ile beraber yaylaya çıkan, orada yazın sıcak aylarını geçirip, sürülerini yadıktan sonra yine aşağılara inen çiftçi ve davarcı olarak geçinenlere yaylacı, bu faaliyetlere de yaylacılık denir(İzbirak, 1986, s. 340). Böylece yaylacı, yaylak ve kışlak iki zıt kavram gibi algılanmaktadır. Yukarıda yaylak kelimesinin yayla olarak algılandığını farklı ifadelerle açıklamaya çalıştık. Buna karşılık ise kışlak; kış mevsiminde yayla alanlarından daha alçak seviyelerde, karın daha az düştüğü ve hayvanların ihtiyaçlarının kolay karşılandığı yerlerdir (Alagöz, 1941, s. 152). Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde bu yerler devamlı kırsal yerleşmeleri, yani mezraları, köyleri oluşturur.

Yukarıda genel olarak belirtilen bu özelliklerin yanında, yayla kavramının zaman zaman plato yerine kullanıldığı da bilinen bir gerçektir (İzbrak, 1992: 339). Ancak bu doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü plato, coğrafi anlamda akarsular tarafından derin yarılmış, geniş ve yüksek düzlüklerdir. Oysaki yayla, bir beşeri coğrafya terimidir ve kavram olarak neyi ifade ettiği yukarıdaki tanımlarda ayrıntılı olarak anlatılmıştır (Şahin ve diğerleri 2004: 45). Üstelik ülkemizde yaylaların bulunduğu topografyaya bakıldığında, buraların platoya hiç ilgisi olmayan yüksek dağlardaki, buzul vadilerinin yamacı veya tabanı, sirklerin tabanı, sırtlar, hatta Nemrut Dağı'nda olduğu gibi, bir kaldera tabanı da olabilmektedir.

Yukarıda yapılan açıklamalardan genel bir sonuca varılmak gerekirse yayla; insanların yazın dinlemek, eğlenmek, hayvanlarına ot temin etmek amacıyla çıktıkları, orman alanları içersinde veya orman sınırının üstündeki Alpin kuşakta kurulmuş geçici yerleşmelerdir. Yayla yerleşmeleri Türkiye'nin değişik yerlerinde farklı amaçlar için kullanılmaktadır. Öyleki, bazı yaylalara sadece hayvancılık (Erzurum-Çat yaylası), bazen de tarım-serin ortam için (Osmaniye-Zorkun yaylası), kimisine de sağlık, dinlenme, eğlenme, sportif faaliyet gibi etkinlikleri kapsayan turizm veya sayfiye amaçlı gidilmektedir (Rize-Aydere gibi).

1.4.1.1.Rekreasyon Amaçlı Yaylacılık

Rekreasyon, yenilenme, yeniden yaratılma veya yeniden yapılanma anlamına gelen Latince "recreatio" sözcüğünden gelmektedir. Türkçe anlamı yaygın bir şekilde "boş zamanlarını değerlendirme" olarak kullanılmaktadır. Bu ise, bireylerin veya toplulukların boş zamanlarında gönüllü olarak yaptıkları dinlendirici ve eğlendirici etkinlikler anlamını taşımaktadır (Karaküçük, 1995: 45). Rekreasyonda alansal farklılıklar önem taşımaktadır. Donmuş bir dağ gölü ve tropikal bir plaj rekreasyon kaynağı olabildiği gibi dağlık alandaki bir yayla da rekreasyon kaynağı olabilmektedir. Bu anlamda, yaz aylarında kasaba ve şehirlerde yaşayan insanların, zevk için, dinlenme amacıyla yaylalara çıkmaları, uzun süreli olarak buralarda kalmaları ve çeşitli aktivitelerde bulunmaları, rekreasyon faaliyetidir. Yaylaya çıkmaktaki amaç rekreasyon olduğu için de bu çeşit yaylacılığa "rekreasyon amaçlı yaylacılık" denilmektedir (Özgüç, 1998).

Rekreasyon amaçlı yaylacılık, yapılış amacı, yaylaların kuruluş yerleri, yükseltisi, yayla konutları ve yaylacılık takvimleri gibi pek çok yönüyle diğer yaylacılık yapılış şekillerinden ayrılır. Bu gruptaki nüfusun amacı, herhangi bir ekonomik faaliyette uğraşmaktan çok, kıyı bölgesinde aşırı sıcak ve bunaltıcı ortamdaki uzaklaşmak, daha serin yerlerde dinlenmek, vakit geçirmektir (Koca, 1995).

Rekreasyon amaçlı dinlenmeye, son zamanlarda devamlı büyüyen şehirlerde yaşayan, gelir düzeyi yüksek insanlar rağbet etmektedir. Örneğin, Antalya ekonomik faaliyet kollarındaki çeşitliliğe bağlı olarak hızla büyüyen, ulusal ve uluslararası göç alan bir kentimizdir. Bu hızlı büyüme Antalya’da kırsal ve dağlık alanlara yönelme ihtiyacı oldukça artmıştır. Bu insanlar rekreasyon amaçlı olarak yaylalara çıkmakta ve serin ortamlarda tatillerini yapmaktadırlar (Sarı, 2003).

Ülkemizde ekonomik kalkınmanın ivme kazanması ile birlikte kentleşme hızı da artış göstermiştir. Kent sayısının artması ve önceden var olanların büyümesi sonucu kent hayatı gittikçe sıkıcı ve çekilmez bir hal almıştır. Maddi durumu iyi olan kentli nüfus bu kalabalık ortamlardan kurtulmak için tatil yapma isteği ön plana çıkmıştır. Bu insanların bir kısmı güneş-kum-deniz için kıyıları seçerken, bir kısmı da serin yayla alanlarını tercih etmektedir (Koca, 2001).

1.4.1.2.Sayfiye Yaylacılığı

Sayfiye kelimesi (Arapça; sayfiye), Türkçe Sözlükte, “yazlık”, “yazlık ev” anlamındadır (Türk Dil Kurumu, 1988: 1268). İzbirak, Coğrafya Terimleri sözlüğünde Arapça “sayf” sözcüğünün “yaz” anlamına geldiğini ve uzun bir süre çeşitli yerlerde kullanıldığını belirterek, yazları çıkılan serin, güzel havalı dinlenme yerlerine “sayfiye” denildiğini ifade etmektedir (İzbirak, 1992: 275). Ancak yazar, günümüzde sayfiyenin karşılığı durumundaki yazlık sözcüğünün daha yaygın olduğunu belirterek, yazlığı da şu şekilde tanımlamaktadır: “Yazlık...(eski kelime: sayfiye) yazın bunaltıcı sıcaklarından kurtulmak için birkaç haftadan birkaç aya kadar çıkılan yaylalar, bağlar, bahçelerdir. Yazlıklarda evler vardır. Bu evlerin kimisi bir iki odalı damdır, kimisi konaktır. Adanalılar Bürücek Yaylaları’na çıkar. Burası da Adana’nın yazlığıdır” (İzbirak, 1992: 342).

Genel olarak ifade edecek olunursa; yaylacılıkla ilgili olarak, rekreasyon bir aktiviteyi anlatırken, sayfiye mekanı anlatmaktadır. Ancak günümüzde “sayfiye yaylacılığı” terimi de aktiviteyi ifade edecek biçimde yaygın olarak kullanılmaktadır ve yerleşmiş durumdadır (Somuncu, 2005: 28).

Türkiye’de sayfiye yaylalarının geniş yer kapladığı bölgelerimizin başında Akdeniz ve Karadeniz Bölgesi gelmektedir. Akdeniz Bölgesi’nde yazların sıcak ve bunaltıcı geçmesi, insanları Toroslardaki yaylalara yöneltmiştir. Bu insanların amacı, herhangi bir ekonomik faaliyetle uğraşmaktan ziyade, kıyı bölgesindeki aşırı sıcak ve bunaltıcı ortamdan uzaklaşmak, nispeten serin yerlerde dinlenmektir. Toroslardaki dinlenme amaçlı yaylalar, hayvancılık amaçlı yaylalara göre daha alt kuşakta ve yaklaşık 1200-1800 metreler arasında kurulmuş yaylalardır. Oysa, hayvancılık amaçlı yaylalar, çoğunlukla 2000 metre ve daha yüksek dağlık alan ve platolarda kurulmuş geçici yerleşmelerdir. Günümüzde Tekir, Çamlıyayla, Gözne, ve Belen gibi birçok tatil amaçlı yaylalar devamlı yerleşmelere dönüşmüştür. Bu yaylalarda her türlü mesken bulunabilmektedir. Örneğin, villa tipi evler, çağdaş konutlar, tatil siteleri gibi (Koca, 1995).

Karadeniz Bölgesi’nde ise, Ayder yaylasının turizm merkezi ilan edildiği 1987 yılından itibaren geliştiğini söyleyebiliriz. Hatta Karadeniz Bölgesi’nin yayla turizmi yönünden en çok geliştiği bölgemiz olduğunu ifade edebiliriz. Çünkü, burada kıyıya, birbirine ve bir yerleşim birimine yakın çok sayıda yayla bulunmaktadır. Bu yaylaların zengin bitki örtüsüyle yeşil turizm, iklimin elverişli olması ile klimatizm, dağcılık ile alpinizm, sıcak su kaynakların olması ile termalizm, dağınık yerleşme düzeni ve ahşap sivil mimari özellikleri ile kırsal turizme örnek olmasıdır. Ancak, en çok yayla turizmi ve alpinizm beğeni toplamaktadır (Doğaner, 2001).

Türkiye, sahip olduğu uygun iklimsel özellikler, kaliteli peyzaj değerleri, kırsal öğelerin değer kazandığı geleneksel yaşam biçimi ve dağcılık, trekking, alpinizm, atlı doğa gezisi, fotoğrafçılık, çim kayağı, yamaç paraşütü, flora ve fauna, sportif olta balıkçılığı, jeep safari, vb. doğa sporlarına uygun sahalar ile dağ turizminde olduğu gibi yayla turizmine de çok elverişlidir (Zaman,2004).

Yaylalar, yaz mevsiminde dağlık alanların kıyılara göre ılıman iklimi, ekonomik sebeplerle yapılan yaylacılık faaliyetine, öncelikle Karadeniz insanı tarafından yapılan rekreasyon işlevi kazandırmıştır. Büyük şehirlere göç eden,

hayvanını, toprağını satan yöre halkının, geleneksel olarak yaylaya çıkmalara devam etmeleri, çevredeki yerleşim birimlerinin rekreasyon gereksinimini karşılayan yaylaları uzak mesafelere açmış ve yalnız tatil amacıyla yaylaya çıkan bir nüfus ortaya çıkarmıştır. Bu amaçla yaylaya çıkan nüfusun ve yaylalarda sayfiye evi sayısının artması, yaylalarda alt yapı ve üst yapı hizmetlerini zorunlu kılmıştır. Alt yapı hizmetlerinden yol, su, elektrik imkanlarının sağlanması, bu yaylalarda günlük rekreasyon ve sayfiye amaçlı nüfusun artmasına yol açmıştır (Doğaner, 2001).

1.4.1.3.Yarı Yaylacılık ve Özellikleri

Yarı yaylacılık, yaylacılıkla benzerlik göstermekle beraber, faaliyetin niteliği bakımından kısmen farklı yönleri de vardır. Yarı yaylacılık, bozkır bölgelerinde tarla tarımı ile birlikte hayvancılık yapan insan gruplarının, sürülerini, sıcaklığın ve kuraklığın artmasıyla, ot ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, çoban gözetiminde yaylalara gönderme faaliyetidir. Burada, yaylacılıkta olduğu gibi sürü sahipleri veya aileleri sürüleriyle birlikte göç etmezler. Yarı yaylacılıkta sürü sahipleri yaz ve kış sabit konutlarında kalırlar, bu bakımdan burada söz konusu olan sadece hayvanların göçüdür (Emiroğlu, 1977: 21).

1.4.2.Göçebelik İle İlgili Kavramlar

1.4.2.1.Tam Göçebelik

Göçebelik, geçimlerini hayvancılık yaparak sağlayan, belirli bir bölgede yaz-kış yer değiştirerek kır hayatı yaşayan, toprağa bağlı olmayan insanlara göçebe denir. Ancak geçimi tamamen hayvancılığa dayalı olan bu insanların, mevsimlere bağlı olarak, hayvanları ile birlikte uzun yollar boyunca, çoğu kez belirli güzergahları takip eden ve daimilik gösteren yer değiştirmelere göçebelik denir (Blench, 2001). Göçebeliği diğer yaylacılık faaliyetlerinden ayıran en temel faktör, ekonomik özellikleridir. Bu özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

1-Hayvancılık, egemen olan ekonomik faaliyettir.

2-En yaygın özellikleri, hayvanların yıl boyunca otlaklarda dolaştırılmasıdır.

3-Nüfusun tamamı göçe katılmaktadır.

4-Göçebe ekonomisi yaz-kış şartlarına göre yaylaya çıkılmakta veya kışlağa dönülmektedir.

5-Yaylada üretilen ürünler mandıralarda işlenerek kullanılacak hale getirilmektedir (Khazanov, 1994).

Kutlu (1987) göçebeliği; sabit bir konuta ve bir yerleşim yerine bağlı olmadan, devamlı çadır hayatı yaşayan ve mensupları arasında akrabalık bağı kuvvetli olan belirli insan grupların yaşam şekli olarak tanımlamaktadır. Dolayısı ile göçebelikte tek geçim kaynağı hayvancılıktır. Tamamen hayvancılığa dayalı ekonominin gereği olan göçler, sürekli olarak kışlak ve yaylak alanları arasında devam ettirilir.

Göçebeliğin en önemli özelliği, sadece hayvan yetiştiriciliğine dayalı olmasıdır. Bu grupların gıda maddelerini elde edebilmeleri, esas olarak hayvanlar ve onların ürünlerinin satışı veya değişimine bağlıdır (Blench, 2001). Göçebelik, alçak kesimlerde bulunan vadilerdeki ve ovalardaki kışlık mera alanlarından yazın platoların yüksek kesimlerindeki mera alanlarına göç edilerek, otlaklar dikey doğrultuda değiştirilir. Ülkemizde dikey yöndeki göçler, bölgeler arasındaki (Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi gibi) yükseltiye bağlı olarak çizgisellikte olmaktadır. Bu göçteki en büyük etken; otlak, sıcaklık ve sudur (Denker, 1960; Bazin, 1995).

1.4.2.2.Yarı Göçebelik

Göçebelerin yılın belirli bir süresi içinde, genellikle kış aylarında, sabit konutlarda oturmaya ve tarımla uğraşmaya başlamaları (tarlanın sürülmesi, ekilmesi gibi.), yılın geri kalan kısmını ise göçlerle yaylalarda geçirmeleri ve buralarda da çadırdaki yaşamları bir tür göçebeliktir. Ancak, göçebelerin hayatında tarımın yer alması ve giderek yerleşik hayata geçiş, göçebelikten çok, bir ara tip veya geçiş biçimi olan “**yarı göçebelik**” kavramıyla açıklanmaktadır. Göçebelik ile yerleşiklik arasında bir hayat biçimi olan yarı göçebelik, göçebelikten yerleşik düzene geçişin bir basamağı olarak kabul edilebileceği gibi, başlı başına bir ekonomik faaliyet olarak düşünülebilir (Kutlu, 1987). Nitekim Emiroğlu (1977), yarı göçebeliğin

göçebelikten yerleşik hayata geçerken, göçebelik sisteminde oluşan bir gelişmeyi ifade ettiğini belirtmektedir.

Sözer (1972) ise yarı göçebeliğin, gerçek göçebelikten yerleşik hayata geçişin önemli bir safhasını oluşturduğunu ifade etmektedir. Yazar, bu konuya örnek olarak da, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan Beritan aşiretinin hayat tarzıyla ilgili şu açıklamayı yapmaktadır: "...Yukarı Fırat bölümünün güneydoğu kesiminde bazı kent, kasaba ve köylerde sabit meskene sahip olan bu aileler, bir kısım hayvanı yanlarına alarak ve diğer hayvanlarını Diyarbakır Havzası'yla Şanlıurfa Platosu'nda, Hilvan yakınlarında ve Tektek dağlarında kışlayan Beritan aşiretinin çadırlı mensuplarına teslim etmekte ve soğuk mevsimi kendi sabit konutunda geçirmektedirler. Bu aileler, yaz mevsiminin gelmesiyle beraber, sabit konutlarını terk ederek kendi aşiretine mensup göçebelere katılmakta ve yaz mevsimini onlarla beraber Bingöl, Şerafettin Dağları'ndaki yaylalarda ve Erzurum-Çat Yaylası'nda geçirmektedirler. Görüldüğü gibi bu yarı göçebelik, sürekli, bir çadır hayatı gerektirmediği için gerçek göçebelikten ayrılmaktadır."

1.5.Dünyada Yaylacılık Faaliyetleri

1.5.1.Transhumans Hayvancılık

Göçebe hayvancılığın bir diğer şekli de "transhumans" dır (Fr./İng. Transhumance). Transhumansta, yaz ve kış mevsimlerini takiben dağ ve ova otlaklarından birbiri arkasına yararlanmak amaçlanır. Hayvancılığın bu türünde, sürü sahiplerinin yerleşik bir hayat tarzı vardır. Sürüler çoban eşliğinde uzun mesafeler giderek kışın karın olmadığı alçak, ılıman bölgelere, yazın yüksek dağ otlaklarına doğru yol alırlar. Böylece, daha çok küçükbaş hayvanlardan (koyun, keçi) oluşan sürüleri, kışın ahırda barındırma gerekmez. Transhumans, bir yaşam tarzı olmaktan çok, göçebe hayvancılığın tamamen ticari amaca yönelmiş şeklini meydana getirir. Yaylacılıkla arasındaki en belirgin fark, yaylacılığın hayvan sürüleriyle beraber yerleşik insan gruplarının mevsimlik bir faaliyeti olmasına karşılık, transhumansın daha çok büyük sürülerin katıldığı mevsimlik bir hayvan göçü oluşudur (Sözer, 1969: 68; 1972: 36; Emiroğlu, 1977: 21).

Transhumans tek başına veya gruplar halinde, kalabalık hayvan sürüleriyle birlikte, çoğu zaman kiralanmış, daha uzak yerlerdeki otlaklara giden özel eğitim almış çobanların gerçekleştirdiği bir iştir. 15. Yüzyıldan itibaren, yazın yapılan transhumans ki, buna şimdi “büyük transhumans” deniyor, geniş toprak sahipleri tarafından yapılan ve toplu olarak gerçekleştirilen göçlerdir. Bu göçler, bahsedilen zengin kişiler için belirtilen dönemden itibaren sürülerini daha da büyütme ve yüne dayalı ekonomiden daha çok pay almanın yoluydu. 20. Yüzyıl başına gelince, bu tür üretim daha az gelir getirir olmuş ve hayvancılığın asıl gelir getiren yönü et üretimi olmuştur (Duclos ve Mallen, 1998: 90).

Alpler’deki transhumans hareketi, değişen şartlar gereği tıpkı ülkemizdeki göçebe hayvancılık faaliyetleri gibi zamanla değişikliğe uğramıştır. Nitekim eskiden çobanlar gözetiminde günlerce yol alan sürüler, artık dağ otlaklarına kamyonlarla taşınmaktadır. Bu değişikliklere ve dağ hayvancılığında sürülerin eskiye oranla azalmasına karşılık, yüzyıllardır gerçekleştirilen transhumans, yine mevsimlere ve şartlara uygun olarak yapılmaktadır. Örneğin, Fransa’nın güneydoğusundaki hayvan yetiştiricilerinin % 80’den fazlasının uyguladığı transhumans, bu bölgedeki sürüler için hala zorunlu bir ihtiyaç durumundadır (Duclos ve Mallen, 1998: 91).

Yaylacılık kavramı ile batıda kullanılan, transhumans sözcüğü de birbirini her zaman tutmamakta, tam karşılığını vermemekte, yaklaşık bir anlam vermektedir. Çünkü transhumans, daha çok, sürülerin otlaktan otlağa dönemli olarak yer değiştirmesidir. Yaylacılık ise, yaylada ve köyde geçen zamanlar, bir bütün olarak bu türlü ekonomik yaşayış da anlaşılır. Yerine göre yaylada üç, veya dört ay kaldıktan sonra, kışın kalacakları meskenlerine dönerler. Bu dönme sırasında hayvan sürüleri daha aşığalarda harmanı kaldırılan tarlalarda otlatılır. İlkbaharda yaylalara çıkmak için, sürüler ahır ve ağıllara alınır (İzbırak, 1986, s. 340).

Transhumansta sürü sahiplerinin meskenleri sabittir ve mevsimlik sürü göçleri meradan faydalanma amacına uygun olarak özel bir personel (çoban veya ortakçı) tarafından yürütülür. Bu ritmik göçler farklı yükselti, iklim ve vejetasyon koşullarına bağlı olarak çeşitli yükseltelerde sürdürülür. Kışlak alanları genellikle kar yağışsız kıyıları, vadiler veya alçak bölgeler; yaylak alanları ise dağların yüksek kesimleridir. Daha çok koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlardan oluşan sürülerin kışın ahırlarda barındırılmasına gerek yoktur. Transhumans bir hayat tarzı olmaktan

çok, göçebe hayvancılığın tamamen ticari amaca yönelmiş bir çeşidini oluşturur (Sözer, 1972).

Yaylacılık, hayvan sürülerinin her yıl düzenli olarak esas oturma yeri olan köy, kasaba ve kentlerden uzak bulunan ve ancak yılın nisan-kasım gibi belirli bir devresinde faydalanılan meralara götürülmeleri faaliyetlerinden oluşur. Başka bir anlatımla yaylacılık; geçimini daha çok topraktan sağlayan insan gruplarının, hayvan sürülerine bol ve taze ot bulmak, hayvansal maddeler üretmek amacıyla sıcak mevsimde sabit meskenlerini terk ederek kıyı düzlüklerinden yaylaya çıkışını ifade eder. Türkiye’de 3-6 ay kadar devam eden yaylacılık faaliyetini transhumanstan ayıran en önemli fark, hayvan sürüleri ile beraber, insanların da göçe katılmasıdır. Bu göç, bazen bütün köy halkıyla yapılabildiği gibi, belirli sayıdaki insanlarla da sınırlı olabilir. Göçe katılanların büyük kısmını çocuklar, kadınlar ve yaşlılar ile çobanlar meydana getirir (Sözer, 1972).

1.5.2.Alp Hayvancılığı

“Alp hayvancılığı”, yaylalarda, yüksek dağ otlaklarında yapılan modern hayvancılığı ifade etmektedir. Bu tip hayvancılıkta sürekli bir göç söz konusu değildir. Sabit evlerin bulunduğu yaylalarda hayvanlar kışın ahırlarda barındırılır ve beslenir. Alp tipi hayvancılıkta, büyükbaş hayvan sığır önem taşımakta olup, bu da mandıra üretimine yol açmaktadır. Devamlı yayla konutları, planlı bir yayla işletmesi bu tip hayvancılığın özellikleridir (Denker, 1960: 137; Sözer, 1972: 37). Alp hayvancılığı her ne kadar modern anlamda bir yaylacılık faaliyeti olarak kabul ediliyorsa da, küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yapılmaması, göç olayının olmaması gibi nedenlerden dolayı yaylacılıktan ayrılır.

1.6.Türkiyede Yaylacılık Faaliyetleri

Yaylacılık, geleneksel bir temele dayalı olan hayvancılığın, ülkemizde sürdürülen en yaygın çeşididir. Temeli hayvancılık ekonomisine dayalı bir faaliyet olmasına rağmen, yaylacılığın bir de sosyal boyutu bulunmaktadır. Bu da, sıcak yaz aylarında özellikle kasaba ve şehirlerde yaşayan insanların serin yerde bulunma, dinlenme amacıyla yaylaya çıkmaktadır ki, bu faaliyet “rekreasyon amaçlı

yaylacılık” (Soykan, 1994; Doğanay, 1997: 276; Doğaner, 2001: 204) veya “sayfiye yaylacılığı” (Alagöz, 1993: 43; Tunçel, 2004:63) olarak nitelendirilmektedir. Bu amaçla kullanılan yaylalara da “sayfiye”, “sayfiye yeri” veya “ sayfiye yaylası” denilmektedir (Tanoğlu, 1966: 243, Tunçdilek, 1967: 147; Emiroğlu, 1977:17; Alagöz, 1993: 13; Yücel, 1995: 452; Doğanay, 1997: 273; Özgür, 2000: 105). Alagöz, bu tip yaylacılık faaliyetini “şehir yaylacılığı (sayfiyecilik)” olarak da isimlendirilmektedir (Alagöz, 1993: 12-13).

Yaylacılık, çoğunlukla hayvancılığa dayalı mevsimlik bir hareket olup, yaz mevsiminde insanların hayvanlarıyla birlikte yayla ismi verilen geçici yerleşmelere göçmelerini, orada bir süre kalmalarını ve ekonomik faaliyette bulunmalarını ifade etmektedir. Yaylacılık, tamamen yerleşik insan gruplarının, yani yaylacı köylülerin gerçekleştirdikleri mevsimlik bir faaliyettir. Bu nedenle, yerleşiklerin yaylacılık faaliyetleri, saban(tarım) kültürünü destekleyen bir görüntü içindedir. Yaylacılık, tarımın yanı sıra hayvancılık yapan insan gruplarının, sürülerin daha iyi beslenebilmesi, daha iyi ürün vermesi ve daha çok sayıda hayvan besleyebilme olanağını sağlar. Yaylacılıkta hayvanların bakımı, yazın otlaklarda yayma, kışın ise ahırlarda barındırma şeklinde yapılır. Yaylacı köylülerin, köydeki evlerine karşılık yaylalarda da sabit evleri olabilmektedir. Yani, yaylacılıkta da, yerleşik bir yaşam söz konusudur. Tarımın yanında yaylada hayvancılık, ekip biçme, bitki ve ağaç yetiştirme, el sanatları ve diğer işler yapılabilmektedir (Emiroğlu, 1977; Kutlu, 1987).

Türkiye’de yaylalarının bir bölümü hayvancılık amaçlı yaylacılık faaliyetleri için kullanılırken diğer bir bölümü tatil amaçlı kullanılmaktadır. Ülkemizde yaklaşık 26.000 yayla olduğu tahmin edilmektedir. Bu bilgi; her iki köye yaklaşık birden fazla yaylanın düştüğünü göstermektedir. Rakamsal olarak 34.000’i aşan köylerimizin çoğunda yaylacılık faaliyetleri bulunmaktadır (34.438-TÜİK; 2007). Erzurum-Kars Bölümü ile Bolu yöresinde her iki-üç köyden birinin yaylacı olduğu, Doğu Karadeniz Bölümü’nde ise, hemen hemen her köyün yaylacı olduğu dikkate alınır; Ülkemizde yayla-köy ilişkisinin ne kadar yaygın olduğu anlaşılır. Bu da şüphesiz yaylacılığın ekonomik özelliğinden kaynaklanmaktadır. Genellikle hayvancılık ekonomisine dayalı olan yayla ve yaylacılık, son yıllarda yapılan alt yapı ve teşvik çalışmaları ile turizme de açılmaya başlamıştır (Subaşı, 2004, s. 2, 3).

Ülkemizin, kıyılarından iç kesimlere ve batısından doğusuna doğru yükseltinin giderek artması iklim, bitki örtüsü, morfolojik, topoğrafik koşulları yönünden farklılıklara yol açarak, yaylacılık hareketlerine elverişli ortam hazırlar. Bunlardan topoğrafik özelliklerine bağlı olarak yaylacılık çalışmalarında dikey düzenli hareket görülür. Çünkü, çoğunlukla yaylalar devamlı yerleşmelerden daha yüksekte yer almaktadır. Bu şekildeki yaylalar; Doğu Anadolu Bölgesi başta olmak üzere Karadeniz, Akdeniz ve Ege bölgelerinde yaygınlık gösterir ve gerçek yaylacılık da bu bölgelerde yapılmaktadır (Zaman, 2010, s. 184).

Ülkemizde geleneksel kültürümüzün önemli bir parçası olan yaylacılık faaliyetleri yoğun olarak; Doğu Anadolu Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi ile Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde yapılmaktadır. Bunlardan Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki yaylalar çoğunlukla 2000-2700 metre yüksekliklerdeki platolarda yer almaktadır. Özellikle Erzurum, Kars, Bitlis, Muş, Van, Bingöl, Tunceli ve Hakkari gibi illerimizde, yaylacılık faaliyetleri oldukça yaygındır. Bu bölgede başta Erzurum-Kars Bölümü'nde (Çat yaylası, Tekman yaylası), Allahüekber Dağları, Güllü ile Karasu-Aras Dağları'nın yüksek platoları, yayla yerleşmelerinin ve yaylacılık faaliyetlerinin yoğunlukla yapıldığı yerlerdir (Doğanay, 1997, s. 278, 279). Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde, dikey yaylacılık faaliyetlerinin yapıldığını söyleyebiliriz.

Şekil 1.1 Van yaylasından bir görünüm

Şekil 1.2: Bingöl yaylasından bir görünüm

Karadeniz Bölgesinde ise, yayla yerleşmelerinin bir bölümü orman alanları içersin de, diğer bir bölümü de daha yoğun olarak doğal çayırlıklarının yaygın olduğu 2000 metrenin üzerindeki yüksek platolarda, yani Alpin kuşakta yer almaktadır (Zaman, 2010). Yaylaların hemen hepsinin yükseklerde yer alması, dikey doğrultulu bir hareketi zorunlu kılmıştır. Yaz döneminde devamlı yerleşme yerlerindeki hayvan beslenmesi ile ilgili olanaklar; meyvecilik, fındık, kivi ve çay dikimi ile ortadan kalkarken, kışın karla kaplanmış yayla alanları, ilkbahar mevsiminin başlaması ile karların erimesi çayırların gelişmesine yol açmaktadır. Bütün bunlar köylülerin yaylalara hareket etmesine yol açmaktadır. Doğu Karadeniz’de Kıyı Dağları, Orta Karadeniz’de Canik Dağları ve Batı Karadeniz’de ise Bolu-Ilgaz ve Köroğlu Dağları, en yaygın yaylacılık faaliyetlerin yapıldığı yerlerdir. Bu yaylalardaki meskenler ise daha çok sabit evlerden oluşmaktadır.

Şekil 1.3 Ayder yaylasından bir görünüm

Şekil 1.4 Kadirga yaylasından bir görünüm

Şekil 1.5 Abant yaylasından bir görünüm

Türkiye’de yaylacılık faaliyetlerin yoğun yapıldığı bir diğer bölgemiz Akdeniz Bölgesi’dir. Akdeniz Bölgesinde de yaylalar rakım olarak yüksekte yer aldıkları için dikey yönlü hareketleri görülmektedir. Bu bölgedeki yayla yerleşmeleri Aladağlar, Nur Dağları, Engizek, Bolkar Dağları ve Ahır Dağları çevreleri ile Antalya Ovaları’nın üçgeninin her iki yakasında; Toros dağlarının bazı yerlerinde toplanmıştır. Buralardaki yaylacılık faaliyetleri 1000 metreden sonraki polye, dolin, ve uvala gibi, karstik çanaklar içindeki su bulunan düzlüklerde önem kazanmıştır. Yaşam alanı olan çadırlar buralarda kurulur (Doğanay, 2007, s. 276).

Şekil 1.6. K. Maraş Baş konuş yaylasından bir görünüm

Akdeniz Bölgesinde yaylacılık üç şekilde yapılmaktadır. Bunlardan birincisi; yaylaları ve yaylacılık faaliyetleri tamamen rekreasyon amaçlı olanlardır. Bunların en tipik örneklerinin yer aldığı yöreleri ise, Mersin-Tarsus kuzeyi ve İskenderun-Belen geçidi çevresi oluşturur. Bu yaylalar arasında; Çamlıyayla, Ulaş, Meşelik, Çamalan, Damlama, Akarca, Gözne, Belen, Aslanköy, Fındıkpınar, Osmaniye-Zorkun yaylaları sadece birkaç örnektir. Bölgedeki ikinci yaylacılık faaliyet ise, kırsal yerleşmelere ait hayvancılık amaçlı yaylacılık faaliyetleridir. Toros Dağları üzerinde bulunan bu yaylalarda, yer yer sabit meskenler olsa da, büyük çoğunluğu kara (kıl) çadırlardan oluşmaktadır. Akdeniz Bölgesi'nin üçüncü yaylacılık faaliyet şekli ise, göçebe Yörüklerin yaylacılık faaliyetleridir. Bu Yörükler, yılın mart ayı sonunda kışlaklardan, Toros dağları eteklerine ve daha sonrada daha yükseklerle çıkmak şeklinde kademeli olarak gerçekleştirilir. Yaylada çalışmalar bitince, eylül ayı sonunda önce Torosların eteklerindeki ovalara, kasım ayı sonlarında da Adana ve Hatay ovalarına inilir (Göney, 1976, s. 135-136).

Şekil 1.7 Antalya Yörüklerinin yaylaya göç etmelerinden bir görünüm

Şekil 1.8 Rekreasyon amaçlı yayla gezmelerinden bir görünüm

Şekil 1.9 Adana bürücek yaylasından bir görünüm

Ege Bölgesi yaylacılığı da, çoğunlukla göçebe oymaklar tarafından devam ettirilmektedir. Yazları, Aydın Dağları, Madran ve Honaz dağlık bölgeleri üzerindeki 1800-1900 m yükseklikteki düzlüklere çıkan göçebe yaylacılar, Mayıs-Ekim arasında bu yaylalarda geçirdikten sonra, kışları yüksekliği az olan depresyon alanlarındaki kışlaklarına inerler. Bu göçebe yaylacılar, hem yazın yayla alanlarında çadırda kalmaktadırlar hem de kışın kışlaklarda çadırlarda kalmaktadırlar (Doğanay, 1997, s. 278). Bu Yörüklerden başka birde “kırlı Yörükler” adı verilen göçerler de Ege Bölgesinde yer almaktadırlar. Bunlar kışın, Kütahya, Afyon, Konya çevrelerinden, kışı geçirmek üzere, Ege ovaları ve kışlak bölgelerine göç etmektedirler. Kışı buralarda geçirdikten sonra yazın tekrar geldikleri yerlere dönerler. Bunlara, Ege Bölgesi’ndeki köylüler “Kırlı Yörükler” adını vermektedirler (Göney, 1975, s. 290).

“Türkiye’de yatay doğrultuda gerçekleşen yaylacılık faaliyetleri de vardır. Bu tip yaylacılık bölgeleri ile köyler arasında, rakamsal olarak bir yükseklik farkı yoktur. Örneğin Konya merkez ile Konya- Meram bağları arasında yükseklik farkı yoktur. Ancak insanlar sakin bir ortam ve temiz bir hava için göç etmektedirler. Bunların yanı sıra, İç Anadolu Bölgesi’nde, Yukarı Sakarya Bölümü yaylaları ile Kayseri’nin güneyindeki Erciyes dağı yaylaları, köy yerleşmeleriyle aynı yükseklikte

ama köylerden uzaktır. Burada insanlar hayvanları için otlaklarla kaplı alanlara göç etmektedir (Doğanay, 1997, s. 280).

1.6.1.1.Cumhuriyet Öncesinde Yaylacılık Faaliyetleri

Malazgirt Savaşı'nı takip eden yıllarda başlayan ve aralıklarla 13.yüzyılın son çeyreğine kadar devam eden göçler sonunda Anadolu'ya birçok Türkmen'in geldiği tahmin edilmektedir. Bu konuyla ilgili bir Latin kaynağı, 11. Yüzyılın sonlarında Denizli ve Isparta bölgelerindeki göçbeleri 100.000 çadır civarında olduğunu belirtmektedir. Coğrafyacı İbn Sa-id ise 13. Yüzyılın ikinci yarısında Denizli çevresinde 200.000, Bolu çevresinde 30.000 ve Kastamonu çevresinde ise 100.000 çadır göçebe halkın yaşadığını yazmaktadır. Yine bu dönemlerde Suriye bölgesinde 40.000 çadır göçebenin yaşadığı dikkati çekmektedir (İnalçık, H, 1993 s. 98).

Anadolu'ya gelen Türkmenler, Osmanlı Dönemi'nde "Türkmen" isminin yanısıra "Yörük" veya "Yürük" genel isimleriyle bilinmekteydiler. Onlar için Anadolu'da ortaya çıkan "Yörük" veya "Yürük" tabiri, "yürümek" fiilinden türetilen ve "yürü" veya "yörü" nün sonuna gelen "k" ekiyle türetilmiş bir kelimedir. Osmanlı arşiv kaynaklarında "Türkmen" adının daha çok Anadolu'nun iç ve doğu bölgesinde, "Yörük" isminin ise daha çok Anadolu'nun batı bölgesindeki göçbeler için kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında onlar için yaşadıkları yaşam tarzının bir ifadesi olarak "Konar- göçer", "Göçer-evli", "Göçerler" ve "Göçebe" gibi tabirleri de kullanılmaktaydı (Sümer, 1992).

Osmanlı Dönemi'nde Türkmen veya Yörükler, yerleşikler gibi idari ve mali bir çalışmanın içinde idiler. Bu idari ve mali çalışma içindeki büyük gruplar, Bozulus Türkmenleri, Yeniil Türkmenleri, Halep Türkmenleri, Şam Türkmenleri, Dulkadirli Türkmenleri, Danişmendli Türkmenleri, Atçeken, Karaulus, Ulu Yörük, Ankara Yörükleri, Bolu Yörükleri gibi özel isimlerle tanınmaktaydılar. Bu isimlerin onlara genellikle merkezi idare veya merkezi idarenin çalışanları tarafından verildiği ileri sürülmektedir (Şahin, 2006).

Osmanlı Döneminde Anadolu'daki göçebe grupların hayat tarzının en belirgin özelliği, yaz ve kış mevsimlerinde hayvanlarıyla göç ediyor olmalarıydı. Bu yaşam tarzıyla göçbeler, kent ve köy hayatı yaşayan yerleşiklerden ayrılırlardı.

Ancak bu göç farklı nedenlerle yapılan bir göç değil, bilakis bütünüyle ekonomik nedenlere bağlı ve böylece hayvanların otlatılması nedeniyle yaylak ve kışlak arasında periyodik bir hareket şeklinde idi. Kışlaklar, göçebelerin kışın göç ettikleri ve kış süresince yaşadıkları yerler idi. Doğal olarak bu kışlaklar, kışın soğuktan ve rüzgardan hayvanların ve kendilerinin korumasını sağlayacak, dağların etekleri veya vadilerin dulda yerleri idi. Genelde göçebeler, buldukları yerin iklim özelliğine göre bazen Mart ve Nisan, bazen de Mayıs aylarına kadar kışlaklarda kalırlar ve ondan sonra yaylaklara doğru göç ederlerdi. Buna karşılık “yaylaklar” ise baharın gelmesiyle birlikte ve bütün yaz süresince hayvanların otlatıldığı yerlerdi. Kışlaklara göre rakım bakımından oldukça yüksek olan ve daha çok dağ düzlüklerinde yer alan yaylaklar, coğrafi açıdan geniş bitki örtüsü ve su kaynaklarına sahipti. Göçebeler havaların soğumaya başladığı sonbahar mevsimine ve bazen de havaların iyi gittiği zamanlarda sonbaharın ortalarına kadar yaylalarda kalırlardı.

Bazı göçebe gruplarının “kışlak” ve “yaylak” yerleri arasında geçirdikleri ara yerler ve dönemler vardı. Belirtilen yerlerin ilki, kışlaktan hareket edildikten sonra rakımı yaylağa göre daha düşük olan ve karın erken kalktığı yerlerdir. Nitekim günümüzde de bu özellik halen devam etmektedir. Örneğin, kışın Şanlıurfa’da kalan Beritan aşiretinin göçerleri Nisan ayında karlarla kaplı Erzurum-Çat Yaylası’na hemen gitmemekte, Bingöl’ün Karlıova ilçesine gelinmekte, Ancak haziran ayında Erzurum- Çat yaylasına çıkabilmektedirler. Genellikle Anadolu’nun doğusunda “mezra” ve “ bargah” isimleriyle anılan birçok yer, bu özelliği taşımaktadır. Bu yerler, genellikle kışlaklara uzak; yaylaklara ise daha yakındır. Göçerlerin tamamı yaylaya çıkmadan önce burada buluşur, son hazırlıklarını burada yapar ve buradan yaylaya hareket ederlerdi. Başka bir ifade ile bu yerler, daha çok dikey göç hareketlerinde bulunan göçebelerin, bir bakıma yaylaya çıkmadan önceki son uğrak yerleriydi. Coğrafi bakımından bu hareketin en önemli özelliği, kışlaklara göre yaylakların dikey bir şekilde ve oldukça yüksek bir rakımda yer almasıydı. Bunun yanında bazı göçebe grupları, yaylak yerlerinde iken havaların yavaş yavaş soğumaya ve otların sararmaya başlamasıyla birlikte hemen kışlaklarına dönmezler ve rakım bakımından yaylaklardan daha aşağı seviyede yer alan bir geçiş mahalline inerek hayvanlarını buralarda otlatmaya giderlerdi. Böylece biraz daha uzun süre, tabii ot, çayır ve bitkilerden istifade etmiş olurlardı. Burada geçirilen mevsim, daha

çok “güz” veya “güzün” olarak bilinen sonbahar mevsimiydi. Bu bakımdan güz mevsiminin geçirildiği bu yerlere “güzlek” veya “güzle” ismi verilirdi (Şahin, 2006).

Osmanlı döneminde göçebe grupların hayvanlarını otlattığı yaylaklar, her aileye müstakil olarak ayrılmış yerler değildi. Buralar bir göçebe grubun üyeleri tarafından ortaklaşa kullanılır ve yararlanılırdı. Bu durum göçebelere ayrılan yaylakların tipik bir özelliği idi. Her şeyden önce göçebelerin yaylak yerlerini ortaklaşa kullanmaları, kadimlik esasına ve üzerlerine tapulu olmasına dayanmaktaydı. Başka bir ifade ile yaylaklar, tapu rejimi dediğimiz özel bir sistem içinde tımar, zeamet, has ve vakıf sahipleri tarafından göçebe gruplarına verilir ve bunlardan her yıl alınan yaylak vergisi dışında, bir defaya özel olmak üzere “tapu vergisi” alınır. Tapu rejimi, bir bakıma göçebe grubunun, o yaylağın otundan ve suyundan bağımsız ve devamlı olarak yararlanması sağlanırdı (Sümer, 1992).

Osmanlı döneminde göçebe gruplar, hayvanlarını otlattıkları ve suyundan istifade ettikleri yaylaklar için belirli bir vergi öderlerdi. Bu vergiye “yaylak vergisi” adı verilirdi. Yaylak vergisi, genelde hayvan sayısı üzerinden tahsil edilirdi. Bu hayvanın türü ise göçebeler arasında yaygın olarak beslenen “koyun” idi. Bunun için yaylağa gelen göçebe gruplarının hayvanları her yıl sayılır ve sürü başına (300 koyun) çok iyi bir koyun (a’la) alınır. 16.yüzyılda bir koyunun değeri 30 akçe civarında olduğu göz önüne alınacak olursa, 300 koyun için 30 akçe civarında bir vergi alınmış olduğu anlaşılır. Bazı göçebe gruplarında bu vergiler hane başına 33 akçe olarak tahsil edilirdi. Bozulus Türkmenleri gibi bazı göçebe gruplarında ise sürü başına alınan iyi bir koyuna ilaveten her evden bir nevgi (200 dirhem) yağ alındığı da dikkati çekmektedir (Şahin, 2006).

Osmanlı devleti, ilk zamanlar da Anadolu’nun batı ucunda bir aşiret ittifakı ile kurulmuştur. Kuruluş yıllarında Kayı aşireti, çevredeki diğer konar-göçer aşiretlerin yardımını almıştır. Ancak zamanla devletin sınırlarının genişlemesi, çok çeşitli dinden ve ırktan toplulukların egemenlik altına alınması, aşiret gelenekleri yerine devletleşme sürecine girilmesini sağladı. Bu durum kendi kendini yöneten, özerk yönetimlere alışan konar-göçer aşiretleri rahatsız etti. Osmanlı Devleti, toplulukların yerleşik hayata geçmesini istemekle birlikte sınırlı sayıda aşiretin varlığına sosyal ve ekonomik (sarayın, ordunun, halkın hayvani gıda ve ulaşım aracı olan atların yetiştirilmesini göçerlerin sağlaması gibi) nedenlerden dolayı izin verdi.

Aşiretlere özel statü tanıdı. Bununla birlikte devlet otoritesini korumak amacıyla aşiretlere bazı sınırlayıcı kurallar getirildi. Bütün bunlar bir aşiretten imparatorluğa giden yolda Osmanlı Devleti, genellikle aşiretler için iskan yoluna gitme politikası izlemiş, ancak bir kısmının göçebelik yapmasına izin vermiştir. Göçebelerin de zamanla yerleşik hayata geçtiği görülmüştür (Saydam, A, s. 31).

Osmanlı Döneminde göçebe grupların yaylak ve kışlakları, coğrafi bakımından farklı bölgelerde yer almaktaydı. Genelde Anadolu'nun doğusunda yaşayan göçebe grupların yaylak ve kışlakları arasındaki mesafeler oldukça uzundu. Bu durum daha çok bölgenin doğal yapısından kaynaklanmaktaydı. Nitekim kışlakları Diyarbakır- Mardin- Urfa üçgenindeki Berriye bölgesinde olan Bozulus Türkmenleri'nin yaylakları, Erzurum, Karahisar-ı Şarki ve özellikle Tekman bölgesindeydi. Ayrıca Bozulus'a bağlı bazı gruplar, bugünkü Azerbaycan ve Gürcistan bölgesinde de yaylaklara sahip idiler. Kışlakları Halep bölgesinde olan Halep Türkmenleri'nin yaylakları, Sivas'ın güneyindeki Yeniil kazasında idi. Onların Halep gibi uzak bir diyardan sadece yaylamak için Yeniil'e gelmesi, kendilerinin "Yaylakçıyan" ismiyle anılmasına da neden olmuştu. Uzunyayla ve Yellüce, onların bölgedeki en ünlü yaylakları idi. Anadolu'nun doğusundaki göçebe gruplarına karşılık batı, güney ve hatta kuzey bölgelerindeki göçebe grupların yaylak ve kışlakları arasındaki mesafeler daha kısaydı. Doğal olarak bunun nedeni bölgenin fiziksel coğrafi yapısından kaynaklanmaktaydı. Bu fiziki farklılıktan dolayı Osmanlıların uyguladığı sistemin etkisiyle onların yavaş yavaş " tam göçebe" özelliklerini kaybederek "yarı göçebe" ve "yarı yerleşik" bir duruma gelmelerinin de rolü vardır. Onların, "yarı göçebe" ve "yarı yerleşik" bir hale geçmesi, şüphesiz geleneksel hayat tarzlarının giderek unutulmasına ve sadece izlerinin kalmasına neden olmuştur. Ancak bu hayat tarzının izlerini günümüze kadar koruyan ve yaşatan bölgelerin de olduğu belirtilmelidir. Bu bölgeler arasında özellikle Şanlıurfa'da Beritan , Kejan , Karakeçili gibi aşiretleri zikretmek gerekir (Sümer, 1992).

1.6.1.2.Cumhuriyet döneminde yaylacılık faaliyetleri

Cumhuriyet kurulduktan sonra, Türkiye'nin komşuları ile olan sınırları önemli ölçüde yeniden belirlendi. Artık önceden göçerlerin rahatlıkla kullandıkları yaylak ve kışlaklara gidemez oldular. İran, Irak ve Suriye sınırları karşılıklı olarak göç hareketlerine kapatıldı. Bunun yanında aşiretlerin önceleri hiçbir ücret ödmeden

kullandıkları yaylak ve kışlaklar da azaldı. Ayrıca aşiretlerin geleneksel yaylaları en yakınında bulunan köyün kamu malı haline getirildi. Bütün bu değişiklikler Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde göçebelik yapan aşiretlere büyük zararlar verdi. Nitekim, 1943 yılında Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği kurulmadan önce Beritan aşiretinin kışlağı Suriye sınırı boyunca uzanmaktaydı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Türkiye Cumhuriyeti burada bir deneme çiftliği kurmaya karar verdi ve 1700 km²lik topraklar üzerinde ülkemizin ve dünyanın büyük çiftliklerinden biri olan Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği oluşturuldu. Bu çiftlik tarla tarımı, bahçe kültürleri ve damızlık hayvan yetiştirilen bir çiftlik haline getirildi.

Türkiye Cumhuriyeti Ceylanpınar Çiftliğini kurduğu zaman, göçebe aşiretleri yöresel bir idare veya tüzel kişi olarak tanımadığı için, buraları kışlak olarak kullanan, herhangi bir ücret ödemeyen Beritan aşiretine mensup göçerlere; kamulaştırma yapılmadı ve tapu da verilmedi. Böylece Ceylanpınar Çiftliği faaliyete geçtiğinde yıllarca buraları ücretsiz kışlak olarak kullanan Beritan aşiretinde en önemli kışlağını kaybetmiş oldu. Kışlağın yitirilmesi; Beritan aşiretinde ekonomik anlamda büyük sarsıntılara yol açtı ve sosyal çalkantılarını da beraberinde getirdi. Çünkü, aşiret mensupları artık toplu olarak değil, bulabildikleri yerlerde bireysel veya birkaç aile şeklinde kışı geçirmeye başladılar. Önceden Ceylanpınar Kışlağı için herhangi bir ücret ödemezken, 1943'ten sonra kışlaklar için ücret ödemeye başlandı. Bu durum Beritan aşireti göçerlerinin maddi olarak sıkıntıya girmelerine yol açtı. Bazıları göçebeliği bırakarak yerleşik hayata geçti, bazıları da bütün olumsuzluklarına rağmen göçebeliğe devam etmeyi tercih etti. Göçerliğe devam edenler, artık toplu olarak tek bir yerde kışlama olanağını bulamadılar. Bundan sonra Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa'nın Hilvan, Siverek, Viranşehir gibi ilçelerine dağıldılar ve buraları kışlak olarak kullanmaya başladılar. (Güney, 1993).

Ülkemizde halihazırda göçebe hayvancılık yapılan başlıca alanlar Türkiye'nin güney yarısında yer almaktadır. Batı Toroslar, Orta Toroslar ve Güneydoğu Toros sıradağları, Erzurum-Kars bölümü, Süphan Dağı, Bingöl Dağları ve Karacadağ başlıca göçebe hayvancılık alanlarıdır (Bazin, 1994). Bunlardan Batı Toroslarda ki yaylacılığın özelliği eskiden beri hayvancılık amaçlı konar-göçer yaylacılık faaliyetlerinde bulunmalarıdır. Ancak, günümüzde bu geleneksel

yaylacılık şeklinin uygulandığı yayla yerleşmesi ve sayısı azalmaktadır. Yakın bir geçmişe kadar ekonomik yaşamın vazgeçilmez bir parçası, kırsal alanın destekleyicilerinden birisi olan konar-göçer yaylacılık faaliyetleri günümüzde artık önemini büyük ölçüde yitirmiştir. Yaylacılığın geleceği ile ilgili düşünülürse; hayvancılık amaçlı yaylacılığın etki alanı ve göçer sayısının azalacağı hatta zamanla ortadan kalkacağı tahmin edilmektedir. Hayvancılık amaçlı kullanılan yaylaların ise ileride sayfiye amaçlı kullanıma dönüşeceği ileri sürülmektedir. Diğer bir anlatımla artık Batı Toroslarda etki alanı ve iştirakçi sayısı giderek artan sayfiye/ rekreasyon yaylacılık gelişmektedir. Özellikle kentli nüfusun dinlenme, eğlenme, serinleme, dağlık ve ormanlık alanlara yönelme şeklindeki istekleri, yeni yayla alanlarının ortaya çıkmasına veya eski yayla alanlarının yeni amaçlarla kullanılmaya başlamasına yol açmaktadır (Sarı, 2010 s.381-393).

Ege Bölgesi'nde gerçek anlamda göçebe, yarı göçebe ailelerin nerdeyse tamamı özellikle Köyceğiz, Tavas, Gökova, Fethiye gibi verimli ovalara inerek yerleşik hayata geçmişler ve göç yaşamlarını bitirmişlerdir. Ancak, Acıpayam, Gölgele Dağları ve Sandras Dağı'nın çeşitli yerlerinde halen dağ köylüsü kimliğinde çeşitli orman köyleri bulunmakta ve bu gruplarda yarı-göçebe izleri bulunmaktadır. Öte yandan bu bölgede yerleşik hayata geçmiş yörük gruplarının çeşitli temsilcileri; yüzlerce yılda oluşturdukları, devam ettirdikleri doğaya bağımlı yaşam ve kültür biçimlerini unutmadıklarını gösterir biçimde, özellikle yaz aylarının büyük bölümünde ekonomik nedenlerden dolayı olmasa bile daha çok hobi amaçlı rekreasyon faaliyetleri kapsamında az sayıda hayvanlarıyla birlikte yaylalara çıkma alışkanlıklarını devam ettirmektedirler (Arıcanlı, 1979, s.28-32).

Adana bölümünde 1950'li yıllardan sonra yol ve araçların artması, tarım topraklarının meralar aleyhine çoğalması ve orman kanunu hükümlerinin sertleştirilmesi gibi birtakım sınırlayıcı faktörler göçerliği çekilmez hale getirmiş ve birçok yörük aşireti, kışlak olarak kullandıkları bölgelere yerleşmişlerdir. Alışık oldukları hayattan kopamadıkları için de ilkbahardan sonbahara kadar az sayıda hayvanla yaylalara göçmeye başlamışlardır. Pamukçuluk, sebzeçilik ve seracılık gibi yeni tarım çeşitleri ile hayvancılığı bırakıp giderek toprağa bağlanmaktadır. Yörükler, her yıl yaz aylarında dinlenmek için bir-iki ay da olsa yaylaya çıkmaktadırlar (Bakır, 1991, s.18).

Konar-göçer grupların “yarı-göçer” veya “tam yerleşik” bir duruma geçmesi, kesinlikle onların geleneksel yaşam tarzlarının önemli ölçüde unutulmasına ve ortadan kalkmasına neden olmuştur. Ancak bu yaşam tarzlarını günümüze kadar koruyan ve yaşatan bölgelerin de olduğu bilinmelidir. Çukurova Türkmenleri konar-göçer yaşama biçiminden toprağa bağlı yaşama şekline en son geçen göçerlerdir. Bunların büyük bir bölümü bugün köylerde yaşasalar da hayatlarının bir kısmını konar-göçer olarak geçirmişler ve eski konar-göçer aile büyüklerinin bu kültürüyle yetişmişlerdir (Artun, 2008, s. 10).

Günümüzde, hemen hemen tamamen yerleşik hayata geçmiş olan Yörükler, Aydın, Manisa, Kütahya, Antalya, Mersin, Adana, Muğla ve Balıkesir gibi çeşitli yerlere yerleşmişlerdir. Ancak az da olsa eski geleneklerini ve halen konar-göçer yaşayışlarını sürdüren Yörükler de vardır. Bilhassa Orta Toroslar üzerinde ki Bolkar Dağlarının eteklerinde bulunan, Güzeloluk, Yağdağ, Karagül, Eğriçayır, Perçengediği, Sarıtaşgediği, Konçagediği, Bayboğan, Düden, Çatalca, Dikmen, Yağlıpınar, Bastırık, Dedeli, Barçın, Alaçayır, Cumayalık, Konurcuk Yaylalarında; yine Toroslar üzerindeki Aladağlar eteğindeki Üçkapılı, Demirkazık, Baş yayla, Alagöl, Göşdere, Dönberi, Taşhan, Tekir ve Namrun yaylalarında; Kozandağı eteklerindeki, Uyuzpınar, Seyhan nehrinin kolu Zamantı suyunun yamaçlarındaki Şıhlı, Yeniköy, Bakırdağı, Kurşundağı, Çataloluk, Dereşimli, Gölalan, Çadıryeri, Boncuklubel, Boyduran yaylalarında; Binboğa Dağlarındaki Ayran Pınarı, Yedi Kardeş Pınarı, Alapınar, Karagöl, Yaylaklı, Kemerli gibi yaylalarda; Nurhak Dağlarındaki Gülkice, Akpınar, Beysöğüt, Yamritaş, Isırganlı, Yapraklı ve Abeş yaylalarında yarı konar-göçer halde yaşamaktadırlar (<https://www.facebook.com/video.php?v=239162566189175>).

1.6.1.3.Beritan Aşiretinin Konar-Göçer Yaylacılık Faaliyetleri

Beritan aşireti'nin tarihi geçmişi ile ilgili yazılı kaynaklar son derece azdır. Nitekim, sürekli aynı mekanda yaşamadıkları için genel olarak göçer aşiretlerin tarihi süreç içerisinde ki durumunu tam olarak doğru bir şekilde tespit etmekte oldukça zordur. Aşiret ile ilgili bilgiler daha çok aşiretin ileri gelenlerinden alınan bilgiler ve kulaktan duyma şeklindeki resmi ve yazılı olmayan kaynaklara

dayanmaktadır. Bununla birlikte, aşiretin varlığı hakkındaki bazı bilgilere Osmanlı Devleti'nin son dönem arşiv kayıtlarından elde edilebilmiştir. Örneğin, Zor mutassarıfı Mahmut'un 31 Temmuz 1910 tarihli telgrafında, Resülayın Kazası'nda yerleşik Çeçenlerin eskiden alışkanlık haline getirdikleri şekavetleri (zarar vermeleri) nedeniyle Diyarbakır'ın Beritan aşireti'nin mal ve hayvanlarını gasbettikleri ve bu konuda Buseyre Müdürü Necmeddin Efendi'nin adli takibatta bulunduğu dair bir bilgi mevcuttur. Bu durum, 20. yüzyılın başlarında Beritan aşiretinin Diyarbakır ve Şanlıurfa arasındaki bölgede yaşadığını işaret etmektedir. Bu belgeyle Beritan aşiretinin yazılı kaynaklara dayalı tarihinin 200 yıllık bir geçmişe sahip olduğunu söylenebilir. Beritan aşiretin ileri gelenleri ise, geçmişlerinin 500-600 yıl öncesine kadar gittiğini ifade etmektedirler (Taşdelen, 1997).

Aşiretin adı ile ilgili olarak **Beritan** ve **Birti** kelimeleri kullanılmaktadır. Bu isimlerin anlamları hakkında pek bir bilgi yoktur. Lügatlerde Beritan kavramına yakın iki kelime bulunmaktadır: Beri ve Beriçan. Beri kavramı iki anlama sahip, beri yani “önce” ve “çöl” anlamları. Beriçan tabiri ise “hayvan sağmak için otlığa giden kimse” anlamındadır. Aşiretin ileri gelenleri Beritan ismi için “ Deryanın tersi sahra, sahrada ot biter, otu tüketen hayvandır. Hayvanı da koruyan çobandır. Yani her anlamı ile çobanlık mesleğinin kendisidir. Tesadüfen alınmış bir isim değildir.” Bütün bu bilgiler ışığında, Beritan isminin, aşiretin hayat tarzını yani mesleğini ifade ettiğini söylemek mümkündür.

Günümüzde yaşayan Beritan Aşireti üyelerinden bazıları “Beriti” veya Beritan kelimesinin “ zengin, çok sürü sahibi” anlamı olduğu, bunun yanında Farsça lügatte Beridan kelimesinin “ resmi taşıyıcı, postacı” anlamında olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca, Berdan veya Beridan adına Güney Anadolu'da Kozan civarında pek çok defa rastlanıldığını, Beritan veya Beriti isimlerinin “ yazın ve kışın geçirdikleri yer” anlamına gelebileceğini ifade etmektedirler.

Ziya Gökalp Kürt aşiretleri hakkında sosyolojik tetkikler adlı eserinde Kurmanc aşiretlerinin Mil ve Zil Konfederasyonlarına dahil olduklarını belirtir. Milli aşiretinin yedi esas kabile ile birçok tabi kableden meydana geldiğini, Hadidi gibi Arap aşiretleri ile Türkan gibi Kürtçe konuşan Türk aşiretlerinin de dahil olduklarını belirtir. Zilan aşiretine ise, Celali, Kikan, Karakeçi, Spikan gibi yüzlerce aşiretin üyeleri olduğunu ifade eder. Gerek Milli, gerekse Zilan konfederasyonlarına Türkan

ve Karakeçili gibi bilinen Türkmen aşiretlerinin dahil oldukları, ayrıca bu aşiretlerin zaman zaman dahil oldukları konfederasyonları değiştirebildikleri görülmektedir (Beysanoğlu, 1992).

Çeşitli kaynaklarda, Beritan Aşireti ile ilgili bilgiler daha çok Aşiretin ileri gelenlerinin verdiği bilgilere dayandırılmaktadır. “ Hiç arazileri olmayan, kışın sıcak bölgeler olan Diyarbakır ve Urfa yörelerinde çadır hayatında, yazın ise sürülerine otlak ve mera bulmak için Erzurum, Nemrut, Bingöl ve Şerafettin yaylalarına sürüleriyle birlikte göç eden, yaz boyunca da bu yaylalarda kıl çadırlarında kalan göçerler vardır. Bunların sayısı çok fazla değildir. Beritan aşireti kendi anlatımlarına göre, 500-600 yıl önce Konya civarında yaşarlarken Karamanoğulları ile Osmanlıların çatışmaları sonucu sürüleri ve tüm oymak halkı ile birlikte Urfa yöresine göç ederler. Burada yarı göçebe yarı yerleşik durumda çadır hayatı sürdürürler. Kışın Urfa yöresinde, yazın da sürüleriyle Erzurum, Şerafettin Dağları, Bingöl ve Karlıova Yaylalarında büyük çadır ve obalar halinde yaşarlar. Yaz boyu bu yaylalarda kiraladıkları mera ve otlaklarda, kışın ise Urfa'ya dönmek üzere göçebe hayatını sürdürürler.

Yayla hayatı boyunca süregelen sıkıntılar nedeniyle zamanla Elazığ-Palu bölgesinde kışlaklar satın alarak ekonomik durumu iyi olanlar yerleşik duruma geçerken, maddi durumu iyi olmayanlar da göçerlik hayatını sürdürmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle nüfus kayıtları halen Palu'nun Sorikan ve Kirvan köyleri üzerinde görülmektedir. Bu duruma göre Urfa ile Elazığ illeri uğrak ve merkezleri halindedirler. Ekonomik durum çok daha iyi birkaç aile ise Elazığ içinde otel(Beritan Oteli) ve apartman olarak yerleşik hale geçmişlerdir. Beritanlılar aslında diğer aşiretler gibi bir koldan olmakla beraber zamanla nüfuslarının çoğalmasıyla üç kardeş olan Ömer, Karakulak, Kosan kabilelerine ayrılmışlardır. Bu üç kabilede Ömer (Ammer) Kabilesi, Diyarbakır, Ergani ilçesi Canik köyüne, Karakulaklar Kirvan köyüne, Kosan kabilesi de Sorikan köyü ile Muş-Varto'nun merkez ve Özkonak (Karagiviç), Küçüktepe (Çağlak), Çayçatı (Gündemir) köylerine yerleşmişlerdir (Fritz, 1992).

Ziya Gökalp'ın verdiği bilgiye göre, Sipkan aşireti Zilan Bendine bağlıdır. Kovancılarda Gülçatı, Sorkan, Kirvan, Kavak ve Taşveren köylerinde yaşayan Beritanlılar, kendilerinin; Berti olduklarını, ancak diğer insanların kendilerine “ yer

ve yorgan üstüne örtülen yazgısı fazla” anlamına gelen “Beritan” dediklerini söylediler. Beritanlılar aslında kendilerinin Sıpka’nın bir kolu; Sıpka’nın da Zilan’ın bir kolu olduğuna inanıyorlar. Beritanlılar kendilerine göre üç ana kola ayrılmaktadırlar. Bunlardan; Kosanlar, Elazığ- Kovancılar civarında; Karakulaklar Gülçatı da (Kovancılar) ve Molla Ameranlar ise Bingöl’de yaşamaktadır. Ayrıca Şerefnamedeki kendileri hakkında bilgilerin doğru olduğuna inanırlar (Beysanoğlu, 1992).

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte komşularımızın İran, Irak ve Suriye’nin sınırlarını karşılıklı olarak göçebe hareketlerine kapatması, yayla alanlarının en yakın köyün malı haline geçmesini öngören kanun ve karaların alınması gibi uygulamalar Beritan aşiretine mensup göçerlerin yaylak ve kışlak alanlarını daraltmıştır. 1950’den sonra ise makineleşme ile mera alanlarının tarımsal alanlara dönüşmesi, hızlı nüfus artışı, kışlak alanlarının da daralmasına yol açmıştır. 1970’li yıllarda çıkarılan 2510 sayılı iskan kanunu, göçebelerin yerleşik hayata geçişini sağlayan bir düzenlemelerdir. Bütün bunlar Beritan aşireti mensubu göçerlerin yerleşik hayata geçmelerine yol açmıştır. Günümüzde Beritan aşireti mensubu göçerlerin %70’inin yerleşik hayata geçtiği tahmin edilmektedir. Geri kalan kısmı ise halen göçebelik yapmakta ve yaylak - kışlak arasında mekik dokumaktadır.

Günümüzde Beritanlıların en yoğun nüfuslandıkları şehirler; Elazığ merkez, Palu ve Kovancılar ilçeleri, Bingöl merkez, Solhan ve Genç ilçeleri, Diyarbakır merkez, Çınar, Bismil ilçeleri, Şanlıurfa merkez, Ceylanpınar, Viranşehir ilçeleri (Kışın kışlak için gelinmektedir) Erzurum, Erzincan (Yazın yayla için gidilmektedir) ve Ankara, İstanbul, İzmir, Adana gibi metropoller oluşturmaktadır.

Beritan aşiretinin geçmişi ile ilgili elde ettiğimiz bilgilere göre, Beritan Aşiretinin aslen bir Türkmen aşireti olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Refik (1989), Türk aşiretleri ile ilgili eserinde, 16. Yüzyıla ait bir belgede, İç Anadolu’da yaşayan bir Türkmen cemaati olarak Kulaklar ile Doğu Anadolu Bölgesinde yaşayan Ömerlilerden bahsetmektedir. Ayrıca, bazı arşiv belgelerinde ismi geçen Boz-ulus’a bağlı İmanlı Afşarların bir uzantısı olan Kasımlı Oymağı da, büyük bir olasılıkla Kosanların yani Kasımoğullarının kökenini ortaya koymaktadır. Beritan aşireti üyelerinin verdiği bilgiler de büyük ölçüde bunları onaylayıcı niteliktedir. Her ne

kadar, zaman zaman arşiv kayıtlarında aynı oymağa bağlı cemaatlerin farklı konfederasyonlara üye olarak isimleri geçse de, adı geçen her üç cemaatin de sonuç itibarıyla Boz-ulus'a bağlı oldukları arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır.

Orhonlu (1987), Osmanlı İmparatorluğu'nda "Aşiretlerin İskanı" adlı eserinde; Bozulus'un 16.yüzyılda Diyarbakır çevresinde yaşadığını, Mardin'in güneyinden Suriye'deki şehirlere kadar uzanan çöl bölgesinde kışladıklarını, Diyarbakır ve Erzurum'a bağlı çeşitli yerlerde yayladıklarını belirtmekte ve 17. Yüzyılın başlarından itibaren ise Anadolu ve Karaman eyaletlerine yaylak-kışlak için gelmeye başladıklarını ifade etmektedir. Sümer (1992) Oğuzlar (Türkmenler) adlı eserinde; Boz-ulus Türkmenlerinin Diyarbakır Türkmenleri, Dulkadirli ve Halep Türkmenleri olmak üzere üç koldan oluştuğunu, özellikle, Diyarbakır Türkmenlerinin eski Akkoyunlu Eli'nin bir kalıntısı olduğunu bildirmektedir.

Osmanlı arşiv kayıtlarında Boz-ulus'a bağlı olarak Danişmendli Türkmenlerden, Karaca-kürd, Kürt Mihmadlı, Kürdili- Sağır, Kürdili-Kebir adlı cemaatlerin adı geçmektedir. Yine 998 Nolu ve H.932 tarihli Tapu Tahrir defterinde ise, Ekrad-1 Aşiret-i Millili Akkeçelü, Cemaat-i ekrad-1 aşiret-i Akkeçilü, Cemaati ekrad-1 aşiret-i Karakeçilü şeklinde aşiretlerin isimlendirildiği görülür. Türkay (1979) Başbakanlık Arşiv Belgeleri'ne dayandırdığı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler" adlı eserinde ise, bir örnek olarak Millili cemaati "Türkman Ekradı Ulus" tabiriyle anılmaktadır. Türkay (1979) arşiv belgelerinde, "Ekrad Türkmanı, Türkmanı Ekrad" tabirlerine zaman zaman rastlanıldığını belirtmektedir. Kanatimizce Kürt ve Türkmen tabirleri, bir etnik grubu veya bir soy birliğini nitelemek için kullanılmış değıllerdir. Daha çok, bu bölgelerde konar-göçer bir hayat yaşayan aşiretlerin yerleşiklik ve göçerlik durumlarına bağlı olarak yaşama tarzını ifade etmek için bu tabirlerin kullanıldığı söylenebilir.

Aşiretler, yerleşik veya göçer olma durumlarına ve buldukları bölgeye göre adı geçen isimlerle anılmışlardır. Bu bilgiler doğrultusunda, Beritan aşireti, Boz-ulus konfederasyonuna bağlı bazı küçük toplulukların bir araya gelmesiyle tahminen 19.yüzyılda oluşmuş, Boz-ulus Kürtlerinden bir konar-göçer Türkmen topluluğudur. Ayrıca, Beritan aşiretinde, Diyarbakır, Bingöl Elazığ ve Şanlıurfa'da yaşayanlar Şafii mezhebinde olanları olduğu gibi Hanefi Mezhebine bağlı olanları bulunmaktadır. Gerek Osmanlı arşiv belgelerinde elde edilen bilgiler ve gerekse de aşiret üyelerinin

verdiği bilgiler doğrultusunda Beritan aşiretinin, zaman içerisinde bulunduğu bölge şartları gereği, Kurmanca konuşmakta ve halen Türkçe bilmeyen birçok insanın aşiret içinde bulunduğunu ortaya koymaktadır (Erkal, 1996).

İKİNCİ BÖLÜM

BERİTAN AŞİRETİNİN YAŞAM ALANLARI VE COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

2.1. Erzurum'un Coğrafi Yapısı ve Jeomorfolojik Özellikleri

Doğu Anadolu Bölgesinin Erzurum- Kars Bölümünde yer alan Erzurum ili ve ilçeleri (Çat, Tekman, Akyazı) Beritan aşiretinin önemli yaylak alanlarını oluşturmaktadır. Yüzölçümü bakımından Türkiye'nin dördüncü büyük ili konumunda olan Erzurum: Karasu (Fırat), Aras ve Çoruh havzalarının başlangıç yerinde bulunmaktadır (Şekil 2.1). Aynı zamanda il; Karadeniz, Basra körfezi ve Hazar Denizini önemli kaynaklarıyla beslemektedir. Ülke topraklarının % 3.2'sini kaplayan Erzurum, 40 15' ve 42 35' doğu boylamlarıyla 40 57' ve 39 10' kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Erzurum ilini idari bakımından; kuzeyde Rize ilinin İkizdere ve Çamlıhemşin; Artvin ilinin Yusufeli ve Ardanuç; batıdan Bayburt ilinin Merkez ve Aydın-tepe; Erzincan ilinin Otlukbeli; güneyden Bingöl ilinin Yedisu ve Karlıova; Muş ilinin Varto, Bulanık ve Malazgirt; doğudan Kars ilinin Selim ve Sarıkamış, Ağrı ilinin Eleşkirt ve Tutak; Ardahan ilinin Göle ilçeleri çevrelemektedir (Şekil 2.1).

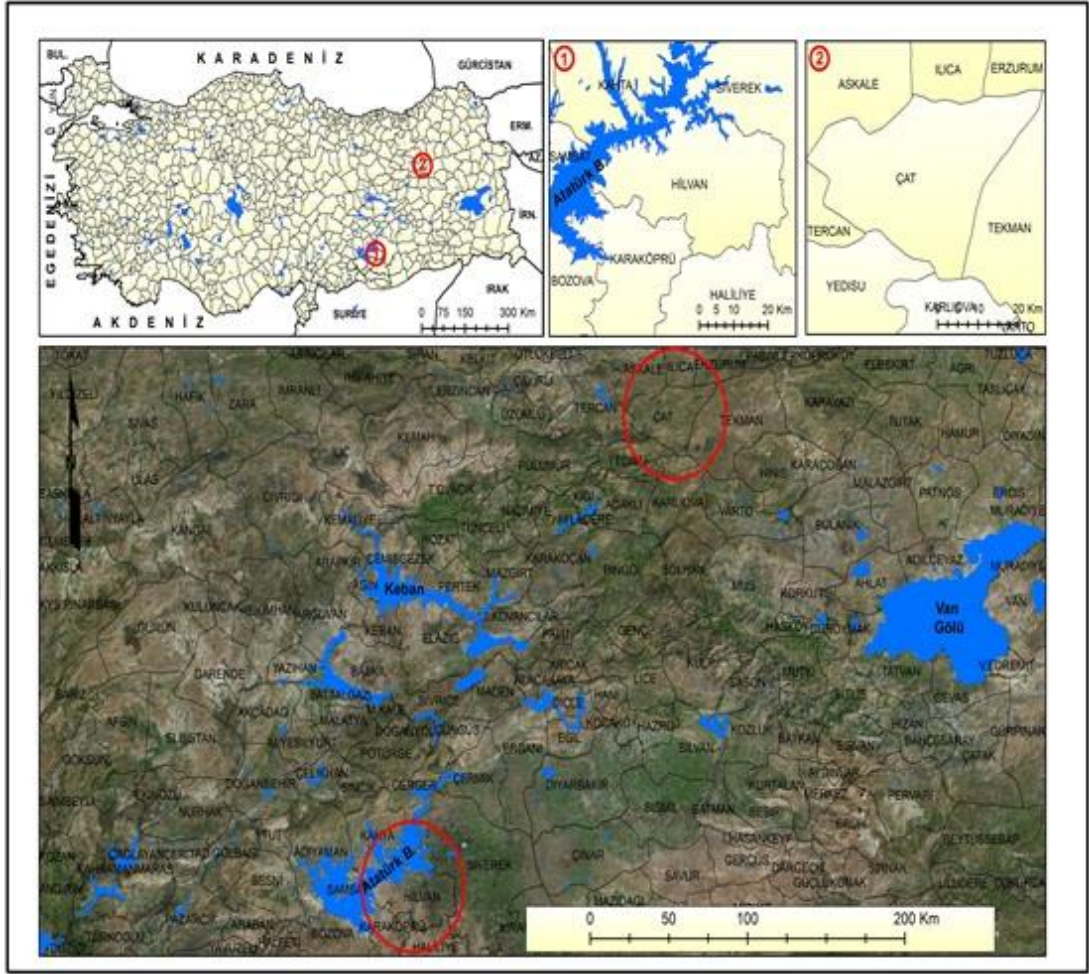
İl toplam alanın yaklaşık % 32'sini oluşturan platolar üzerinde hayvancılık faaliyetlerinin son derece önemli olduğu geniş yaylalar vardır. Erzurum kuzeyden Rize dağları; batıdan Kop, Maryam ve Dumanlı; güneyden Cemal ve Bingöl Dağları; doğudan Aras ve Allahüekber Dağları ile Ardahan Platosu sınırlandırmıştır (Şekil 2.2 ve 2.3). Erzurum ilinin batısında Tuzla vadisini kuzeyden ve güneyden kuşatan; Cemal, Dumanlı, Palandöken, Sakal tutan Dağları ile Erzurum'un kuzeyinde yer alan Kargapazarı Dağları üzerinde geniş düzlükler vardır. Bu yüksek düzlükler iklim, toprak ve bitki örtüsü özellikleri itibariyle yüksek bir otlatma potansiyeline sahiptir. Erzurum'un büyük bir bölümü yüksek alanlardan oluştuğu için bitkisel üretimden çok hayvansal üretim önem taşımaktadır (Şekil 2.1.).

İlin sahip olduğu bütün bu doğal özellikler bu bölgenin çok eskiden beri konar-göçer yaylacılık faaliyetlerinde bulunan aşiretler için önemli bir çekim alanı oluşturmuştur.

İl topraklarını kuzeyden engelleyen bir set halindeki dağlar ise, Kuzey Anadolu Dağlarının ikinci sırasına bağlı yükseltilerdir (Şekil 2.3). Bunların başlıcaları, İspir ve Erzurum arasında yer alan Mescit Dağları (en yüksek nokta 3239 m.), onların doğusundaki Kargapazarı Dağları (Dumlu Dağı 3169 m.) ve bir kısmı Kars ili sınırları içinde kalan Allahüekber Dağları'dır. Söz konusu edilen bu kuzey ve güneydeki dağların arasına, iki önemli depresyon alanı yerleşmiştir. Bunlar Erzurum Kentinin de kenarında kurulmuş olduğu Erzurum Ovası ve Hasankale Ovası olup, her iki ovayı birbirinden, 2030 metre yükseklikteki Deveboynu beli ayırır. Bunlardan Erzurum Ovasının en alçak kesimi 1850 m, Hasankale Ovasınıninki ise, 1650 metredir (Şekil 2.3).

2.2. Erzurum ve Çevresinin Jeolojik Özellikleri

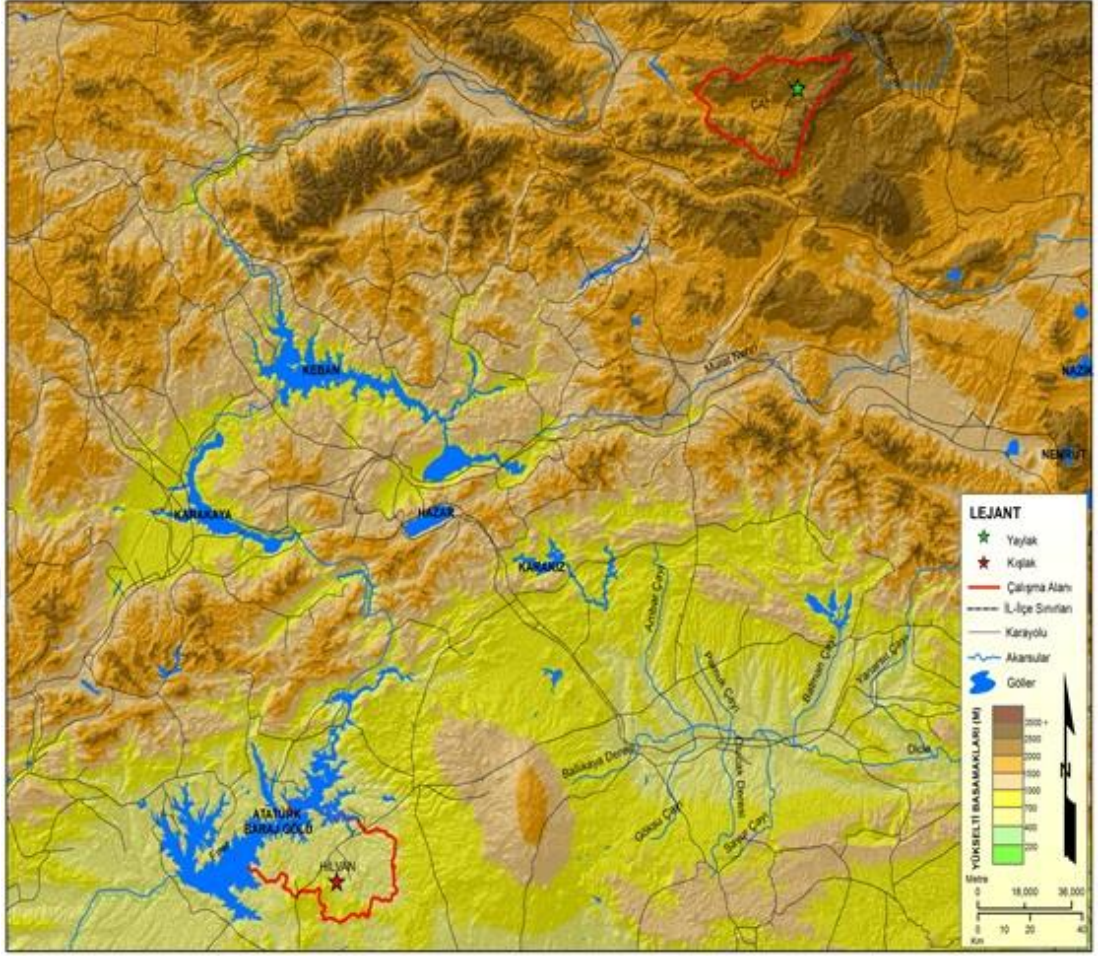
Erzurum ve çevresinde Üst Miyosen, Pliyo-Kuvaterner ve Kuvaterner çökelleri bulunmaktadır. Üst Miyosende, ince tabakalar halinde marn, kumtaşı ve killi kireçtaşlarının nöbetleşe birikmesinden ibarettir. Ayrıca mercek ve kamalar halinde volkanik çakıllardan oluşmuş konglomeralarda bulunmaktadır. Pliyo-Kuvaterner, Erzurum Havzası'nı işgal eden Tatlısu gölünde çökelmiş killi, kumlu, marnlı kireçtaşı katmanlarından ve kısmen de serbest halde bulunan çakıl ve kum depolarından oluşmuştur. Özellikle marnlı kireçtaşlarında bol miktarda fosiller bulunmaktadır. Erzurum Havzasının doğusunda ise volkano- sedimenter Pliyo-Kuvaterner uzanmaktadır. Kuvaterner; Erzurum Ovasının merkezi sahasında killi, marnlı, kumlu alkalin bakımından zengin bataklık depoları ile dağların eteklerinden ovaya doğru binlerce metre uzanan kalın ve birbirine bitişik halde birikinti yelpazeleri başlıca kuvaterner çökellerini oluşturmaktadır. Volkanik formasyonlara ise Erzurum Havzasını çevreleyen dağlık alanlarda, trakit, traki- andezit, dasit, bazalt ve aglomeralardan meydana gelmiştir. Genellikle trakit ve andezitler volkanik dağların alt bölümünde, bazaltlar ise örtü halinde dağların üst bölümlerinde yer almaktadır (Atalay, 1978).

Şekil 2.1 Çalışma alanının lokasyon haritası

Şekil 2.2. Araştırma alanının kuzey-güney yönlü yükselti profili

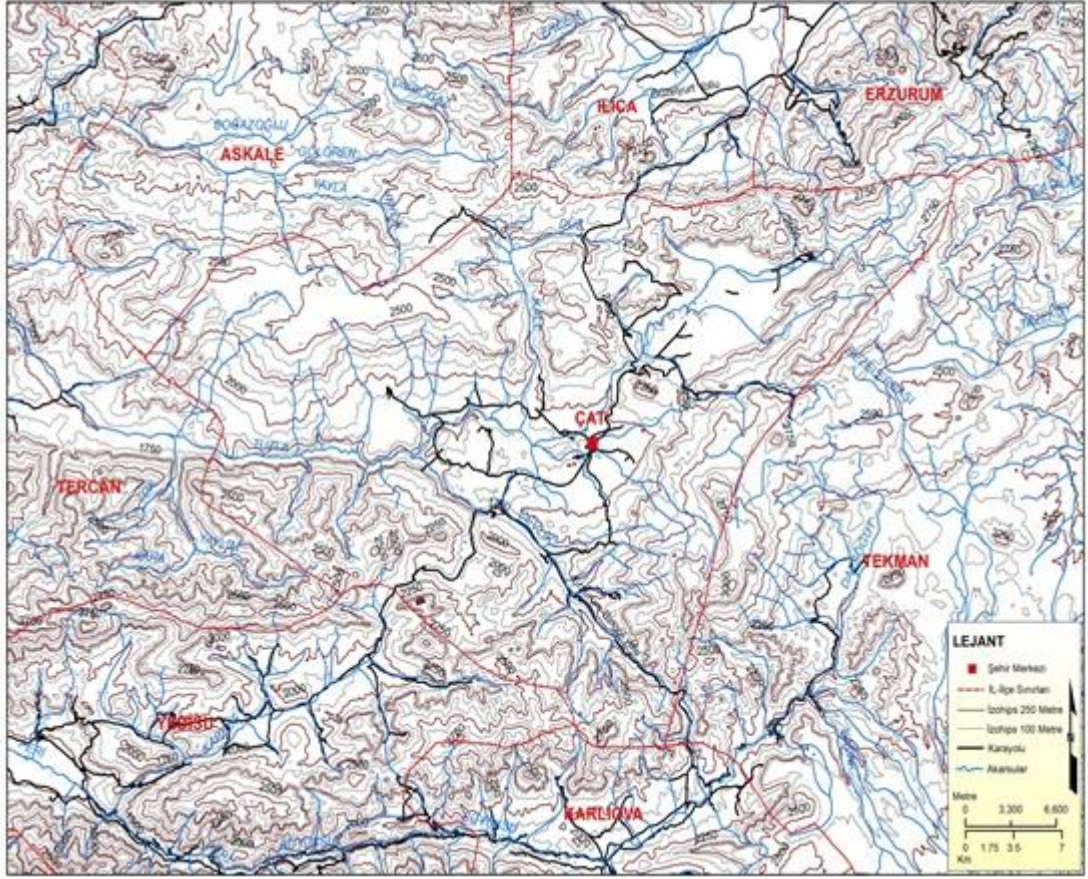
Şekil 2.3. Çalışma alanının fiziki haritası

2.3. Çat ilçesi

Bu çalışma kapsamında faaliyetleri yakinen incelenen Beritan Aşiretine mensup ailelerin yaylak alanlarını daha çok Erzurum'un Çat ilçesi ve yakın çevresi oluşturmaktadır. Bu sebeple öncelikle Çat'ın doğal ve beşeri özellikleri ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Çat: 2014 verilerine göre toplam nüfusu 18.505 olup merkez ilçeye bağlı 37 köy bulunmaktadır. Yüzölçümü 1386 km² olup nüfus yoğunluğu 18'dir. İlçe toprakları dağlıktır. Kuzeyinde Dumanlı Dağ ve Palandöken Dağları, güneyinde ise Karagöl Dağları yer alır. Tuzla Çayı dağları derin biçimde yararak ilçe topraklarının ortasından akar. Akarsu boylarında küçük düzlükler yer alır. Dumanlı Dağ sarı çam ormanları ile kaplıdır (Şekil 2.4 ve 2.5).

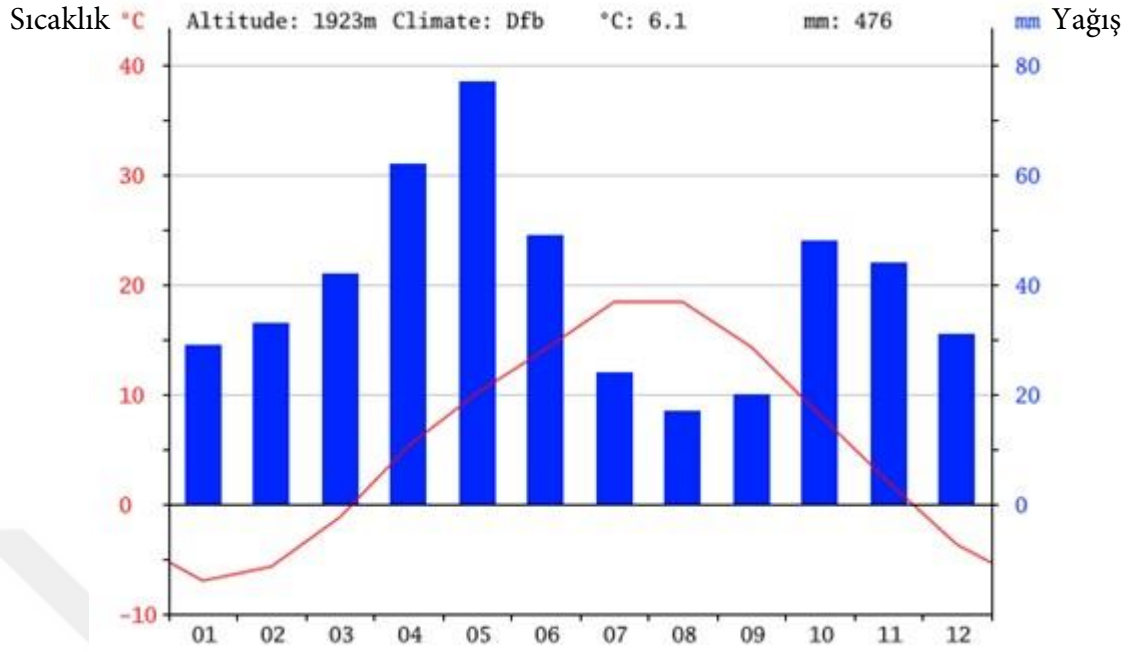

Şekil 2.5. Çatın topoğrafya haritası

2.4.1. Çat İlçesinin İklimi

Çat'ta meteoroloji istasyonu bulunmamaktadır. Ancak bu ilçe Erzurum il merkezine sadece 52 kilometre mesafededir. İklim ve topografik özellikler bakımından Erzurum il merkezi ile aralarında önemli bir fark bulunmadığı düşünülmektedir. Bu sebeple Çat ilçesinin iklim özellikleri uzun yıllar kayıt yapan Erzurum Meteoroloji İstasyonu verileri esas alınarak incelenmiştir. İlin Doğu Anadolu Bölgesi sınırları içinde kalan bölümlerinde şiddetli karasal iklim koşulları hakimdir. Karadeniz Bölgesi sınırları içinde kalan bölümlerinde ise; Karadeniz'in nemli, ılıman özellikleri ile Doğu Anadolu'nun şiddetli karasal iklimi arasında bir geçiş özelliği göstermektedir. İlin büyük çoğunluğunda, karasal iklim özellikleri egemendir. Kışlar uzun ve sert, yazlar kısa ve sıcak geçer.

Şekil 2.6. Erzurum 1970-2011 yağış ve sıcaklık grafiği

2.4.1.1.Sıcaklık

Erzurum il merkezindeki meteoroloji istasyonunda 1929'dan bu yana yapılan gözlem sonuçlarına göre, Erzurum'da yıllık ortalama sıcaklık 5.9 °C dir. İlde, en soğuk ayın ortalaması, -8.7°C ve en sıcak ay ortalaması 19.6°C dir (Şekil 2.6). İlde en düşük sıcaklık -37.2 °C ve en yüksek sıcaklık ise, 36.5 °C olarak ölçülmüştür.

2.4.1.2. Yağış

Erzurum'da yılın hemen hemen her ayında yağış görülmekle birlikte yağış en fazla ilkbahar ve sonbahar mevsimlerini oluşturan aylarda toplanma gösterir (Şekil 2.6). Erzurum'da yıllık ortalama yağış 452 mm dolaylarındadır. yıllık yağışın % 36.4'ü ilkbaharda, % 23.5'i sonbaharda, % 22.3'ü yaz mevsiminde ve % 17.2'si kış mevsiminde düşmektedir. Uzun yıllar dikkate alındığında gerek yıllık ve gerekse aylık yağış miktarlarında önemli ölçüde değişmelerin, sapmaların olduğu görülmektedir. Nitekim, Erzurum'da yıllık en fazla yağış 830 mm; en düşük yağış 254 mm olmuştur. Aynı durum aylık yağış miktarlarında da görülmektedir. Örneğin

temmuz ayında en yüksek yağış 91.9 mm, en düşük yağış ise 0.2 mm olmuştur. Erzurum'un özellikle Doğu Anadolu bölgesinde kalan kesimlerinde kış mevsiminde yağışlar genellikle kar şeklindedir. Buralarda karın yerde kalma süresi de oldukça uzundur. İlin Karadeniz bölgesinde kalan kısımlarında ise, kış mevsiminde yağışlar azda olsa kar şeklinde olurken, karın yerde kalma süresi oldukça düşüktür. Örneğin Erzurum merkezinde kar yağışlı gün sayısı 50 iken, ilin Karadeniz Bölgesi'nde kalan yörelerinde 23.5 gündür. Aynı şekilde Erzurum merkezde karın yerde kalma süresi 112.2 gün iken, ilin kuzey yörelerinde 46.5 gündür. Erzurum'un sıcaklık ve yağış grafiğine bakıldığında, kış yağışlarının azlığı, ilkbahar ve yaz başı yağışların fazlalığı tipik bir karasal rejim örneğini yansıtır. Kışın yağışın düşük olması, soğuk havanın etkisi altında yağışın çok oluşmadığını gösterir. İlkbaharda cephe yağışların, yazın ise yükselim hareketlerden dolayı yağışlar meydana gelir. Erzurum'un yüksek olmasından dolayı kasım sonunda başlayan donlu günler, mart ayına kadar devam eder (Atalay, 2011).

2.4.1.3. Bitki Örtüsü

Erzurum ilinin büyük bölümü, antropojen step alanlarından oluşmaktadır. Bölgede ormanın doğal alt sınırı 1900-2000 m. olmakla birlikte, dağlardaki ve dağ yamaçlarındaki orman kalıntıları, bitki örtüsünün insan eliyle eski dönemlerden beri ortadan kaldırıldığını kanıtlamaktadır. İl arazisinin ancak % 7 kadarı orman örtüsüyle kaplıdır. Bu ormanlar, daha çok ilin kuzeydoğusunda toplanmıştır. Sarıçam ve meşe toplulukları Oltu, Şenkaya, Olur ilçelerinde yoğunluk kazanmıştır. İlin batı ve güney kesimi ormandan bütünüyle yoksundur.

Çat ve yakın çevresinde ise hemen hemen hiç orman bulunmamaktadır. Arazinin çoğunluğu steplerle kaplıdır. Bu doğal bitki örtüsü, geniş alanlarda mera hayvancılığına uygun verimli çayırlıklar durumundadır. İlkbahar başlarında, dağlık kesimler ve yüksek platolar, tek yıllık ve çok yıllık çiçekli bitkilerle yoğun bir şekilde örtülür. Çayır ve meralarda kar dikenini ve yavşan otu gibi otsu bitkiler ile soğanlı bitkilere rastlamak mümkündür. Dere kenarları ile alçak çayırları düğün çiçeği türleriyle, baklagillerin çeşitleri örter. Depresyonları işgal eden asıl step alanları da yağışların azlığına ve otlatmanın yoğunluğuna bağlı olarak, doğal bitki

örtüsü çok kısa zamanda, yaz ortalarında sararır. Genel görünüm bir step niteliği kazanır. İldeki yüksek plato steplerinde, depresyonları işgal eden asıl step alanlarından çok daha farklı bir manzara ile karşılaşılır. Kışları şiddetli ve uzun geçen, daha elverişli nemlilik şartlarına ve serin bir yaz mevsimine sahip olan bu sahalarda ot formasyonları daha sık ve uzun boylu her zaman yeşilliğini koruyan bir örtü teşkil eder. Bu durum sahaların yaylacılık ve yayla otlak ve mera bakımından büyük önem kazanmasına imkan vermiştir (Tatlı, 1988).

Erzurum-Çat arasındaki sahada, uzun boylu çayır-bozkır kuşağı uzanır. Burası, Türkiye’de karasallığın en şiddetli olduğu, en fazla yağışın ilkbahar sonu ve yaz başlarında düştüğü, Temmuz ve Ağustos aylarında buharlaşmanın çok olduğu, kışın ise ağır soğuklarının hüküm sürdüğü bir bölümdür.

Yazları biraz kısa ve serin geçtiği, bozkır alanlarına göre yağışın daha fazla olduğu bu bölümde 1800-2000 m’leri arasındaki platolarda uzun boylu çayırlar hakimdir. Bu alanlarda sıcaklık yeterli olmadığından, çayır otlarının artıkları yeteri kadar ayrışmamakta ve toprak üzerinde birikerek toprağın organik madde bakımından zenginleşmesini sağlamaktadır. Bundan dolayı da uzun boylu çayır alanları, çernezyom topraklarının yayılış alanına denk gelmektedir. Erzurum-Çat arasında bulunan belli başlı çayırlar şunlardır. *Echium vulgare* (engerek otu), *Campanula glomerata* (Çan çiçeği), *C. Stevenii* (Sümbül), *Dianthus multicaulis* (Karanfil), *Achiella Biebersteinii* (Sarı civanperçemi), *Anthemis trincoria* (Boyacı papatyası), *Centaurea glastifolia* (Sarı peygamber çiçeği), *Tanacetum abrotanifolium*, *Taraxacum androssovii* (Aslan dişi), *Gentiana verma*, *Mentha longifolia* (Tüylü nana). Uzun boylu otların yer aldığı bu bölüm, yayla hayvancılığı için büyük potansiyele sahiptir (Tatlı, 1988).

2.6. Beritan Aşiretin Kışın Kaldığı Şanlıurfa’nın Coğrafi Özellikleri

Şanlıurfa ve çevresi gerek günümüzde ve gerekse de tarihte konar-göçer yaylacılık faaliyetlerinde bulunan aşiretler için önemli bir kışlak alanı özelliği göstermiştir. Bunun en temel sebebi gerek yer şekilleri gerekse de iklim özelliklerinin özellikle kış mevsiminde göçerlerin barınmaları için uygun özellik gösteren bir mekan olmasıdır. Aşağıda önce Şanlıurfa’nın fiziki ve beşeri coğrafya

özellikleri hakkında genel olarak bilgiler verilmiş, daha sonra ise bu çalışmanın konusunu oluşturan Beritan aşireti mensuplarının kışlak alanını oluşturan Hilvan ve yakın çevresinin genel fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.

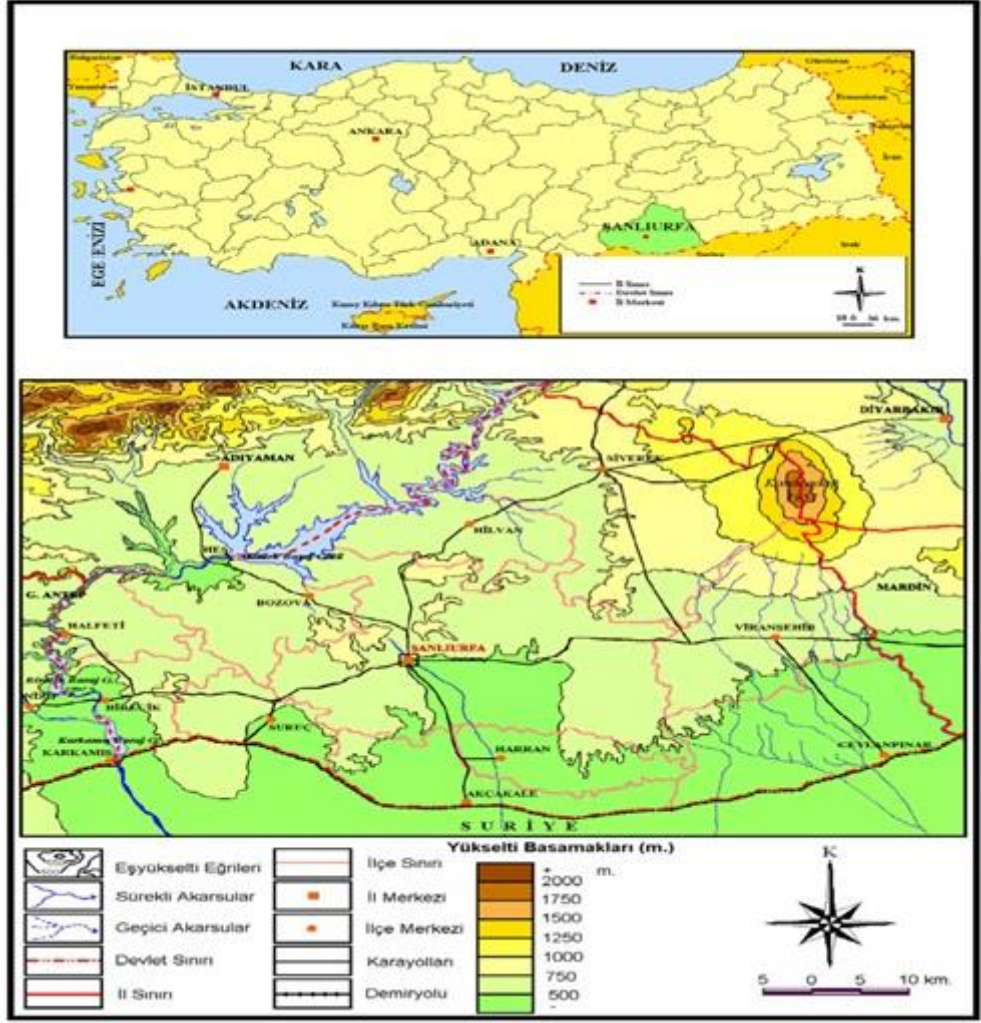
Şanlıurfa, Güneydoğu Torosların orta kısmının güney eteklerinden Suriye'ye kadar uzanan platolar üzerine kurulmuştur. İlin kuzeyinde yer alan dağlar ve yüksek tepeler genellikle güneye doğru gittikçe alçalır. Büyük ovalar Şanlıurfa'nın güneyinde yer almaktadır. Sıra tepeler oldukça yaygın olup bunların arasında batıdan doğuya sıralanan Suruç, Harran, ve Viranşehir Ovaları bulunmaktadır (Şekil 2.7).

Şanlıurfa'nın yüz ölçümü 18.584.km²dir. Bu yüz ölçümü ile Türkiye yüz ölçümünün yaklaşık olarak % 3'ünü oluşturur, Şanlıurfa bu yüz ölçümü ile Türkiye'nin 7. Büyük şehri olup, Şanlıurfa'nın ortalama yükseltisi ise 518 metredir.

Şanlıurfa'nın doğusun da Mardin, batısında Gaziantep, kuzeyinde Adıyaman, kuzeydoğusunda Diyarbakır illeri ile çevrilmiştir; güneyinde ise 1921, 1926, 1929 yıllarında yapılan Ankara Antlaşması ve 1930 Halep Protokolüyle çizilmiş bulunan Suriye sınırı ile çevrelenmiş bir sınır şehridir (Şekil 2.7).

Şanlıurfa, coğrafi konumu nedeniyle üzerinde tarih boyunca birçok devlet ve beyliğin hüküm sürdüğü, değişik kültürlerin geçiş ve kaynaşma alanı olmuştur. İlk ve orta çağda eski uygarlık merkezlerinden olan Mezopotamya ve Arap ülkeleri ile Avrupa arasındaki bazı yollar, Şanlıurfa üzerinden geçmekteydi. Şanlıurfa, doğuyu batıya bağlayan birçok tarihi, ticari ve askeri yolların üzerinde yer almış olması nedeniyle, geçmişte ve günümüz de önemli bir il olmuştur (Şekil 2.7).

Şanlıurfa, dünyanın ve Türkiye'nin en önemli bölgesel kalkınma projesi olan GAP'ın (Güneydoğu Anadolu Projesi) merkezi durumundadır.

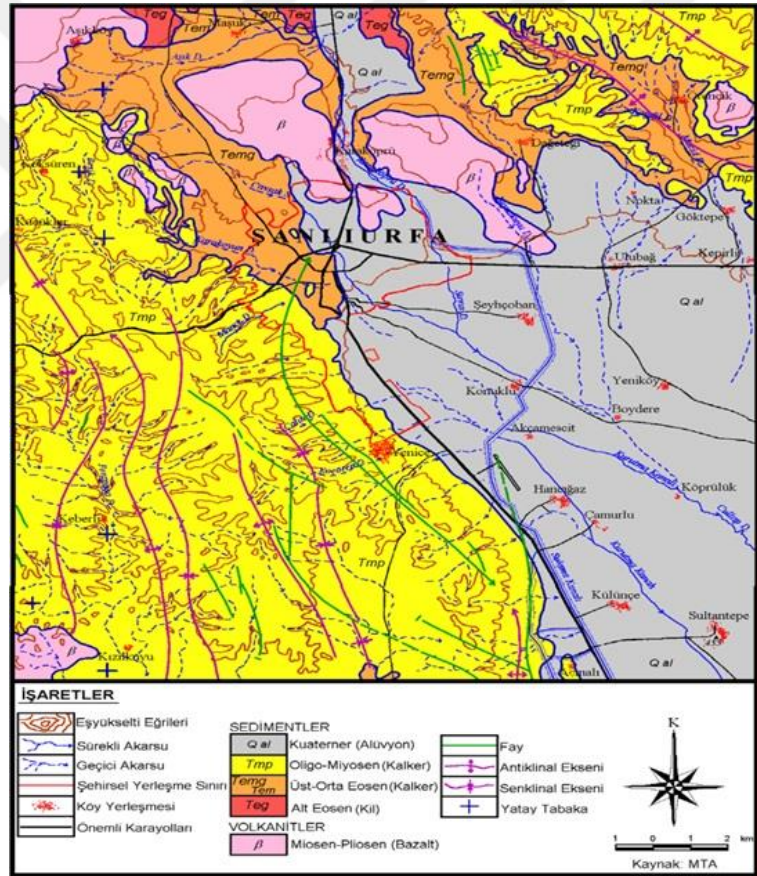
Şekil 2.7. Şanlıurfa'nın lokasyon haritası

2.6.1. Şanlıurfa ve Çevresinin Jeolojik Ve Jeomorfolojik Özellikleri

Şanlıurfa ve çevresi tektonik hareketler sonucu, kuzeye doğru hareket eden Arap bloğunun kuzey kesiminde yer alır. Bu hareketler faylanmayı ve volkanizmayı oluşturmuştur. Paleosende başlayan mavimsi, gri renkli marn çökelimi az hareketli bir ortamda gelişmiştir. Havzada oluşan derinleşme ve sıkışma tektonik hareketler sonucudur. Alt ve orta Eosende yine havzanın hareketli olduğu gözlenir. Bu hareketli ortamda marn arabantlı kireçtaşı-killi kireçtaşı ve kireçtaşı ardalanmasından oluşan seviyeler çökmüştür. Üst Eosen'e doğru sığ denizel ve duraylı ortamda kireçtaşları çökelmiştir. Miyosen'de yeni bir deniz istilasını ile birlikte Miyosen serileri çökelmiştir. Daha sonra rejonel yükselme sonucu karasal fasiyeste Pliyokuvarterner

çökelleri oluşmuş, bloklar arası hareketler sonucu ise Karacadağ yöresinde periyodik olarak bazalt akıntıları meydana gelmiştir.

Şanlıurfa'nın kuzeydoğusunda yer alan Siverek, Hilvan ve Viranşehir'de Karacadağ'dan çıkan lavların akıcı olması nedeniyle, geniş bir alana yayılmış volkanik lav akıntıları bulunmaktadır. Karacadağ yöresinin en önemli volkanik dağını oluşturmaktadır. Karacadağ'ın aktif olduğu dönemde çıkan lavlar geniş alanlara yayılmış bazaltik kayaçları oluşturmaktadır. Şanlıurfa'nın önemli bir bölümünde kalker kayaçlar da görülür. Nitekim Şanlıurfa'da mağaraların çok görülmesi bunun bir kanıtıdır.

Şekil 2.8. Şanlıurfa'nın jeoloji haritası (Şahinalp, 2005)

2.6.2. Hilvan

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Şanlıurfa'ya bağlı bir ilçe olan Hilvan, Fırat ile Dicle arasında yer almaktadır. Fırat ve Dicle nehirleri arasında yer alan topraklara Mezopotamya denilmektedir. Dolayısıyla Hilvan, Mezopotamya'nın yukarı bölümünde yani yukarı Mezopotamya'da yer almaktadır.

Hilvan, kuzeyinde Adıyaman ile Siverek, doğusunda yine Siverek, güneyinde merkez ilçe, güneybatısında Bozova, batısında da Adıyaman ili ile çevrilidir. Şanlıurfa platosunun kuzeydoğu kesiminde yer alan ilçe toprakları güneydoğudan batıya doğru gittikçe azalan dalgalı bir arazi yapısına sahiptir. İlçe topraklarının kuzeydeki doğal sınırı oluşturan Fırat nehri ile Karacadağ'ın batı yamaçlarından kaynaklanan Çam Çayı ve küçük dereler sulamaktadır. Hilvan'ın su ihtiyacını daha çok Fırat Nehri ve onun üzerinde kurulan, dünyanın sayılı ve ülkemizin de en büyük yapay barajı olan Atatürk Barajı oluşturmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin (Yukarı Mezopotamya'nın) coğrafi konumu insanlık tarihi açısından gerek "avcılık ve toplayıcılık" zamanında, gerekse de "tarım-hayvancılık" zamanında önemli bir doğal ve coğrafi ortama sahip olduğunu göstermektedir. Özetle Yukarı Mezopotamya, coğrafi konum nedeniyle geçmişten günümüze insanın yaşam alanı olmuş, çok çeşitli ve zengin kültürlerin harmanlandığı bir saha olmuştur. Bunda bölgenin iklim, su, toprak ve jeomorfoloji gibi doğal şartları açısından sahip olduğu elverişli ortam etkili olmuştur (Benek, S., 2007: 4-6).

Hilvan hakkında tarih öncesine ait yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bugünkü yerleşim 1820'de Karacurum (Karacurun) olarak adlandırılan ismi ile göçer aşiretler tarafından kurulmuştur. Bu dönemde köy meydanında bulunan kara dibek taşından dolayı da Karacurun ismi verilmiştir. Bu yerleşimin ardından çevredeki diğer aşiretler de buraya gelerek yerleşmiştir. Cumhuriyet döneminde Karacurun Siverek ilçesine bağlı olan Hoşin (Uluyazı) nahiyesine bağlı köy niteliğinde idi. Uluyazı nahiyesine göre daha çok gelişmiş, bazı köyler buraya bağlanmış ve bu nedenle de 1926 yılında Hilvan ismi ile Şanlıurfa'nın ilçesi konumuna getirilmiştir.

2.6.3. Çalışma Sahasının Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikleri

Hilvan ve çevresi, tektonik yönden araştırıldığında, güneyden kuzeye doğru hareket eden Arap Bloku'nun kuzey bölümünde veya Güneydoğu Torosların güneyinde bulunmaktadır. Hilvan ve çevresi, genel olarak Eosen'e ait kalkerler ile kuzeydoğusunda yer alan volkanik bazaltlarla örtülüdür. Başka bir ifade ile Hilvan, Pliosen'de Toros dağlarının yükselmeleri esnasında epirojenik ve orojenik olayların birbirine karıştığı ve Karacadağ püskürmesi ile kuaterner volkanizmasının görüldüğü alanda bulunmaktadır (Benek, 2007:12). Ancak, ifade edilmeli ki, Hilvan, orojenik ve epirojenik hareketlerin olduğu bir alanda olmasına rağmen, yer şekilleri yönünden karmaşık bir yapıdan çok sade bir yapı göstermektedir.

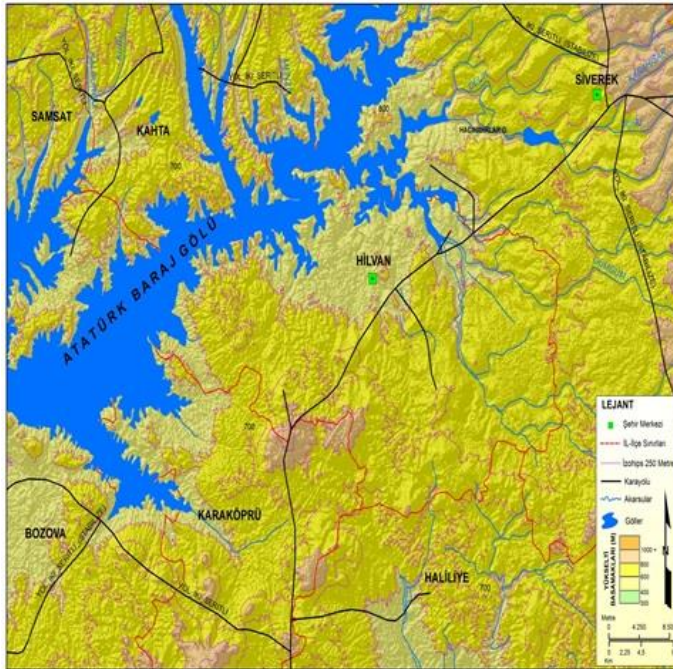
Hilvan ve çevresi Neojen, Pliosen ve Pleyistosen kalker tabakaları üzerinde bulunmaktadır. Başlıca jeolojik formasyonlar kalker kayaçlar ve magmatik kayaçlardır. Jeolojik oluşum ve gelişim bakımından Eosen ve Miyosen yaşlı kalkerler, plio-kuaterner yaşlı detritik malzemeler ile Pleistosen yaşlı bazalt (magmatik) kayaçlardan oluşmuştur (Yenmez, 1997: 4-5). Bu alanda Eosen dönemde kireçtaşı, Miyosende kireçtaşı ile birlikte kil ve kum, Pliosen-Pliokuaternerde ise kil, kum ve çakıl kayaçlar mevcuttur. Bunlar içinde pliosen-pliokuaterner dönemdeki kil, kum ve çakıllar çok geniş bir sahada dağılım göstermektedir (Benek, 2007: 12).

Hilvan Arap platformunun kuzeyinde yer almaktadır. Genel olarak Hilvan'ın kuzeyini oluşturan sahalar faylarla parçalanmış ve bu kırılan alanlarda Karacadağ ve etrafındaki volkanik sahalar meydana gelmiştir. Hilvan'ın bir bölümü Siverek'in ise tamamı IV. Zamanda meydana gelen Karacadağ'dan çıkan bazaltlarla kaplanmıştır. Bu volkanik alanlar, Hilvan'ın kuzeyinde ve güneydoğusunda yaygınlık göstermektedir.. Hilvan'da bazaltik alanlar dışında, ilçenin batısında bulunan Ovacık köyü ve çevresi Eosen dönem kalkerli sahaları üzerinde karstik topografya şekilleri görülmektedir (Şekil 2.8). Bu karstik sahalarda erimeler sonucunda çukurluklar ve ova görünümlü alanlar oluşmuştur. Bu alanlarda Atatürk Barajı ve yer altı su kaynaklarının değerlendirilmesi sonucu yoğun tarımsal üretimin yapıldığı sahalar durumundadır (Benek, 2005: 42).

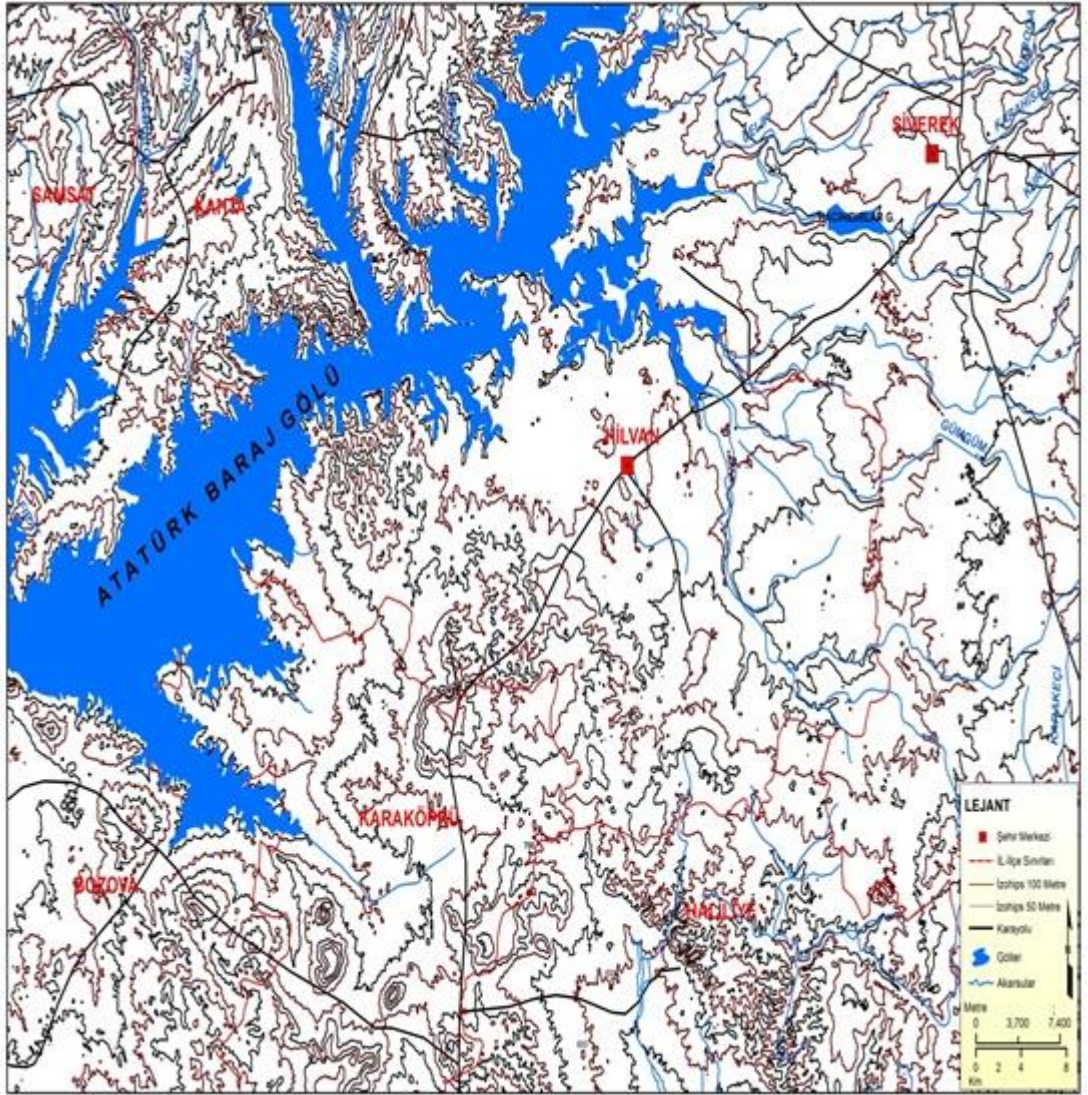
Hilvan'ın yer şekillerini anlamak için öncelikle Şanlıurfa'nın yer şekillerine bakmak gerekir. Yer şekilleri özellikleri bakımından Şanlıurfa, genel olarak beş

bölüme ayrılmaktadır. Bunlar; çoğunlukla kalker arazilerden oluşan “Birecik-Halfeti Platosu”, “Şanlıurfa-Bozova Platosu”, bazaltik arazilerden oluşan “Siverek-Viranşehir Platosu, güneyde alüvyonlu arazilerden oluşan “Ceylanpınar-Harran-Suruç Ovaları” ve “Fırat Vadi Tabanı Ovaları”dır. Bu sınıflandırmaya göre, Hilvan, farklı özelliğe sahip iki plato üzerinde yer almaktadır. Hilvan’ın batı, güneybatı ve güneyinde kalan bölümleri kalker özelliği gösteren Şanlıurfa-Bozova Platosu’nda; kuzey ve kuzeydoğu bölümleri ise bazaltik özellik gösteren Siverek-Viranşehir Platosu’nda yer almaktadır (Benek, 2005:2)

Topografik olarak Hilvan’ın genel görünümü, güneydoğudan kuzeybatıya doğru alçalan dalgalı bir plato niteliğindedir (Şekil 2.9). Hilvan morfolojik olarak “Plato alanları” ve “Ovalık alanlar” olarak ikiye ayrılmaktadır. Plato alanlar, ilçenin genelinde bir dağılışı göstermekle birlikte, daha çok güney doğusunda, batı ve kuzeybatısındaki Atatürk Baraj Göleti çevresinde bulunmaktadır. Plato alanlar, hayvancılık faaliyetleri için uygun olduğundan mera alanı olarak değerlendirilmektedir. Ovalık alanlar ise, daha çok plato alanlar arasında geniş yer kaplayan ve tarıma uygun, elverişli sahalardır. Buna bağlı olarak Hilvan’da nüfus daha çok ovalık sahalarda yoğunlaşmıştır (Benek, 2007: 14).

Şekil 2.9. Hilvan fiziki haritası

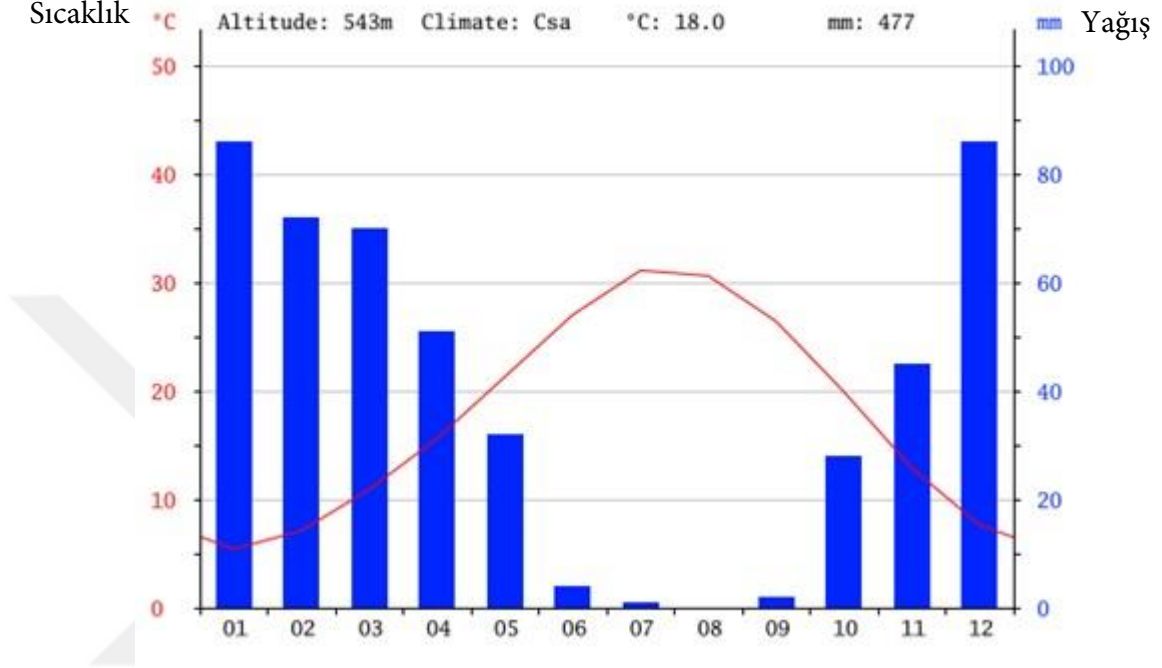

Şekil 2.10. Hilvan topoğrafya haritası

2.6.4. Çalışma Sahasının İklimi Ve Bitki Örtüsü

Hilvan ve çevresinde karasal iklim görülmektedir. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. Özellikle İklim elemanlarından sıcaklık ve yağış, bitki örtüsü üzerinde büyük etki yapmaktadır. Hilvan'da en düşük sıcaklıklar kış aylarında görülmektedir Aralık (-1.4° C), Ocak (-2.4° C) ve Şubat'ta (-0.6° C)). Ortalama en yüksek sıcaklıklar ise Temmuz ve Ağustos aylarında (37.8 °C) ölçülmüştür. Yaz aylarında görülen yüksek sıcaklıklar şiddetli buharlaşmaya ve kuraklaşmaya neden olmaktadır. Bu kuraklık yaz mevsiminde bitki örtüsünün kısa boylu stepler halinde

olmasına yol açmaktadır. İlçede metrekaresine düşen yıllık toplam yağış miktarı 466.6 mm' dir. Hilvan yıllık yağış olarak Şanlıurfa'nın Bozova ilçesinden fazla (Bozova 403.2 mm), Siverek ilçesinden (Siverek 544.8 mm) az yağış almaktadır. Bunda yükseltinin etkili olduğunu söylenebilir.

Şekil 2.11: Şanlıurfa'nın yağış ve sıcaklık grafiği

Karasal iklimin bitki örtüsü bozkırdır. İlkbahar yağışlarıyla yeşeren bu ot toplulukları, yazın şiddetli kuraklıklardan dolayı sararır ve ortadan kalkarlar. Bozkır bitki örtüsü, iklim şartlarına uyabilmek, su kaybını azaltabilmek için tüylü, dikenli, az yapraklı, yumru, bitkiler olarak yetişirler. Bu bozkır bitki topluluğu buldukları alanlarda nisan, mayıs ve hatta haziran ayları içinde çayırlar, yeşil otlaklar ve çiçek bahçesi görünüşüne bürünür, harika dokunmuş bir halı gibi, geçici bir güzellik kendini belli eder. Bu 2-3 aylık zaman zarfından sonra, çiçekler solar, kurur, o harika görümlü alanlar sanki bozlaşır. İşte bu nedenden dolayı bu yörelerimize bozkır denilmiştir. Bozkır dünyada ve ülkemizde kullanılan step teriminin karşılığıdır (İzbirak, 1986: 272). Bu bozkırları papatya, gelincik, yavşan otu, çiğdem, kekik, peygamber çiçeği, devedikeni, yaban buğdayı, hardalı sütleğen, geven ve benzeri bitkiler oluşturur. Bu bitkiler, Hilvan ilçesindeki plato yüzeyindeki tarım

alanlarından tepelik alanlara geçiş bölgelerinde yer alırlar. Bu alanlar mera alanı olarak kullanılmaktadır (Benek, 2007: 72).

2.6.5. Hilvan'ın ulaşımı

Diyarbakır-Şanlıurfa duble karayolu üzerinde olan Hilvan, Şanlıurfa'ya 55, GAP Uluslararası Hava Liman'ına 17, Siverek'e 38, Diyarbakır'a 130, Viranşehir'e 140, Harran'a 94, Adıyaman'a 120, Atatürk Baraj Gölüne 7 kilometre mesafe uzaklıktadır. Hilvan 17 km.lik mesafe ile GAP Uluslararası Hava Limanı'na en yakın ilçe merkezi durumundadır.

Hilvan Seyahat Kooperatifine bağlı minibüsler, Şanlıurfa İl Merkezine her 20 dakikada bir hareket etmekte ve aynı şekilde Şanlıurfa Şehirlerarası Otobüs terminalinden de her 20 dakikada bir Hilvan'a hareket etmekte olup, vatandaşlarımız il merkezi ve diğer illere rahatlıkla gidip gelebilmektedirler.

2.6.6. Hilvan'ın Ekonomisi ve Sanayisi

Hilvan ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Yetiştirilen tarımsal ürünlerin başında, arpa, buğday, burçak, darı, fiğ, kenevir, mercimek, nohut, biber, soğan, sarımsak gelmektedir. Ayrıca eltik, bakliyat sanayi bitkileri, Antep fıstığı, zeytin, karpuz, kavun, üzüm, narenciye ve sebze yetiştirilmektedir.

Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında olan Şanlıurfa ve ilçelerinde tarım üretimi sürekli artış göstermektedir. Hilvan'da da sulama sağlandıktan sonra pamuk üretimi önemli derecede artmıştır. Hayvancılık ise ilçe halkının bir diğer geçim kaynağı olup, dağlık ve engebeli kesimde sığır, koyun ve keçi yetiştirilir. Hayvansal ürünler olarak; tereyağı, peynir, yün, deri, süt ve et üretilmektedir. İlçede sanayi kuruluşu olarak yem fabrikası ve mercimek paketleme fabrikası bulunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BERİTAN AŞİRETİ'NİN YAŞAM KOŞULLARI

3.1. Beritan Aşireti'nin Yaylakları, Kışlakları ve Göç Yolları

Beritan aşiretine mensup göçerlerin kışlak alanlarının en önemli özelliği; kışın yağışın az olduğu ve iklimin nispeten ılıman olduğudur. Osmanlı döneminde kışlakları Suriye, Lübnan, Ürdün ve Irak iken Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Suriye ve Irak'a yakın olan il ve ilçeleri olmuştur. Bu il ve ilçeler şunlardır: Şanlıurfa ilinin Hilvan, Ceylanpınar, Viranşehir, Siverek ilçeleri, Diyarbakır ilinin ise Çınar, Silvan, Bismil ilçeleri, Mardin ilinin Kızıltepe, Mazıdağı ve Derik ilçeleri, Elazığ ilinin Karakoçan, Kovancılar ve Palu ilçeleridir.

Yaylak alanlarını ise Doğu Anadolu Bölgesinin 2000 metreyi geçen yayla alanları oluşturur. Bu yaylalara göç ilkbahar mevsiminin ikinci ayı olan Nisanın 15'inde başlar. Ancak hemen yaylaya çıkamazlar; çünkü Nisan ve Mayıs ayında dahi Doğu Anadolu Bölgesinin bu yüksek platolarının bazı yerlerinde karlar henüz erimemiş ve henüz sıcaklık değerleri yaşamı kolaylaştıracak seviyeye düşmemiştir. Dolayısı ile yaylak alanlarına kademeli olarak gidilir. Önce Bingöl-Karlıova'ya göç edilir. İki aya yakın burada kalınır, daha sonra Haziran başlarında ise Erzurum-Çat yaylasına göç edilerek nihai yaylağa ulaşılır. Beritan aşiretine mensup diğer göçerlerin de yayla alanları, Bingöl'ün Solhan, Karlıova, Erzurum'un Hınıs, Tekman, Aşkale, Muş'un Varto ve Erzincan'ın Tercan ilçelerinin kırsalıdır.

İlkbahar mevsimi geldiğinde Şanlıurfa ve Mardin'deki kışlaklarını terk ederek yaylaklarına doğru yola çıkan Beritan Aşiretine mensup ailelerin ilk ortak buluşma noktası Diyarbakır'dır. Diyarbakır'dan sonra ise Doğu Anadolu Bölgesindeki yaylaklarına doğru giden iki yol bulunmaktadır. Birincisi Diyarbakır'ın Ergani yolunu kullananlar önce Elazığ'ın Kovancılar, Palu ve Karakoçan ilçelerinden geçmektedirler. Daha sonra Erzurum ve Erzincan yaylalarına ulaşmaktadırlar. İkinci

güzergah ise Diyarbakır'ın kuzeyindeki Hani, Hazro ve Lice ilçelerinden geçerek Bingöl'ün Solhan ve Genç ilçelerinin kırsalındaki yaylalara ulaşmaktadırlar. Diyarbakır'ın kuzeydoğusundan geçen grup ise Silvan ve Kulp ilçelerinden sonra Muş'un Varto ilçesindeki yaylalara ulaşmaktadırlar. Günümüzde bu yol nadiren kullanılmaktadır.

Beritan aşireti mensupları eskiden kışlak ve yaylalar arasındaki gidiş-gelişlerde deve, eşek, katır ve at gibi hayvanlarla 1-2 ayda yaya olarak gerçekleştirirken; günümüzde hayvanları iki, üç katlı kamyonlara yükleyerek(Şekil 3.1), kendileri ise minibüs ve arabalarla eşlik ederek 7-8 saatte gerçekleştirmektedirler (Turan, 2001).

Şekil 3.1. Göçerlerin sürülerini kamyonlarla yaylaya taşımalarından bir görünüm

Şekil 3.2.Yaylada bir göçer ailesine ait koyunlar ve çobandan bir görünüm

3.2. Beritan Aşiretinin Yaylada Ve Kışlaktaki Mesken Tipleri

Mesken, yerleşmelerin yapısını oluşturan en küçük birimdir. Meskenler insanların barınma, uyuma, dinlenme, tehlikelerden korunma ve diğer tabii isteklerini giderme yeri ve aynı zamanda sosyal, kültürel hayatları ile ekonomik çalışmaların parçası olmaları bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle mesken, insan yaşamının temel ihtiyacıdır. Mesken en ilkel bir rüzgarlık, çardak, mağara, çadır veya basit bir kulübe olabildiği gibi, bir çiftlik veya bir gökdelen de olabilmektedir (Tolun-Denker, 1977:59).

Yaylalarda gerçekleştirilen değişik faaliyetlere paralel olarak, buralarda birbirinden hayli farklı meskenler bulunmaktadır. Bazı coğrafyacılar yaylalardaki meskenleri "portatif" ve "sabit" olmak üzere iki gruba ayırırken (Tunçdilek 1967:146), başkaları da bu gruplandırmayı "göçebe evler" ve "yerleşik evler" şeklinde yapmışlardır (Doğanay, 1997:280). Portatif veya göçebe meskenler, göçebelerin kullandıkları çadırıdır. Ancak çadır, Türkiye'nin geniş bir kesiminde, yerleşik olup da yaylacılık yapan kır nüfusu tarafından da kullanılan, geçici bir

mesken tipidir. Bunun yanında Ülkemizdeki yaylaların çoğunda, sabit meskenler de vardır. Bunlar, yapı malzemesi ve plan bakımından bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir (Somuncu,2005).

Erzurum Çat yaylasındaki meskenler çadırlardan oluşmaktadır. Sabit meskenler bulunmamaktadır. Yaylada sabit meskenlerin olmaması, yükseltinin fazla olması ile ilgilidir. Bu nedenle yükseltinin fazla olduğu coğrafi koşullar, hayvancılığa dayalı yaylacılığın yapıldığı yerlerde, mesken olarak, çabuk kurulup toplanabilen, istendiği anda istenilen yere taşınabilen çadırı zorunlu kılmıştır.

Doğal şartlarla ilgili bir diğer özellik ise iklimdir. Çünkü kırsal kesimde çevre koşulları, meskenleri şekillendirmektedir. Çat yaylasında yükseltiye bağlı olarak sıcaklığın değişmesine karşın, yaz aylarında genelde yağışın olmaması, çadırda yaşamayı olanaklı kılmaktadır. Çat yaylası, sadece sabit meskenlerde kalınan Doğu Karadeniz Bölümü'nün doğal şartlarına sahip olsaydı, yaylacılık dönemi boyunca çadırda kalmak her halde mümkün olmazdı.

Bölgedeki yaylacılığın geçmişi yüzlerce yıl öncesine dayanmakta olup, geçmişte Erzurum'daki yaylaları kullanan aşiret göçebeydi ve bugün de olduğu gibi, sürekli içinde yaşadıkları meskenleri çadırdı. Halen bölgede yaylacılık yapan göçebeler çadır kullanmaktadırlar. Yarı göçebeler ise, kışın sabit meskenlerde kalsalar da yazın yaylaya çıktıklarında mesken olarak çadır kullanmaktadırlar. Günümüzde, yaylacılık faaliyetlerinde biçimsel değişimler görülmektedir. Örneğin, ulaşım araçlarında attan, deveden motorlu taşıtlarla, kısa zamanda yaylalara ulaşılmaktadır. Ancak, mesken de bir değişiklik olmamıştır, yine kıl çadırı kullanılmaktadır.

Şimdilerde çadır- sabit mesken tercihini belirleyen bir diğer konu ise mülkiyetle ilgilidir. Dağlık alandaki mera alanları köyün ortak malı, hazine arazisi veya kışlaktaki gibi özel mülkiyet olduğu için, buralarda sabit mesken yapmak mümkün olmamaktadır. Gerçi Mera Kanunu'nda önceki mevzuata göre, yaylalarda sadece basit meskenlere izin verilmesine karşın, Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde muntazam konutlar, hatta kimi yerlerde villalar inşa edilmiştir. Kısaca Doğu Anadolu Bölgesini yaylak, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni de kışlak olarak kullanan göçebelerin meskenleri; yazın kıl çadırı, kışın ise branda çadırıdır.

3.2.1. adır

adır, bir gcebe mesken türüdür (Doğanay, 1997: 321). Gcebeleler için asıl mesken niteliği taşıyan çadır, yarı gcebeleler için yaylacılık döneminde kullanılan geçici bir mesken özelliği taşımaktadır. at yaylasında gcebeleler, yarı gcebeleler tarafından kullanılan  tip çadır vardır. Bunlar kıl çadır (kara çadır), konik şekilli, brandadan yapılmış çadır ve naylon malzeme kullanılarak kurulan adırdır.

3.2.2. Kıl adır

Kıl adır veya kara çadır, gcerlerin meskeni olan çadır tipidir. Bu adır, at yaylasındaki gcebeleler ve yarı gcebeleler tarafından halen kullanılmaktadır. Beritan aşireti tarafından geçmişten beri bu çadır kullanıldığı gibi bugün de aşiret mensupları olan gcerler ve yarı gcerleri tarafından kullanılmaktadır. Herhangi bir değişikliğe uğramamıştır. Sadece geçmişte tüm aşiret gcebe iken, günümüzde bu sayının çok azaldığını söyleyebiliriz.

Ülkemizin pek çok yerinde “kıl çadır”, “kara çadır” ve “ul çadır” ismiyle anılan bu mesken, yer tezgahlarında, keçi kılından dokunan parçaların birbirine eklenmesiyle yapılan direkler üzerinde kurulu, direk sayısı değişebilen ve buna bağlı olarak büyüyüp küçülebilen bir çadır türüdür. Bu adır türü iki temel ögeden ve bunlarla ilişkili diğer elemanlardan oluşmaktadır. Söz konusu elemanlardan birincisi çadır örtüsü (adır ulu), diğerisi ise taşıyıcı sistem olan direkler, kazıklar ve bağlardır. Çadırların kurulup sökülmesi ve taşınması kolay olup, kar ve yağmur sularını fazla geçirmemektedir. Bu durum gcerlerin hayatını kolaylaştırmaktadır. Yaylakta kıl adını kullanılmaktadır. Bu çadırlar el yapımı ve serin tutmalarından dolayı tercih edilmektedir.

Şekil 3.3 Yaylada kıl çadırdan bir görünüm

3.2.3. Branda Çadır

Kışlaktaki çadırların çoğu branda çadır adı verilen dikdörtgen şekilli çadırlardan oluşmaktadır. Branda çadırlar hazır alınmaktadır. Kıl çadırları gibi elle yapılmamaktadır. Branda çadırlar kışa dayanıklı olduklarından tercih edilmektedir. Kışlakta branda çadır tercih edilmesinin nedeni sıcak tutmasıdır. Branda çadırlar fabrika yapımıdır.

Şekil 3.4.Kışlaktaki branda çadırından bir görünüm

3.2.4. Naylon Çadır

Bunlar kalın naylon malzemeden yapılmıştır. Naylon çadırların kurulması, kıl çadırın kurulmasına benzemektedir. Çadırın tavan kısmı iki yana eğimli, gövdesi ise genellikle dikdörtgen biçimlidir. Bu çadırların standart ölçüleri yoktur. Bazen kışlaktaki samanın üzerine örtülmekte, bazen de göçerlerin kışın kullandıkları yakacak üzerine örtülmektedir. Naylon çadırların malzemesi ucuz, hafif ve kolay temin edilmektedir.

Şekil 3.5 Kışlaktaki naylon çadırdan bir görünüm

3.3. Beritan Aşireti Mensuplarının Ekonomik Faaliyetleri

Beritan Aşireti içerisinde yerleşik hayata geçenler kırsal kesimde bulunuyorlar ise tarımla uğraşmaktadırlar. Kentlere göç edenler ise bir kısmı ticaret'le bir kısmı da iyi bildikleri hayvancılığa devam etmektedirler. Göçerliğe devam edenler ise ekonomik faaliyet türü olarak; canlı hayvan, süt, peynir, yağ ve yün satmaktadırlar. Genellikle yaylada üretilen peynirlerini Bingöl-Karlıova'daki mandracılara satmaktadırlar. Göçebeler için canlı olarak satılan koyun ve kuzular iyi gelir kaynağıdır. Her yaylada 2000-2500 koyun ve 150-200 keçi bulunmaktadır (Şekil 3.5.).

Genel olarak ifade etmek gerekirse Beritan Aşireti mensuplarının göçebelikten yerleşik hayata geçildiği zaman ekonomik durumlarının iyileştiği söylenebilir. Göçebelikle devam edildiğinde ise ekonomik durum stabil kalmaktadır.

Yaylada kaldığımız süre zarfında göçerlerin günlük hayatlarını yakından takip etme fırsatını bulduk. Obada bütün göçer aileler için gün sabahın erken saatlerinde ve güneş doğmadan çobanlar eşliğinde sürülerin obadan daha yüksek ve uzak yerlere götürmeyle başlanmaktadır. Göçer ailesinin yetmişmiş çocukları ise oğlakları obanın yakın çevresindeki otlak alanlara götürmektedirler. Gün batımına kadar göçer ailesi sürüyü otlatmak, süt sağmak ve sağılan sütleri peynire dönüştürmekle uğraşmaktadır. Bütün bu çabalar yaz boyu devam etmektedir. Kazandıkları da ancak kendi ihtiyaçlarına yetmektedir. Eskiden ise göçebelik zengin olmanın göstergesiydi. Yaylada görüştüğümüz Ahmet KARABULUT'un anlattıklarına göre, Beritan aşiretine mensup göçerler Ceylanpınar çiftliği kurulmadan önce yörenin en zengin insanları idi. Sürü sahibi olmak aynı zamanda zenginliğin de belirtisi idi. O dönemlerde Kışlak alanlarına herhangi bir kira bedeli ücret ödenmiyordu. Bundan dolayı göçerlerin kazandıkları kendilerine kazanç olarak kalıyordu. Ancak günümüzde bu şartların değiştiği söylenebilir. Artık sürü sahibi olmak zenginlik belirtisi olmaktan çıkmıştır. Çünkü göçerlerin elde ettikleri gelirleri yayla-kışlak kiralalarına, yazın çoban ücretlerine, kışın sürünün aşı ücretlerine gitmekte ve göçerlere bir şey kalmamaktadır. Günümüzde Beritan Aşireti içerisinde ekonomik durumu en zayıf olanlar göçebelikle uğraşanlardır. Yerleşik hayata geçenlerin ise her yönden geliştiğini, kalkındığını, sabit konutlara sahip olduklarını ve ekonomik yönden durumlarının iyi olduğu söylenmektedir.

3.3.1. Göçerlerin Ürettiği Başlıca Ürünler

Peynir: Göçebelerin yaylada en fazla ürettikleri ürünlerin başında peynir gelmektedir. Yaylada iki çeşit peynir üretilmektedir. Bunlardan birincisini satmak amacıyla üretmektedirler. Bu peynir yaylada bütün göçerlerin satmak amacıyla ürettikleri ve haftada bir Bingöl-Karlıova'ya bir temsilci tarafından gönderilerek mandıracılara satılan peynirdir. Mandıracılar da bu peynirleri mandıralarında işleyerek elde ettiklerini Erzincan Tulum Peyniri diye ülkemizin diğer bölgelerine satmaktadırlar. İkincisi ise yılın on iki ayı kendileri tüketmek ve misafirlerine ikram etmek için ürettikleri lor peyniridir.

Lor Peynir: Bu peynirin üretimi ise, yağlı peynir üretimi sonrasında arta kalan ve şırat olarak adlandırılan peynir sularının kaynatılması ile elde edilmektedir. Lor yağsız, proteini az olan bir peynirdir. Yayladaki göçerler ürettikleri en iyi peynirleri kazanç elde etmek için satmaktadırlar. Ancak kendileri için ise yağsız, proteini az olanı üretmekte ve yılın on iki ayı tüketmektedirler. Bu bütün göçerlerde yaygın olan bir uygulamadır. Yaylada peynirin yanında yoğurt, tereyağı, kaymak v.b. gibi ürünlerde üretilmektedir. Bunların yanında yün, et ve keçi kılı gibi ürünlerde elde edilmektedir.

Şekil 3.6. Yaylada lor üretiminde kullanılan bir aparat

Şekil 3.7 Süt sağımının yapıldığı beriye alanından bir görünüm

Peynir iyi bir gelir kaynağı olduğu için yayladaki bütün çalışmalar bu yönde olmaktadır.. Göçer ailesi yaylada koyunlardan günde iki defa süt sağımı yapmaktadır. İlk sağım sabah saat 10-11 arasında **davar yatağı** veya **beriyeye** adı verilen yerde yapılmaktadır (Şekil 3.7). Sağım işlemi bittikten sonra, sürü **fez (hayvanların dinlenme yeri)** alanına bırakılmaktadır (Şekil 3.8). Elde edilen süt hemen mayalanmamaktadır. Çünkü, havanın sıcak olması, mayalanmayı engellemektedir. İkinci süt sağım zamanı ise akşam saat 6-7 arasında olmaktadır. Akşam üzeri elde edilen süt, sabah elde edilen süt ile birleştirilerek toplu olarak mayalanmaktadır. Yaylada sütler kaynatılmadan mayalanmaktadır. Mayalanma üzerinden belli bir zaman geçtikten sonra peynirler elde edilmekte ve elde edilen peynir hemen satılmamaktadır. Peynir muhafaza yerlerinde bir hafta bekletilme, daha sonra satılmaktadır.

Süt, yaylalarda üretilen en önemli üründür. Küçükbaş hayvanlardan sütün elde edildiği dönem, mayıs - eylül ayları arasındadır. Yaylada sürünün % 90'nını koyun, % 10'nu ise keçi oluşturmaktadır. Süt verimi, koyunlarda günde ortalama 500-1000 gr, keçilerde ise 300-500 gr olmaktadır. Yaz ortasından itibaren bu miktar giderek azalmaktadır. Meranın şartları ve kalitesi, bu sürenin uzamasına veya kısalmasında etkili olmaktadır. Eylül- Ekim aylarında koç katımı ile koyunların

kuzulara gebe olması sağlanmakta ve bu tarihlerden sonra koyunların sütleri kesilmektedir.

Şekil 3.8 Sürünün dinlenme alan (fez alanından) bir görünüm

Şekil 3.9 Yaylada mayalanmaya hazır süttten bir görünüm

Şekil 3.10 Yaylada sütün mayalanmasından bir görünüm

1kg peynir yapabilmek için ortalama 4-5 kg süt gerekmektedir. Bu miktar, meradaki hayvanın beslenme durumuna göre de değişkenlik göstermektedir. Otun çok ve sulu olduğu dönemde 1 kg peynir için yaklaşık 5 kg süt kullanılırken, merada otun azaldığı ve tazeliğini yitirmeye başladığı dönemde ise, aynı miktardaki peynir için 4 kg süt harcanmaktadır. Çünkü bu dönemde sütün yoğunluğu artmakta, su içeriği azalmakta, yani yağ oranı artmaktadır.

Kışlakta da peynir elde edilmektedir. Ancak, yayladaki gibi çok değildir. Göçer aile reisi kışlak kirası ve diğer masraflar için koyunlarını satmak zorunda kalmaktadır. Göçerler yaylada iken kışlak hazırlığı, kışlakta iken yayla hazırlığı yapmaktadırlar. Bunlar; kışlak kiralamak, arpa, saman almak, depolamak vb. Yayla için ise kışlakta iken yayla alanına gelinerek yayla sahipleri ile görüşülmekte ve kiralama ücretleri belirlenerek kiralanmaktadır.

Kışlakta peynir üretimi çok sınırlı miktarda olmaktadır. Çünkü kasım ayında yayladan dönülmektedir. Eylül ayından itibaren de koyunlar gebe oldukları için sütün üretimi çok azalmaktadır. Ocak ayında koyunlar kuzulanmaktadır. Kuzulardan dolayı göçerler mart ayına kadar olan sütleri kuzuların beslenmesine ayırmaktadırlar. Mart ayından itibaren ise peynir elde edilmektedir. Elde edilen peynirler günlük olarak Hilvan'a götürülerek satılmaktadır. Sütün mayalanması hazır veya doğal maya ile

yapılmaktadır. Sütlerin mayalanmasından önce sütler kaynatılmamaktadır. Sütler sadece yoğurt yapmada kaynatılmaktadır.

Şekil 3.11 Yaylada elde edilen peynirden bir görünüm

Yün, yaylada koyunların yünlerinin makas adı verilen bir aletle kesilmesi ile elde edilir. Bu işleme yün kırma adı verilir. Kuzuların yünleri Haziran ayının 15'inde kırılmaktadır. Göçerlerin anlatımlarına göre eskiden çok iyi para eden yün, şimdilerde para etmemektedir. Çünkü halk eskisi gibi koyun veya kuzu yününe rağbet etmemektedir. Bu nedenle bazı zamanlarda kırıldığı yerde yünler bırakılmakta veya yünler çok az parayla satılmaktadır (Şekil, 3.11). Eskiden yeni evlenecek çiftlere yünden yapılmış yorganlar, döşekler yapılırdı. Bu nedenle yün çok kıymetli idi. Günümüzde ise aileler çocuklarına yünden yapılmış yorgan döşek yapmamaktadır. Oturma grupları, salon takımı ve yatak odası satın almaktadırlar. Bu nedenle yünler eskisi gibi para etmemektedir. Göçerler ayrıca, besledikleri keçilerden de keçi kılı elde etmektedirler. Keçi kılından kilim, çadır, çuval; yün yapağından keçe elde etmektedirler.

Göçer kadınlar keçe üretimini yapmaktadırlar. Bu üretim şu şekilde gerçekleşmektedir. Önce; **Teşi** de yün eğrilir, **şe** denilen tarakla yün ve kıl didilir;

spi veya **istar** denilen tezgahlarda ailenin ihtiyaç duyduğu dokumalar, **keçeler** elde edilir. Göçerler keçeyi çadırda yer sergisi olarak kullanmaktadırlar.

Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde köy kökenli olan ailelerin çoğunun evinde bir keçe bulunmaktadır. Son zamanlarda büyükşehirlerin lüks restoran veya saray adı verilen eski konakların hemen tamamında şark odaları bulunmaktadır. Bu şark odalarının sergileri de keçelerden oluşmaktadır. Kırsal kesimde ve köylerimizde bulunan köy odalarında (kulav) adı verilen ve keçeden yapılan yer sergisi de kullanılmaktadır. Şimdilerde göçerler keçe üretimini önemli ölçüde terk etmişlerdir. Çoğunlukla eskiden yaptıklarını kullanmaktadırlar. Yeni nesil göçer çocukları keçe dokumalarını görmemekte ve bilmemektedirler.

Göçerler hayvancılık faaliyetlerinde en çok geliri beslenen hayvanların satışından elde etmektedirler. Satışlar iki şekilde olmaktadır. Birincisi, yaylada iken yapılan hayvan satışları oluşturur. Bu daha çok ihtiyaç halinde olmaktadır (Yaylada kira ödeme gibi). Göçerler, hayvan satışlarını daha çok toptan yapmaktadırlar. Perakende satışları nadirdir. Göçerler hayvan satışları ile hem kira ücretlerini ödemektedirler, hem de çevrenin et ihtiyacını karşılamış olmaktadır. Bazen de göçerlerin misafirlerine kuzu kesmekte ve kuzu etinden yapılan yemekleri ikram ettiklerini söyleyebiliriz.

3.3.2. Göçerlerin Elde Ettikleri Ürünlerin Muhafazası, Pazara Taşınması Ve Pazarlaması

Yaylada bulunan göçerler ürettikleri peyniri bir hafta özel bölmelerde muhafaza etmektedirler (Foto 10). Genellikle perşembe günleri muhafaza ettikleri peynirlerini tartarak bir temsilciye (Mustafa KARABULUT'a) vermektedirler. Yani herkes pazara gitmemektedir. Bu temsilci; obada bulunan göçerlerin getirdikleri peynirleri tartarak yazmaktadır. Daha sonra temsilci bu peynirleri kamyonetine koyarak, Bingöl-Karlıova'ya taşımakta ve mandıracılara 4.30-5.0 TL'ye satmaktadır. Mandıracılarda bu peynirleri mandıralarında işleyerek tulum peynirine dönüştürmektedirler ve bu peynirleri Türkiye geneline **Erzincan Tulum Peyniri** diye satmaktadırlar. Bu peynirlerden elde edilen gelirle göçerler öncelikle mutfak

masrafları karşılanmakta, geri kalanı ise çoban ücretlerine ve yayla kiralamalarına harcanmaktadır.

Kışlakta üretilen peynir ise Hilvan'a günlük olarak kamyonetle taşınmakta ve orada **şire** pazarında satılmaktadır. Kışlakta süt üretimi az olduğundan peynir üretimi de az olmaktadır.

Göçerler yıl içindeki satışların dışında, ihtiyaç fazlası koyunlarını iyi para ettikleri için her yıl Kurban Bayramı öncesinde Arefe günü hayvan pazarlarına götürerek satmaktadırlar. Göçerler hayvanlarından öncelikle yaşlı olanı,

Şekil 3.12 Yaylakta ve kışlakta üretilen peynirin pazara taşınmasından birgörünüm

Yaylak alanlarında elektrik enerjisi ve dolayısı ile soğutma imkanları olmadığı için göçerler ürettikleri süt ve peynirlerini özel bir yerde muhafaza etmektedirler. Bu yer göçebe çadırlara yakın üstü branda ile kaplı, çevresi taşlarla örülmüş korunaklı bir yerden oluşur. Her göçerin kaldığı çadırın yanında peynir muhafaza yeri vardır. Bir hafta boyunca peynirler buralarda korunmaktadır. Bu muhafaza yerleri hijyenik değildir. Yaylada enerjinin olmaması, göçerleri kendi imkanlarıncaya bu tür muhafaza yerleri yaparak, peynirlerini korumaya mecbur olmaktadır (Şekil, 3.12).

Şekil3.13 Göçerlerin yaylada peynirlerini muhafaza ettikleri çadırdan bir görünüm

Şekil 3.14 Koyunlardan kırılan yünlerin bırakıldığı alandan bir görünüm

3.3.3. Aile Fertlerinin Üretime Katkıları

Göçerlerin örf ve adetlerinin günümüze kadar orijinalliğini koruması, bu insanlarda aşiret ve grup dayanışmasının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Grup dayanışması bir taraftan toplum yapısı içindeki sınıflaşmayı engellerken, diğer taraftan da hızlı değişmeye engel olmaktadır. Bu durum göçer ailelerde, yüzyıllardır alışagelmiş yaşam tarzının ve geleneklerinin devamını sağlamıştır (Saraçoğlu, 2012).

Göçer ailesinin tüm fertlerinin görevleri bulunmaktadır. Örneğin, aile reisi olan baba; bütün alış-verişlerden sorumludur Koyunların aşılınması, satılması ile beraber yayla kiralamaları, kışlak kiralamaları, saman alımı, yem alımı, yaylada üretilen peynirin Bingöl-Karlıova'ya taşınması, kışlakta üretilen peynirin Hilvan şire pazarına taşınması, satılması, aile bireylerinin tüm ihtiyaçları, bunlar mutfak ihtiyaçları veya aile fertlerinin kişisel ihtiyaçlarını karşılamak. Anne ise koyunların sağılması, sütün mayalanması, yünün yıkanması; çamaşırların ve bulaşıkların yıkanması ve yemek hazırlama işlerini yapmaktadır. Evin yetişmiş erkek çocukları, sürünün meraya götürülmesi, getirilmesi, kuzuların bakımı, sürüye katılması, ayrılması ve süt sağımı sırasında koyunların başlarının tutulması gibi işleri yürütürler. Bunların yanında da koyunların aşılarını yapmak, ihtiyaç duyulduğunda (Anneleri hasta olduğunda) süt sağımını yapabilmektedirler.

Göçer hayatı sürekli koşuşturma ile geçmektedir. Sabah güneş doğmadan hemen önce kalkılır ve bütün aile fertleri bir işin ucundan tutar. Göçebelik, herkesin görevini bildiği, yaptığı işten şikayet etmediği bir yaşam tarzıdır. Teknolojiyi çok kullanmayan veya kullanma fırsatı bulamayan, hayatı gökyüzü ve sürü arasında geçen, kalabalık insanlar dışında ve yalnız geçen bir hayattır. Ancak, bütün aile fertleri bir gün bu göçerlik hayatının biteceği; kent hayatının başlayacağı, koşuşturmanın olmadığı, sosyal hayatın olduğu bir yaşamı hayal etmektedirler.

Şekil 3.15:Yaylakta sürünün su içmesinden bir görünüm

3.4. Beritan Aşiretin Yaşama Biçimi

Günümüzde Beritan aşireti mensuplarının bir kısmı tam göçer, bir kısmı yarı göçer ve bir kısmı ise yerleşik yaşamı benimsemiş ailelerden oluşmaktadır. Bunlar şu şekilde gruplandırılabilir;

1- Tam göçerler; bunlar yıl boyunca çadırda kalan, tek uğraşları hayvancılık olan, mevsimler arasında yaylak-kışlak arasında mekik dokuyan göçerlerden oluşmaktadır.

2- Yarı göçerler; ilkbahar mevsimi ile birlikte yaylaya çıkan, yaz boyu yaylada kalan, hayvancılıkla uğraşan insanlardır. Kışın ise şehrine veya köyündeki kalıcı konutlarında yaşayan insanlardır. Yazın yaylaya çıktığında sürü yarı göçerlere tekrar verilmektedir.

3- Bütünü ile yerleşik yaşama geçmiş olanlar; Tam yerleşik hayat geçmeler 1950’li yıllarda başladığı söylenebilir. Aşiret mensupları 1980’e kadar kendi istekleriyle yerleşik hayata geçmişlerdir. Bu yıllarda Elazığ şehir merkezinde otel açarak kente gelip-giden Beritan aşiret mensuplarının barınma problemini çözmüşlerdir. Bu çalışma aşiret mensuplarının yerleşik hayata geçmelerine ivme kazandırmıştır (Taşdelen, 1997). Günümüzde bütünü ile yerleşik yaşama geçmiş olan

aşiret mensuplarının büyük çoğunluğu İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Gaziantep, Antalya gibi metropollerde yaşamaktadırlar. Yurtdışında ise İsviçre, Fransa ve Almanya gibi ülkelerde yaşayan Britanluların olduğu söylenebilir (Turan,2001)

3.4.1. Yaylaktaki Yaşama Biçimi

Göçerlerin hayatı bir yıl içinde iki ayrı yerde, yani altı ayı yaylakta ve altı ayı kışlakta geçmektedir. Ancak göçerler için yaylak alanı daha güzeldir. Çünkü: geniş otlakların, temiz havanın, güzel manzaraların olduğu yerdir. Göçer ailesinin yaylak yaşamı hayvan bakımı ile geçmektedir. Gün ağarmadan aile fertleri kalkar görev yerlerine giderler. Ailede herkesin görev yeri bellidir. Erkek çocuklar oğlakların başına, kuzuların başına gider. Sürülerini toplayarak yaylaya çıkarlar çok uzağa gidemezler. Bütün obanın sürüleri ise gece boyunca çobanlar eşliğinde otlatılır. Genellikle sürünün başında parayla tutula çobanla birlikte ailenin yetişmiş çocukları da bulunur. Sürüye kurt saldırdığında biri kurt ile uğraşırken, diğeri sürünün başında bulunsun diye. Kadınların görevi yemek ve ekmek pişirme, hayvanların sağılması, yoğurt, tereyağı yapımı, çocukların bakımı, misafirlere hizmet ile uğraşırlar. Aile reislerinin görevi olmaz. Ancak misafir olursa, ağırlamakla uğraşır.

Meradan gelen sürü saat 10.00 civarında sağılır. Sağılan süt mayalanma yerine taşınır. Sağım işi bittikten sonra sürü dinlenmeye alınır. Çobanlar ve diğer aile fertleri kahvaltılarını yaparlar. Öğleden sonra saat 2.00 civarında sürü tekrar otlak alanına götürülür, akşam saat 7.00 civarında yine obaya getirilir. Süt sağımı yapılır. Sağılan süt sabah sağılan sütle birleştirilerek mayalanma yapılır. Yaylaktaki koşuşturma yaz boyunca böyle devam eder.

Yaylada, mandıracılara satılacak peynir üretimi yapıldığı gibi kışın tüketilecek peynir ve tereyağı üretimi de yapılır. Haziran ayından itibaren önce koyun ve kuzu, daha sonra keçi ve oğlak kirkımı da yapılır.

3.4.1.1. Göçerlerin Kışlaklardaki Yaşamı

Kışlakta yaşam çadırların kurulmasıyla başlar. Göçerler kendi çadırların yanında hayvanlarını koruyacağı ağılları da yapmaktadır. Bu ağıllar çevresi taşlarla örülü, üst kısmı ise branda çadırlarla kaplıdır. Göçerler koyunlar için ayrı ağıl yapmakta, oğlaklar için ayrı yapmaktadır. Birde doğacak kuzular için ayrı ağıl yapılmaktadır. Ocak ayından itibaren kuzulanma başlanmakta ve bir ay devam etmektedir. Kışlak hayatını bu kuzu ve oğlaklar renklendirmektedir. Mart ayına kadar bu kuzulara süt verilmektedir. Mart ayından itibaren otlatılmaya çıkarılmaktadır. Göçer ailesinin kışlak yaşamı eğitim çağına olanlar okullarına gitmekte, diğerleri ise hayvanlarla uğraşmaktadırlar. Kış mevsiminde yağışın olması nedeniyle her taraf çamurla kaplanmaktadır. Göçerler bu çamurlu ortamda hayvanlarına bakmaktadırlar. Göçer ailesinin erkek çocukları sürünün meraya götürülüp-getirilmesiyle uğraşmaktadırlar. Kız çocukları ise süt sağımı, peynir yapımı, soba tutuşturulması, yemek, bulaşık, çamaşır gibi işlerle uğraşmaktadırlar.

Kışlakta hayvanlar geceleri ağılda geçirmekte, gündüzleri otlatılmaktadır. Havanın yağmurlu olması halinde sürü meraya gönderilmemektedir. Sürünün meraya gitmemesi demek, sürünün kışlakta kalması ve önceden alınan samanla, fabrika yemi ile beslenmesi demektir. Bu da göçere ek masraf ve kazancın düşmesi demektir. Bu nedenle kışlakta havanın çok soğuk ve yağışlı olmadığı günlerde sürü meraya gönderilmektedir. Kışın günlerin kısa olmasından dolayı sürü merada uzun süre kalamamaktadır. Gün batmadan sürü kışlağa dönmektedir. Kışlakta göçerlerin günleri koyunlara, oğlaklara ve kuzulara bakmakla geçmektedir. Kışlakta göçerlerin masrafları daha çok olmaktadır. Örneğin, kış mevsimi boyunca 3-4 defa hayvanlara aşı yapılmaktadır. Aşılar ücretle yapılmakta ve her aşı dönemi için 3000-4000 TL ücret ödenmektedir. Bunun yanında kışlak kirası için ise 10.000 TL ödenmektedir (Her yıl kiralama ücretleri değişmektedir).

Kışlak koşulları, yaşamın sürekliliği açısından uygun olmakla birlikte, göçerler için yaylaya göre daha sıkıcı ve stresli bir dönemdir. Bu nedenle göçerler, yaylaya göçmek için baharı dört gözle beklemektedirler.

3.5. Göçerlerin Enerji Kullanımı

Doğu Anadolu Bölgesi'nin yaylaları göçebe hayvancılık için kullanıldığından, diğer bölgelerin yaylaları gibi sosyal donatısı olan, elektrik, suyu olan yaylalar değildirler. Bu yaylalarda insanın ihtiyaç duyduğu suyu genellikle merkezlerle taşınmaktadır. Enerji ihtiyacı ise kendi çabalarıyla güneş panolarından elde etmektedirler (Şekil, 3.16). Elde edilen elektrik az olduğu için sadece aydınlatma da kullanılmaktadır. Bazen, elde edilen elektrik, gece lambasına bile yetmemektedir. Çoğunlukla güneş panolarından elde edilen enerji oldukça sınırlı olduğu için akşamları sadece 1 veya 2 saat aydınlanma sağlanmakta ve gecenin geriye kalan kısmını göçerler karanlıkta geçirmektedirler. TV, müzik aleti, bilgisayar v.s. gibi günümüz çağdaş dünyası için oldukça sıradan olan cihazlar ise hiç kullanılmamaktadır. Diğer bir anlatımla yaylak alanlarında insanların adeta dünya ile ilişkileri bütünü ile kesilmiş durumdadır. Gece çadır dışına çıkma ihtiyacı duyulduğunda göçerler el fenerlerini kullanmaktadırlar.

Şekil 3.16 Yaylada elektrik enerjisi elde edilen güneş panosundan bir görünüm

Şekil 3.17 Yaylada göçerlerin içme suyunu merkeple taşımalarından bir görünüm

Göçerlerden maddi durumları iyi olanlar daha büyük güneş panoları kullanmaktadırlar. Güneş panoları büyük olunca da elde edilen enerji de çok olacağından yaylada televizyon ve buzdolabı kullanabilme imkanı ortaya çıkmaktadır (şekil 3.17). Misafir olduğumuz yaylada göçerler tarafından kullanılan bütün paneller küçük, elde edilen elektrik az olduğundan tüm çadırlarda buzdolabı ve televizyon kullanılmamaktaydı.

Kışlak alanlarında ise göçerlerin su ve elektrik sorunu önemli ölçüde ortadan kaldırılmıştır. Çünkü yerleşim birimlerine yakın olduklarından, çadırlarına çekilen elektrik sayesinde; televizyon, buzdolabı ve benzeri elektrikli cihazları kullanabilmektedirler. Bu kullandıkları elektrik ücreti çok büyük bir meblağ tutmamasından dolayı kışlak sahibi ödemektedir. Ancak, sürüden dolayı su tüketimi çok olduğundan ücretini göçer ödemektedir.

Şekil 3.18 Kışlakta içme suyunun içinde muhafaza edildiği tankerden bir görünüm

Şekil 3.19 Kışlakta mera dönüşü hayvanlara yem verilmesi

Şekil 3.20 Kışlakta kışın yakıt olarak kullanılan tezek alanından bir görünüm

Şekil 3.21. Kışlakta sürünün su içme yerinden bir görünüm

Şekil 3.22 Kışlakta koyun, oğlak ve kuzu çadırlarından bir görünüm

Şekil 3.23 Yayılda hastalanan koyuna göçerin iğne yapmasından bir görünüm

3.6. Aile Fertlerinin Eğitim Durumu

Beritan aşiretine mensup göçerlerin kendilerinin okur-yazarlık oranı oldukça azdır. Okuma-yazmayı sonradan öğrenmişlerdir. Göçerler göçerlik şartları gereği

okuma imkanı bulamamışlardır. Günümüzde de göçerlik hayatı çocukların yeterli eğitim almalarına engel olmaktadır. Bu yaşam tarzı içerisinde eğitim olanakları oldukça sınırlıdır. Çünkü nisan ayının sonu göç mevsimidir. Nisan ayında okuldan koparılan çocuk, kasım ayına kadar okula gidememektedir. Göçerlerin çocukları en fazla dört beş ay eğitim alabilmektedir. Göçerlik yapan ailelerin tüm çocukları aynı durumdadır.

Beritan aşiretinin yerleşik hayata geçen mensupları için eğitimin önünde hiçbir engel bulunmamaktadır. Eğitimi tamamlamış hemen her meslekten aşiret mensubu bulunmaktadır. Diyarbakır'da Beritan aşiretini araştırırken veteriner hekimle karşılaşmıştım. Bana "aşiretin yerleşik hayata geçenlerin eğitime çok büyük önem verdiklerini, kendileri eğitim almamış olmalarına çok üzüldüklerini, bu nedenle çocuklarının kendileri gibi eğitimsiz kalmaması için okumalarını, eğitim almalarını çok önemsediklerini ifade etmişti." Bugün Türkiye'de yerleşik hayata geçmiş, eğitimi tamamlamış her meslekten aşiret mensup görülmektedir. Ancak halen göçerlik yapanların çocukları ise maalesef yeterli eğitim alamamaktadır. Yayılda ve kışlakta hayvancılıkla uğraşan, hayvancılığı bilen ve de eğitimsiz kalan nesiller yetişmektedir.

3.7. Aile Fertlerinin Sosyal Yaşamı

Beritan aşiretinin göçebelikle uğraşan insanları genellikle sosyal faaliyetleri yok denecek kadar azdır. Çünkü, köy ortamında sürekli hayvanlarla uğraşan bir insanlar arkadaşları ile gezme, sinemaya gitme vb. faaliyetler için gerekli ortamı, bulamaz. Kışlakta yaşamına devam eden bütün göçerlerin hayatını hayvancılık oluşturmaktadır. Yakınlarının vefat etmesi durumunda göçer ailesinde anne ve baba taziyelere gitmektedir. Göçer çocukları ise kışlakta hayvanlara bakmaya devam etmektedir. Düğün, nişan törenlerine ise ailece katılmaktadırlar. Hayvancılık bu tür faaliyetlerin yerine getirilmesine engel olmamaktadır. Bazen göçer çocukları komşu köye ziyarete gitmekte, arkadaşlarını görerek hal-hatır sormakta, güncel konularda fikir alış-verişinde bulunmaktadırlar. Bazen de komşu köyden göçerlere ziyaretçi gelebilmektedir.

3.8. Aile Fertlerinin Sağlık Güvenceleri ve Sağlık İşleri

Göçerlerin herhangi bir sağlık güvenceleri bulunmamaktadır. Kışlakta sağlık ocağı bulunmamaktadır. Bu durum; her göçerin kendisinin doktoru ve davarının da veterineri olması anlamına gelmektedir. Sürekli hayvanla uğraşan göçerler, hayvan hastalandığında iğneyi kendisi yapmakta ve ilacını kendisi vermektedir. Kendini aşan bir durum olduğunda, nadiren de olsa veteriner hekim çağrılmaktadır.

Göçerlerden bağ kur primlerini yatıranlar sağlık hizmetlerinden faydalanmaktadır. Bağ kur primlerini yatırmayanlar sağlık hizmetlerini alamamaktadırlar. Göçerler 18 yaşını doldurmuş çocuklarının Bağ kur primlerini yatırmamaktadır. Çünkü buna mali imkanları elvermemektedir. Kışlakta hasta oldukları zaman Hilvan'a devlet hastanesine gitmektedirler. Sağlık güvencesi olmayan çocukların masraflarını ceplerinden ödemektedirler. Yaylakta ise hasta olduklarında Erzurum'un Çat ilçesinde ki devlet hastanesine gitmektedirler. Acil durumlarda ambulans çağrılmaktadır.

3.9. Beritan Aşiretin Gelenek Ve Görenekleri

3.9.1. Aile yapısı ve evlilik

Beritan Aşiretinde, geniş aile yapısı görülür. Baba, anne, büyükbaba, büyükanne, çocuklar, gelinler hep beraber yaşamaktadırlar. Daha önceleri Aşiret içinde evlenme yaşı, hem kız hem erkekler için 20 yaşın altındaydı. Günümüz için bu biraz daha yükselmiştir. Özellikle erkekler askerlik yaptıktan sonra evlenebilmektedirler. .Miras paylaşımında ailenin büyükleri baba öldüğünde bir araya gelinir. Miras paylaşımında ise, genelde kız çocukları mirastan pay almak istemezler, isteseler de Osmanlıda ki gibi yarısı verilirdi. Günümüzde artık kız ve erkek çocuklar miras paylaşımını medeni kanuna göre eşit şekilde paylaşmaktadırlar.

Berdel türü evlilikte görülür. Bu tür evlilikler daha çok Beritan Aşiretinin kolları Kosanlar ve Molla Ameranlarda görülür. Berdel türü evlilikte karşılıklı düğün yapılır ve başlık parası olmazdı. Şimdilerde berdel türü evliliklerin azaldığını ve başlık parası gibi adetlerin hemen hemen kalktığı ifade edilebilir. Eğitim düzeyi yükseldikçe, insanlar bilinçlendikçe bu tür adetlerin artık uygulanmadığı görülmektedir.

Evlenme dönemlerinde yaş sıralaması dikkate alınmaktadır. Yani büyüklük sırasına göre evlendirmeler olmaktadır. Kız evlendirilirken kızın amcasına, dayısına ve yakın akrabalara danışılır. Özellikle amcaoğlunun talebi olursa, kız yabancıya verilmez, evlilikte görücü yöntemi uygulanmakla birlikte, akraba evliliklerinde zaten taraflar birbirlerini tanımaktadırlar. Kız istemeye gidilirken, toplumun sevip-saydığı kişiler kız istemede beraber götürülür ve onun öncülüğünde kız istenir. Elçiliğe gidilmeden önce kızın ailesinin önceden gönülleri, rızaları alınır ve sonra kız istemeye gidilir. Beritan aşireti kızlarına talip olan aşiret dışında biri ise araştırılır, soruşturulur, görüşler alındıktan sonra kız verilir. Günümüzde bu tür geleneklerin değiştiği söylenebilir. Evlenmek isteyen kız veya erkek olsun kendi tercihleri dikkate alınmaktadır.

3.9.2. Söz kesme, nişan ve düğün

Eskiden evlenecek kız için babası başlık ister, bu başlık koyun veya altın olabilir. Söz kesildikten sonra ise nişan yapılır. Nişanda altın, ziynet takılır, tatlı, yemek ikram edilir ve dua edilir. Kur'an-ı Kerimden bir süre okunur. Nişan indirilirken hoca kızın babasına tebliği yapar ve dua edilirdi. Nişanda kızın yakın akrabaların tümüne hediyeler alınır. Kız el öpmeye çıktığında kıza altın ve para takılır. Kız istendikten sonra erkek tarafı kızın amcasına, abisine ve dayısına **helat** (hediye) verir. Bu hediye çoğunlukla başlık parasının onda biri kadardır. Düğünden önce erkek tarafı kızın annesi, teyzesi, halası, bacısı, nenesi, eltisi, görünçesi, gelini yani kız alınan evin tüm kadınlarına elbise, eşarp, çorap ve elbiselik hediye edilirdi. Kızın babasına, erkek kardeşine ve amcalarına ise takım elbiselik hediye edilir. Kızın babası ise, damada elbise, ayakkabı ve farklı giyim eşyaları hediye ederdi. Günümüzde bu tür geleneklerin kalktığı söylenebilir.

Günümüzde ise evliliğe ilk adımı atacak olan gençlerden kız ve erkek anlaşmışlarsa ve aileleri de uygun görürlerse nişanlanmalarına karar verilir. Nişan yüzükleri, aşiretin ileri geleni tarafından takılır. Davul, zurna, def, neyler eşliğinde oyunlar oynanır. Nişan kız evinin bulunduğu yerde yapılır. Erkek tarafı davetlilere yemek ikramında bulunur. Nişanda toplanan paralar, hediyeler, gelin adayına

verilmek üzere, kız tarafına verilir. Başlık parası eskiden kalan bir adet olduğundan şimdilerde pek uygulanmamaktadır (Turan, 2001).

Düğünün başlangıcında erkeğin çadırına bir poşu bağlanır. Damat arkadaşları arasından kendine yakın gördüğü, rahat konuşabileceği birini **sağdıç olarak (şoşman)** seçer. Damadın kız kardeşi koluna poşu bağlar. Çarşamba günü erkek tarafı kız evine ikindiden sonra gider, orada yemek yenilir. Kız tarafında kına gecesi yapılır. Kına gecesinde bir tepsi içinde mum yakılır ve davetliler arasında bu tepsi dolaştırılır ve içine para konulur. Kınadan alınan para ve hediyeler gelinin annesine verilir. Bu para kızın ihtiyaçları için harcanır. Kına dağıtılırken, kına damadın eline sürülür, erkek tarafı kınayı kaçıtır ve oyun oynanır. Kızın duvağı renkli pembemsi bir şaldır. Damat tarafı o gece orada yatar. Diğer misafirler evlere dağılır. Perşembe sabahı veya öğleden sonra gelin alınır ve damat evine gidilir. Damat tarafı düğün yemeği verir.

Damadın evine götürülmek amacı ile gelin evden törenle çıkarılır. Genellikle gelin erkek evine at ile götürülür. Gelin ata bindirilmeden önce, erkek kardeşi tarafından beline kuşak (bıştgredan) bağlanır. Bu kuşak her renkten olabilir, kuşağı erkek kardeşi, ağabeyi veya babası bağlar. Gelin evden alınırken duvak (poşu) üzerine örtülür. Gelin erkek bir ata bindirilir, damadın erkek kardeşi tarafından atın yularından tutulup çekilir. Gelin ata bindiğinde silahlar havaya sıkılır. Düğün esnasında silahla çeşitli hedeflere ateş edilir. Günümüzde ata bindirilme ve düğünlerde at kullanımı uygulaması önemli ölçüde terk edilmiştir. Yerleşik hayata geçen aşiret mensupları modern motorlu araçlarla gelini evinden almakta, düğün salonlarına götürmekte ve düğün yapılmaktadır. Halen göçerlik yapanlarda ise gelin evinden arabalarla alınır, mevsim yaz ise yaylaya, mevsim kış ise kışlak alanına götürülür. Ancak mesken yine çadırıdır. Yeni evlilerin yaşamları çadırda başlar ve çadırda devam eder.

Gelini baba evinden almaya gidilirken ve gelin alındıktan sonra damat evine gidilirken, damadın elbisesi kaçıtırılır ve sonra elbise damada geri verilir. Bir haftalık düğün sırasında ağır taş sallama, gülle taşı yarışması, üç adım ve çift adım atlama, cirit oyunları oynanır ve küçük çocuklar güreşir. Halk oyunları kavalla oynanır, davul-zurna yaylada kullanılmaz. Davul-zurna çalmaları daha çok köylerde yaygındır. Bütün davetliler at sırtında düğün alayına eşlik ederler. Gelin yola

çıkmadan önce, birisi çadırın önünde atın yularını tutar ve ancak güvey tarafı bir miktar hediye verince yuları bırakır. Gelin alayı mesire yeri, şehitlik ve türbeler gibi yerleri ziyaret eder. Şimdilerde gelin arabasının önü kesilmekte ve bahşiş alınmaktadır.

Düğün alayı damat evine doğru gelirken, özellikle erkekler arasında atına güvenenler atlarını yarıştırlar. Yarışı önde bitirenin atına çeşitli hediyeler(gem, dizgin vb) verilir. Düğün yapıldığı sabah hediye dağıtılır. Gelin, damat evine geldiğinde, attan inmeden önce kucağına bir erkek çocuk verilir ve gelin atın sağ tarafından indirilir. Gelin attan inerken, şeker, çikolata, leblebi ve kuru üzüm gibi şeyler başına saçılır. Gelin eşiğe ayağını koyarken, ayağının altına tahta kaşık veya cam bardak konur ve genellikle gelin ona basarak içeri girer. Gelin damadın çadırına geldiğinde dini nikah kıyılır ve gelin bir koyun, at, veya büyük baş hayvan karşılığı **mehir** olarak nikahı kabul eder. Ayrıca nikah kıyımı esnasında damat geline altın, ziynet takar.

Düğün gecesinden sonra kadınlar çağılır ve gelin toplanan kadınların elini öper. Onlar da bir miktar hediye verirler. Ondan sonra çeyiz açılır ve yerleştirilir. Gelin eve geldiğinde misafirler dağılırken, onlara çeyizden birer hediye verir. Kızın emeği olarak, mendil, çorap, tülbent vb. şeyler hediye olarak dağıtır. Çeyiz, dört veya beş bohça ve yatak takımı şeklindedir. Düğünden sonra üçüncü günün akşamı sağdıç, damadın babası, annesi, amcası vs. diğer büyükler gelir, gelin ve damat el öperler. 15 gün sonra kız tarafı gelin ve damadı davet ederek misafir eder. Bu misafirlikte gelin annesinin evinde 3-4 gün kalır ve el öperler (Taşdelen, 1997).

Günümüzde yaylalarda veya kışlaklarda adetler de değişime uğramıştır. Eskiden düğünlerde at, katır ve hatta deve bile kullanılırdı. Düğün günü, gelin ata bindirilir, düğün alayında tamamen at kullanırdı. Şimdilerde yerleşik hayata geçen aşiret mensupları düğünlerde modern araçlar kullanmakta, gelin en güzel arabaya bindirilmekte, kutsal yerler gezdirilmektedir. Daha sonra damat evine götürülmektedir. Halen göçebelik yapanlar ise gelini kendi arabaları ile gezdirmekte ve daha sonra damat çadırına götürülmektedir.

3.9.3. Aile İçinde Kadının Konumu

Ailede herkes saygı ve edep içinde davranır. Gelinler büyüklerin yanında konuşmaz, eşlerine ismiyle hitap etmez, dolaylı hitap ederler. Evli erkekler babalarının yanında çocuklarını sevemez, kucağına alamazlar. Kadınlar yabancı erkeklerle zorunlu olmadıkça konuşmazlar. Kadınlar başlarına tülbent veya eşarp örter, çok uzun, geniş etek giyer ve üzerlerini yelekle örterler.

Günümüzde aşiret içersinde birçok adetin değiştiği söylenebilir. Örneğin, erkekler babalarının yanında çocuklarını sevebilmekte ve kucağına alabilmektedir. Gelinler büyüklerin yanında konuşabilmektedir. Kayınbabalarına “baba”, kaynanalarına “anne” diye hitap ederek aile içinde birleştirici rol oynamaktadırlar. Son zamanlarda aşiret içersinde kadın-erkek eşitliğine inan insanların oranı yüksek olduğu söylenebilir. Ancak halen aile içinde erkek evin reisi, direği şeklindeki anlayışın, aşiret üyeleri arasında yaygın olduğu da bir gerçektir. Kadın ve kız çocuklarına gösterilen ikinci sınıf insan muamelesi artık önemli ölçüde terk edilmiştir.

3.9.4. Ölüm ve Diğer Adetler

Beritan aşiretinde bir insan öldüğü zaman, ölen insan ayrı bir çadıra konulur, yüzü kibleye çevrilir. Din görevlileri veya bir yakını tarafından yıkanır. Kur'an-ı Kerim okunur, hatim için, cüzler dağıtılır. Cenaze hemen aynı gün defnedilir. Cenaze yakın bir köyün mezarlığına veya yaylada uygun bir yere defnedilir. Beritan aşireti göçerleri ile yazın Çat yaylasında görüştüğümüzde Osmanlı döneminde atalarının Ceylanpınar'ı kışlak olarak kullandıkları zaman ölen yakınlarını Ceylanpınar da defnettikleri, dedelerinin mezarının orada olduğunu ancak ziyaret edemediklerinden yakınmakta idiler.

Beritan aşiretinde meclislerde gençler alt taraflarda oturur, soru sorulmadıkça konuşmazlar. Misafirlere çay, kahve ikram ederler, ayakkabılar düzeltilir, el yıkamada havlu tutulur. Yemeklerde genellikle misafirlerle yemek yemezler. Ancak, misafir sayısı az ve misafir yabancı değil ise oturup yiyebilirler. Aşirette, büyüklere

ve din adamlarına büyük saygı gösterilir. Büyüklerden habersiz hiçbir şey yapılmaz ve onların isteği doğrultusunda hareket edilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BERİTAN AŞİRETİNİN YAPISI VE SORUNLARI

4.1. Beritan Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

Beritan aşireti mensuplarının yaşadıkları yerler öncelikle, Diyarbakır, Elazığ, Bingöl ve Şanlıurfa illerini kapsamaktadır. Beritanlıların yerleşik hayata geçişi 1950'lerde başlamış, 1980'lerde yerleşik hayata geçiş yoğunlaşmış olup ve günümüzde de hala devam etmektedir. Aşiret mensupları, şehir ve kırsal kesimde oldukları halde birbirleriyle ilişkileri kopmuş değildir. Yani akrabalar arası ilişkiler halen devam etmektedir. Tarihsel süreçte, Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde eskisi gibi olmasa da halen aşiretlerin reisleri, ağaları ve beyleri bulunmaktadır. Bu aşiret reislerinin yasal olmayan bir şekilde aşiretlerini yönettiği söylenebilir. Beritan aşireti mensupları da, yerleşik hayata geçmek isteyen Beritanlılara, yardımcı olmak amacıyla resmi yolla 1968'lerde Diyarbakır merkezde Beritanlılar derneğini kurmuşlardır. 1991'de ise kooperatifleşme yoluna gitmişlerdir. Kooperatifin kuruluş amacının, aşiret üyelerinin sosyal, ekonomik ve kültürel gereksinimlerinin karşılanabilmesi, üyeler arası yardımlaşma ve dayanışmayı güçlendirmek, aşiret üyelerinin yerleşik hayata geçişini hızlandırmak ve resmi kurumlar ile aşiret üyeleri arasında koordinasyonu sağlamak şeklinde sıralanabilir.

Beritan aşiretinde, örgütsel çatıyı "Beritan Tarımsal Kalkınma Kooperatifi" oluşturmaktadır. Kooperatif yönetim kurulu başkanı, aynı zamanda aşiret reisi ve aşiret içerisinde en üst konuma sahip kişidir. Kooperatif, Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı, Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü'nün 3 Mayıs 1991 tarih ve C.69 sayılı onayı ile kurulmuştur.

Kooperatif ana sözleşmesinde, gerçekleştirmek istediği hedefler şöyle gösterilmiştir.

1- Beritan aşireti mensubu olanların her türlü hayvancılık, bitkisel, ormancılık konularındaki isteklerini gerçekleştirmek ve ihtiyaçları ile ilgili temin, tedarik, işletme, pazarlama, değerlendirme faaliyetlerinde bulunmak,

2- Mensupların ekonomik ve sosyal yönden gelişmelerine yardımcı olmak, iş alanı karşılamak, mensuplarının iskan edilmesinde isteklerinin dikkate alınması, sağlık konusunda yeterli sağlık hizmetlerinin alınmasını sağlamak, özellikle göçebeliğe devam edenler için.

3- Mensupların ekonomik gücünü arttırmak için kaynaklardan istifade etmek, tarımsal sanayinin gelişmesi için tedbirler almak (Beritan Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Ana Sözleşme 1991:7).

Bu amaçları gerçekleştirmek için kurulmuş olan Beritan Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin ilk başkanlığına Ali YAZICI seçilmiştir. Kooperatif başkanlığı ve yönetimi dört yılda bir üyelerinin oylarıyla seçilmektedirler. 1998 yılında Fazlı YAZICI ve yönetimi seçilmiş 2001 yılında yapılan seçimde ise Musa Yeşiltaş ve yönetimi seçilmiştir. Musa YEŞİLTAS ve yönetimi, 2016 yılı itibariyle halen görevlerine devam etmektedirler. 2000 yılında 1800 üyesi varken, 2016 yılı itibariyle 3000 üyesi mevcuttur. Kooperatifin yönetim kurulu üyeleri yukarıda sıralanan maddeler ve diğer çalışmalar için her ay toplanmaktadırlar. Kooperatifin yönetim kurulu üyeleri yukarıda saydığımız maddeler dışında aşiret birliğinin korunması, dayanışmanın yaygınlaştırılması, aşiretin hak ve hukukunun diğer aşiretler ve resmi kurumlar karşısında korunması ve de üyeleri arasında meydana gelen olumsuz olaylara müdahale ederek, barışın sağlanmasına katkı sunmaktadırlar. Kooperatif başkanı ve yönetim kurulu üyeleri Beritan aşiretine mensup tüm taziyelere katılmaktadırlar, düğünlere ise imkan dahilinde yetişmeye çalıştıklarını ifade etmektedirler (Turan, 2001).

Şekil 4.1. Beritan Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Başkanı Musa YEŞİLTAS

Şekil 4.2. Yazın yaylada bizi misafir eden Beritanlı göçerlerden bir görünüm.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Beritan aşireti mensubu göçerler Osmanlı döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da günümüze kadar devamlı Erzurum – Çat ve çevresini yayla alanı olarak kullanmış ve kullanmaktadırlar. Bu durumun temel nedenlerini Erzurum yöresinin jeomorfolojik ve iklimik özelliklerinin sağlamış olduğu avantajların oluşturduğu söylenebilir. Erzurum ve civarının jeomorfolojik yapısı genellikle 1000 m üzerinde olan dağlık ve plato alanlarından oluşmaktadır. Bu yapı; çayır-mera alanlarının geniş, tarım alanlarının dar olmasına ve de Erzurum’da ekonomik faaliyetlerin çeşitli olmamasına yol açmıştır. Bu durum bu yörede tarımdan çok hayvancılığın yaygın olarak yapılması sonucunu doğurmuştur.

Erzurum ili topografik yapısı nedeniyle ekstansif karakterdeki hayvancılık için önemli bir mera alanıdır. Entansif hayvancılık ise oldukça sınırlıdır. Çünkü entansif hayvancılık için özel ırk hayvanların olması, özel bakım ve yemlerle beslenmesi gerekmektedir. Oysa ki Erzurum’un topografik yapısı ve platoların geniş yer kaplaması mera hayvancılığını yani ekstansif hayvancılığı zorunlu kılmıştır. Bu nedenle göçerler tarafından her yıl haziran ayı itibariyle binlerce küçükbaş hayvanın çat yaylasına çıkarılmaktadır. Yaz mevsimi boyunca ve hatta sonbaharın kasım ayına kadar yaylada kalınmaktadır. Bu da yaylaların hayvancılık için ne kadar elverişli olduğunu göstermektedir.

Yazın yaylada bulunan insanlar iki gruba ayrılmaktadır. Birincisi yazın yaylaya göç eden, yaylada üretim yapan, yaylacılık faaliyetlerin tümünü gerçekleştiren ancak, kışın kente dönen, kışı kentteki daimi ikametgahında geçiren yarı göçebeler bulunmaktadır. Bunlar kış mevsiminde kentte seyyar satıcılık, inşaat işçiliği veya günlük işlerde çalışmaktadırlar. İkincisi grup ise geçimi tamamen hayvancılığa bağlı olan, sürüleriyle birlikte kışı Şanlıurfa’da ki kışlaklarda, yazı ise Erzurum’daki yaylalarda geçiren ve yılın on iki ayı sürekli olarak çadırda yaşayan hayatı yayla- kışlak arasında mekik dokumakla geçiren göçebelere.

Yaylada üretilen ürünlerin çevre illerin ve hatta ülkemiz ekonomisine sınırlıda olsa katkı sağladığı düşünülmektedir. Nitekim, üretilen peynir Erzurum, Kars, Erzincan, Bingöl illerimizde tüketildiği gibi İstanbul, Bursa, Ankara, İzmir’de yaşayan insanlarımızın da tüketimine sunulmaktadır.

Yaylacılık eskiden çok daha zor şartlarda yapılmakta idi. Örneğin, sürüler yaylaya yaya olarak götürülüyordu. Göçerler sürüye at, katır ve deve ile eşlik ediyorlardı. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesinde göçebelik yapan aşiretler içerisinde deveyi ulaşımda kullanan tek aşiret Beritan aşiretiydi. Sürünün yaylaya ulaşması ayları alıyordu. Sürü yaylaya yaya olarak çıkarken yol üzerindeki tarlalara zarar veriyordu. Bu da kavgalara, münakaşalara ve hatta mahkemelere kadar gidiyordu. Şimdilerde bu tür sıkıntılar önemli ölçüde ortadan kalkmış durumdadır. Artık günümüzde yaylalara ulaşımda motorlu araçlar kullanılmaktadır. Sürüler iki katlı veya üç katlı kamyonlara bindirilerek yaylalara taşınmaktadır.

Taşımada hareket yeri ücreti belirlemektedir. Örneğin, Şanlıurfa’daki göçerler sürüyü Hilvan’da kamyonlara yüklerlerse Şanlıurfa’dan yüklenmiş gibi ücret ödemektedirler. Sürü Karacadağ’da yüklenirse Diyarbakır’da yüklenmiş gibi ücret ödemektedirler. Bu nedenle Şanlıurfalı göçerler her yıl Erzurum’a göç ederken sürüyü Karacadağ’da kamyonlara yüklemektedirler ve bu şekilde ücretten tasarruf etmektedirler. Yayladan kışlağa dönerken göçerler kendileri kamyonetle dönmekte, sürüyü ise çobanlar eşliğinde yaya olarak kışlağa göndermektedirler. Yayladan dönüş kasım ayı olduğu için tarlalarda ürün olmamaktadır. Bu da sürünün rahat hareket etmesini ve yol almasını sağlamaktadır. Yani göçerler yaylaya ve kışlağa ulaşmada tasarruf yolunu tercih ettikleri söylenebilir.

Yazın yaylada elektriği kendi imkanları ile güneş panolarından elde etmektedirler. Yollar stabilize şeklindedir. Asfaltlanmamış ve bozuk bir yapıdadır. Göçerler suların merkeplerle uzak yerlerden taşımaktadır. Yerel yönetimler göçerlerin olduğu yaylalara yollar yapabilir, temiz içme suyu çekebilirler. Akdeniz Bölgesi’ndeki yaylaların çoğunun yolları asfaltlı, elektrik ve su çekilmiş durumdadır.

Beritan aşireti konar-göçer yaylacılık faaliyetleri; sıkı toplumsal dayanışma, güçlü aile yapısı, geleneklere bağlılık ve kapalı toplum yapısının korunması ile günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. 21. Yüzyılda modernleşme süreci hızla ilerlemekte ve değişimleri beraberinde getirmekle beraber, göçer ailesi, göçerliğini

halen daha devam ettirmektedir. Ancak, yeni yetişen nesil göçerliğe devam etme niyetinde değildir. İmkan bulurlarsa göçerliği bırakıp yerleşik hayata geçmeyi düşünmektedirler. Nitekim bugün ülkemizde bulunan Beritan aşireti mensuplarının yaklaşık % 70'inin yerleşik hayata geçtiği ileri sürülmektedir.

Göçebe Beritan aşiretinin yerleşik hayata geçirilmesinde gönüllülük esas olmalıdır. Günümüzde Diyarbakır merkez ve ilçelerinde yerleşik hayata geçişte sonradan ödeme koşulu ile arazi verilmekte ve konut tahsis edilmektedir. Yerleşik hayata geçmek istemeyenlere de benzeri yardımlar yapılabilir. Örneğin, geleneksel olarak kullandıkları yaylalar için kullanım hakkı verilebilir ve kışı geçirdikleri kışlak alanlar da yer ayrılabilir. Ülkemiz hayvancılığının kriz yaşadığı, hayvansal ürünlerin insanımızın ihtiyacını karşılamaktan uzak olduğu ve bu açığı gidermek için canlı hayvan ithal yoluna gidildiği günümüzde bu durum önem taşımaktadır. Göçebelere yayla olarak kullandığı alanlarda tarım yapılmadığından ve tarımsal ilaçlar da kullanılmadığından, hayvancılık organik olarak değerlendirilmekte ve insan sağlığı açısından çok büyük önem taşımaktadır. Hayvansal ürünler konusunda dışa bağımlılığın azaltılması ve yerel üretimin artırılması isteniyorsa gerekli düzenlemeler yapılarak, göçerlere teşvikler uygulanmalıdır.

Erzurum'un Çat yaylasında bulunan göçerlerin eğitim, sağlık, kiralama fiyatlarının yüksekliği, elde ettikleri ürünlerin pazarlanması ve kışın kalınacak yer problemi gibi çözümlenmesi gereken pek çok sorun bulunmaktadır. Örneğin kışın kışlak alanları için ücretler ödenmektedir. Kışın, hayvanlarını mera alanına götürmedikleri zaman samanla beslemeleri gerekmekte ve buda ek masraf getirmektedir. Çözüm olarak Ceylanpınar'da Suriyeli mülteciler için kurulmuş olan kamplar, mülteciler ülkelerine döndükten sonra göçerlere kışı geçirmek üzere verilebilir. Diğer sorunlar için ise yerel ve ulusal ölçekte toplantılarla bir araya gelmeleri gerekmektedir. Göçerlerin karşılaştıkları eğitim, sağlık gibi problemlerin bir kısmı yerel sorunlar iken, mera alanlarının tahsisi, iskan politikaları ve güvenlik gibi sorunlar ise genel sorunlardır. Bu sorunların çözümü için ise devletin hukuki düzenlemeler yapmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Göçerlerin sosyal güvenceleri bulunmamaktadır. Bazı aile reisleri bağ-kur primlerini yatırdığı için sağlık hizmetlerinden faydalanabilmektedir. Ancak bir çok aile reisinin Bağ-kur emekliliğinin ve Bağ-kur'un sağladığı avantajlardan dahi

haberdar değildir. 18 yaşını geçmiş çocukların bağ-kur primleri yatırılmadığı için sosyal güvenceleri olmamaktadır. Göçer ailesinin maddi imkanları bütün aile fertlerinin bağ-kur primlerini yatırmaya yeterli olmamaktadır. Bu konuda devletin ciddi tedbirler alması gerekmektedir.

Göçerlerin bir başka sorunları da demokratik haklarını kullanamamalarıdır. Seçim zamanları yaylada olan göçerler kayıtlarının olduğu illere uzak olmaları, oy kullanmalarına engel olmaktadır. Bu da ülke yöneticileri seçilirken oy kullanamamalarına ve yönetimle ilgili görüşlerini belirtmemelerine neden olmaktadır.

KAYNAKLAR

Ağar, Ömer Kemal. 1940. *Tunceli-Dersim Coğrafyası*. Türkiye Basımevi İstanbul.

Aksakal, S. 1975. “Hayvancılığımızın Sorunları,” Modern Hayvancılık Dergisi. 8-9-10 Ankara.

Alagöz, Cemal Arif. 1938. *Anadolu’da Yaylacılık*. CHP Yayınları. Ankara.

Alagöz, Cemal Arif. 1941. *Yayla Tabiri Hakkında Rapor*. Birinci Coğrafya Kongresi. Raporlar, Müzakereler, kararlar. S.150-157. İstanbul.

Alagöz, Cemal Arif. 1993, “Türkiye’de Yaylacılık Araştırmaları,” Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 2: 1-51. Ankara.

Alpay, Osman. 1962. “Yaylacılık Ve Problemleri,” Ormancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi. 8. İstanbul.

Arıcanlı, İsenbike. 1979. “Osmanlı İmparatorluğunda Yörük Ve Aşiret Ayırımı,” Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, İstanbul.

Artun, Erman. 2008. *Çukurova Konar-Göçer Türkmenlerinin Halk Kültürlerinde Eski Türk İnançlarının İzleri*. Halk Kültürü Araştırmaları, Kitapevi Yayınları, İstanbul.

Atalay, İbrahim. 1978. *Erzurum Ovası Ve Çevresinin Jeolojisi Ve Jeomorfolojisi*. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. 81, Erzurum.

Atalay, İbrahim. 1992. *Türkiye Coğrafyası* Ege Üniversitesi Basımevi .İzmir.

Atalay, İbrahim. 1994. *Türkiye Vejetasyon Coğrafyası*, İzmir.

Atalay, İbrahim. 2011. *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*. Doku Eylül Üniversitesi, İzmir.

Bakır, İbrahim. 1991. *Toroslarda Göçebe Mimarisi*. Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları: 148, Ankara.

Başol, Koray. 1992. *Türkiye Ekonomisi*. Anadolu Matbaası, İzmir.

Bates, G. 1971. *Güneydoğu Anadolu'da Göçebe Yörük Yerleşmeleri Üzerinde Bir Çalışma*. Türkiye: Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar. 254-292. İstanbul. Bazın, Marcel, 1994. "Orta Toros Yörüklerinden Sarıkeçili Aşireti," (Çeviren: Hamdi Kara), Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Ankara.

Benek, Sedat. 2005. *Coğrafi Planlama Yönünden Şanlıurfa İlinin Tarımsal Yapısı*, A.Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.

Benek, Sedat. 2007. *Doğal Ortam – İnsan İlişkisi Bakımından Hilvan İlçesinin Potansiyel Ekonomik Alanları, Sorunları Ve Çözüm Önerileri*. Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Şanlıurfa.

Blench, R. 2001. *Pastoralism In The New Millennium*. Overseas Development Institute, London.

Darkot, Mehmet Besim. 1943. *Tunceli Üzerine Coğrafi Görüşler*. İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Darkot, Mehmet Besim. 1963. *Türkiye İktisadi Coğrafyası* İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Defne, Mesud. 1995. *Türkiye’de Otlak Ve Otlatma İşlerinin Tanzimi Yolu İle Ormanların Korunması Problemi Üzerin Araştırmalar*. T.C. Ziraat Vekaleti Yayınları Yenilik Basımevi, Ankara.
- Denker, Bedriye. 1960. “*Güneydoğu Toroslarda Göçebelik,*” *Dr. Wolf Dieter Hütteroth’a göre*. *Türk Coğrafya Dergisi*, 136-142.
- Doğanay, Hayati. 1997. *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 282, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, 877 Eğitim Dizisi: 10 İstanbul.
- Doğaner, Suna. 2001. *Türkiye Turizm Coğrafyası*. Çantay Kitapevi, İstanbul.
- Duclos, J.C., Mallen. M. 1998. *Transhumance et biodiversite: dupasse au present*, *Revue de Geographie Alpine*, 4: 89-101.
- Emiroğlu, Mecdi. 1977. *Bolu’da Yaylalar Ve Yaylacılık*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No.272, Ankara.
- Erhan, Selahattin. 1992. *The Beritanlı Case*, Doctorate Thesis. The University of Texas at Austin.
- Erinç, Sırrı. 1953. *Doğu Anadolu Coğrafyası*. İst. Üniversitesi. Yayınları No: 15, İstanbul.
- Eröz, Mehmet. 1973. *Doğu Anadolu Hakkında Sosyal-Kültürel Bir Araştırma*. Ankara.
- Dr. Fritz. 1992. *Kürtlerin Tarihi* (Çev. Sinan Şanlıer) Hasat Yayınları, İstanbul.
- Gökalp, Ziya. 1992. *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler* (Haz. Şevket Beysanoğlu), Sosyal Yayınlar, İstanbul.

Göney, Süha. 1975. *Büyük Menderes Bölgesi*. İstanbul Üniversitesi Yayınları No.1985, Coğrafya Enstitüsü Yayın No. 88, İstanbul.

Göney, Süha. 1976. *Adana Ovaları I*. İstanbul Üniversitesi Yayın No. 2162, Coğrafya Enstitüsü Yayın No. 88, İstanbul.

Güney, Emrullah. 1990. *Dicle Irmağında Kelek Taşımacılığı*. Coğ. Arş. Atatürk Kül. Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğ. Bilim ve Uyg. Kolu Yay. Cilt: 1, Sayı: 2, Ankara.

Güney, Emrullah. 1993. *Doğu Ve Güneydoğu Anadolu'da Göçer-Konar Aşiretlerin Kışlak Ve Yaylakları, Diyarbakır'ın Fırat Havzasında İki İlçesi Çüngüş Ve Çermik*. Dicle Üniversitesi GAP Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları No: 2, Diyarbakır.

İnalcık, Halil. 1983. *Arab Camel Drivers In Western Antolia In The Fifteenth Century*. Revue d'Historie Maghrebine, sayı 10, s. 256-270

İnandık, Himet. 1951. "Diyarbakır Civarında Köy Hayatı," İst. Üniversitesi. Dergisi. s. 139-143. İstanbul.

İzıbrak, Reşat. 1992. *Coğrafya Terimler Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Kitapları Dizisi: 157, İstanbul.

Karaküçük, Suat. 1995. *Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme*, Ankara.

Kazgan, Gülten. 1964. "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Ekonomik Yapısı Üzerinde Bir Araştırma," İst. Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, s. 120-144. İstanbul.

Khananov, A. M. 1994. *Nomads And The Outs World*. (trans. Julia Crookenden), 2nd ed., The University of Wisconsin Press, Madison, Wisconsin.

- Koca, Halil. 1995. "Gözne 'de Yayla Turizmi," Doğu Coğrafya Dergisi, sayı11, s. 282-301, Erzurum.
- Koca, Nusret. 2001. "Türkiye'nin En Büyük Geçici Yerleşmesi," Zorkun Yaylası. Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:6, Çizgi Kitapevi, Konya.
- Kurat, A. N. 1934. *Göçebelik Edebiyatı*, s. 46-57. İstanbul.
- Kutlu, Muhtar. 1987. *Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 84, Gelenek-Görenek ve İnançlar Dizisi: 4, Ankara.
- Mahmudi, Ali. 1973. "Gilan Dağlarında Yaylacılık," İst. Üniversitesi Dergisi, s. 219-229. İstanbul.
- Orhunlu, Cengiz. 1987. *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı*. Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Ögel, Bahattin. 1985. *Türk Kültür Tarihine Giriş I*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:638, Ankara.
- Özer, Ahmet. 1990. *Doğu Anadolu'da Aşiret Düzeni*. Boyut Yayınevi, İstanbul.
- Özgüç, Nazmiye. 1998. *Turizm Coğrafyası Özellikler- Bölgeler*. Çantay Kitapevi, İstanbul.
- Özgür, Murat. 2000. *Türkiye Coğrafyası*. Ankara.
- Refik, Ahmet. 1989. *Anadolu'da Türk Aşiretleri*. Enderun Yayınları, İstanbul.
- Saraçoğlu, N. 2012. *Karacadağ Türkmen Derneği Başkanı*, Şanlıurfa.

- Sarı, Cemali. 2003. *Batı Antalya (Bey Dağı) Yaylaları*. Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma Merkezi Müdürlüğü Yayınları, Antalya.
- Saydam, Abdullah. 2009. “*Sultanın Özel Statüye Sahip Tebaası Konar-Göçerler*,” SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Isparta.
- Sevinç, A. 1972. *Göçer Hayvancılığın Başlıca Sorunları Ve Çözüm Yolları*. s. 177-197. Ankara.
- Somuncu, Mehmet. 2005. *Aladağlar Yaylacılık Ve Dağ Göçebeliliği Konusunda Bir Araştırma*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- Soykan, F. 1994. *Boz Dağlarda (Ege Bölgesi) Rekreatif Yaylacılık*. Türkiye Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı, Ankara.
- Sözer, Ahmet Necdet. 1969. *Diyarbakır Havzası: Beşeri Ve İktisadi Coğrafya Açısından Bir Bölge Araştırması*. Diyarbakır’ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları: 19. Ankara.
- Sözer, Ahmet Necdet. 1972. *Kuzeydoğu Anadolu’da Yaylacılık*, Ankara.
- Sözer, Ahmet Necdet. 1974, *Güneydoğu Anadolu’nun Nüfus Ve Kırsal Yerleşme Sorunlarına Coğrafi Bir Bakış*. Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Sorunları Semineri, Erzurum, s. 171-207 Atatürk Üniversitesi Yayınları. Erzurum.
- Sözer, Ahmet Necdet. 1990. “*Kozak Yaylacılığı Üzerine Bazı Gözlemler Ve Notlar*,” Ege Coğrafya Dergisi, 5:1-9, Ankara.
- Sümer, Faruk. 1992. *Oğuzlar (Türkmenler)*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul.
- Subaşı, Birgül. 2004. *Yayla Turizmi Sektör Profili*. İTO Etüt ve Araştırma Şubesi, İstanbul.

- Şahin, İlhan. 1982. *Osmanlı İmparatorluğunda Konar-Göçer Aşiretlerin Hukuki Nizamları*. İstanbul.
- Şahinalp, Mehmet Sait. 2005. *Şanlıurfa'nın Jeoloji Haritası*.
- Tanoğlu, Ali. 1966. *Nüfus Ve Yerleşme*. İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Neşriyatı No: 45, İstanbul.
- Taşdelen, Musa. 1997. *Göçerlerin Şehirleşmesi (Beritan Aşireti Örneği)*. Turan Yayıncılık, İstanbul.
- Tatlı, A. 1988. *Erzurum Bölgesinin Yaygın Çayır Ve Mera Bitkileri*. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü Yayınları, Ankara.
- Tolun- Denker, B. 1977. *Yerleşme Coğrafyası Kır Yerleşmeleri*. İstanbul Üniversitesi Yayınları No:2275, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 93, İstanbul.
- Tuncer, H. 1957. *Devlet Üretme Çiftlikleri*. Ziraat Dergisi Yayınları, Ankara.
- Tunçdilek, Necdet. 1964. "Türkiye'de Yaylalar Ve Yaylacılık," İst. Üniversitesi Dergisi, s. 15-28. İstanbul.
- Tunçel, Harun. 2004. "Doğu Karadeniz Dağlarında Yaylacılık," Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ.
- Turan, S. 2001. *Göçebelikten Yerleşik Hayata Geçişte Bir Örnek Olay: Beritan Aşireti*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Türkay, Cevdet. 1987. *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret Ve Cemaatler*. İstanbul.
- Türkdoğan, Orhan. 1995. *Güneydoğu Kimliği*. Türk Ocağı Bolu Şubesi Yayını, Bolu.

Uygur, Nazım. 1948. *Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Koyunculuk*. Tarım Bakanlığı Yayınları, s. 652. Ankara.

Ünal, Mehmet Ali. 1993. *Çemişgezek Sancağında Yerleşme Ve Nüfus*. Samsun.

Yeşiltaş, M. 2012. *Göçer Çalıştayı Zor Yaşamlar* (Şubat 2012-Ankara). Güneydoğum Derneği, Ankara.

Yılmazçelik, İbrahim. 1988. *1840-1850 Yıllarında Harput Türk Dünyası Araştırmaları, XIX. Yüzyılda Diyarbakır Eyaletinde Yönetim-Halk Münasebetleri*. Samsun.

Yücel, Talip. 1995. *Türkiye'nin Kır Yerleşmeleri ve Tipleri Üzerine Yeni Görüşler*. Türk Kültür Araştırmaları, s. 447-469, İstanbul.